

T.C

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DANIŞMENDLİ BEYLİĞİNİN DIŞ SİYASETİ

Hazırlayan

Büşra KIRCAER

Tarih Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Murat SERDAR

TOKAT-2020

T.C

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DANIŞMENDLİ BEYLİĞİNİN DIŞ SİYASETİ

Hazırlayan

Büşra KIRCAER

Tarih Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Murat SERDAR

TOKAT-2020

Bilimsel Etik Sayfası

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr. Öğr. Üyesi Murat SERDAR danışmanlığında hazırlamış olduğum “Danışmendli Beyliğinin Dış Siyaseti”, adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ediyorum.

10.06.2020

Büşra KIRCAER

Teşekkür

Danışmendli Beyliğinin Dış Siyaseti adlı tez çalışmamı hazırlarken bilgilerinden ve tavsiyelerinden yararlandığım sayın hocam Pınar ÜLGEN'e, her daim beni cesaretlendiren ve tezimin her aşamasında bana destek olan sayın hocam Murat SERDAR'a teşekkürü bir borç bilirim. Başarımda büyük payı olan sevgili Annem Şükran OLGUN'a ve Babam Abdullah OLGUN'a benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen kardeşlerim Mustafa, Ömer Faruk, Feyzanur OLGUN'a ve Seda KIRCAER'e son olarak da kıymetli eşim Ozan KIRCAER'e teşekkür'ü bir borç bilirim.

Önsöz

Danişmendli Beyliği 1071 Malazgirt Meydan savaşıdan sonra kurulmuştur. Anadolu'nun Türkleşmesi İslamlaşması için birçok Beylik kurulmuştur. Bu Beylikler, Saltuklular, Artuklular, Mengücekliler, Ahlatşahlar, Çaka Beyliğidir. Danişmendlilerde Anadolu kurulan ilk Türk beyliklerinden biridir. Beyliklerinin yanı sıra Selçuklu ailesi Anadolu'ya gelerek Türkiye Selçuklu Devletini kurmuştur. Böylelikle Danişmendli Beyliği ile komşu olmuştur. Danişmendli Beyliği çevresindeki gerek Türk-İslam Devletleriyle gerekse gayrimüslim devletler ile ilişkileri olmuştur. Bu coğrafya da siyasi çıkarlar gereği dengeler zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Danişmend oğullarının Anadolu'daki siyasi gücü o kadar çok artmıştır ki Türkiye Selçuklu Devletinden de üstün konuma gelmiştir. Özellikle gayrimüslim devletlere karşı Türk-İslam Devletleri birlikte hareket etmişlerdir. Haçlıların Anadolu seferlerinde Türk hükümdarları bir araya gelerek canla başla mücadele etmişlerdir. Haçlıların Anadolu'dan geri püskürtülmesi bir yandan Danişmendli itibarını arttırken bir yandan da ve Anadolu'nun Türk yurdu olduğunun kanıtlanmasında payları oldukça fazladır.

Danişmendli Beyliği Orta Anadolu coğrafyasında kurulmuş, doğal olarak da komşu devletlerle ilişkileri olmuştur. Biz bu çalışmada Danişmendli Beyliği'nin dış siyasetini tüm yönleriyle değerlendirmeye çalıştık.

Özet

Malazgirt Meydan Savaşı'ndan sonra Anadolu'da kurulan beyliklerinden biri de Danişmendli Beyliği idi. Sultan Alparslan savaşa katılan ünlü komutanlarına 'fethedilen toprak fethedenin malıdır' sözleriyle onları Anadolu'nun fethi için cesaretlendirmiştir. Bu amaçla Anadolu'ya gelen Danişmend Gazi 1071 yılında Orta Anadolu'yu fetherek Beyliği kurmuş, kısa sürede bu beyliği adeta devlete dönüşmüştür.

Anadolu Coğrafyasında Danişmendli Beyliğinin yanı sıra yine birçok beylik kurulmuştu. Bunlar Danişmendliler, Saltuklular, Artuklular, Mengücekliler, Çaka Beyliği. Ahlatşahlardır. Bu bölge de elbette komşu beylikler ve Bizans ile sıcak temaslar kaçınılmazdı. Asırlar öncesinden gelen 'Ülke Hanedanının ortak malıdır' anlayışı Danişmendlilerde de karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Danişmend Gazi'nin torunları bu anlayışa sadık kalarak sınırları genişletmekten kaçınmadığı gibi tahtı ele geçirmek için de mücadeleyi hiçbir zaman bırakmamışlardır. Bu dönemde diğer Türk beylikleri göre Türkiye Selçuklu Devleti bir adım önde iken Danişmendli Beyliği, Emir Gazi ve Melik Muhammed döneminde sınırlarının oldukça genişleterek zaman içinde dengeleri değiştirdiğini de görmekteyiz.

Özellikle Türk Beyleri birbirlerinden kız alıp verme yoluyla akrabalık ilişkisi kurmuşlardır. Bu evlilikler aracılığıyla hem iç işlerinde birbirlerini kontrol altına almışlar hem de dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı ittifak yapmışlardır. Bu ittifakların en önemlisi Haçlılara karşı olandır. Danişmendli ve diğer Türk beyleri arasında anlaşmazlık varken bile düşmana karşı birlikte hareket edilmiştir.

Danişmendli Beyliği'nin Anadolu topraklarının Türkleşmesi ve İslamlaşması açısından önemi büyüktür. Çalışmamızı hazırlarken bu beyliğin diğer Türk Beylikleri ve gayrimüslüm devlet ile ilişkilerini dönem kaynakları ve ikinci el kaynaklarına başvurarak değerlendirmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Danişmendliler, Anadolu, Mengücekliler, Artuklular, Bizans

Abstract

After Malazgirt Battle, one of the segnories founded in anatolia was Danişmend Segnory, Alp Arslan encouraged his famous commanders who took part in the battle by saying “The conquered land is the property of the ones who conquered it.” For the conquest of Anatolia, for this purpose, Danişmend Ghazi come to Anatolia and in 1071 he founded the segnory by conquering Middle Anatolia. In a very short time, the segnory almost became a state.

Along with Danişmend Segnory, there were a lot of segnories in Anatolian territories. These were Saltuks, Mengücek, Artuquids, Tzaches,(Chaka Bey) and Ahlatshas. In this territory, the close contact between Byzantine and the neighbour segnories was inevitable. The mentality of “ the country is the common property of the dynasty.” Which ariginated centuries ago, can be seen in Danişmend Segnory, too. Because the grandsons of Danişmend Ghazi-abiding by this mentality-not only avoided expanding frontiers, but also never gave up the struggle for the throne. We, also see that Danişmend Segnory, which was under the suzerainty of Turkish Seljuk Empire, changed the balances in time by expanding its frontiers during the reing of Emir Ghazi and Melik Muhammed.

Notably, Turkish seigneurs established relationships by means of marriages. With these marriages, they both got the control of one another at domestic affairs and also allied with each other. The most important one of these alliences was the one against the Crusaders. Even when there was disunity between other Turkish seigneurs and Danişmend seigneurs, they overcame it by taking joint action against the enemy.

Danişmend Segnory was of great importance in terms of Turkization and İslamisation of Anatolia. While preparing our study, we have tried to explain the relationships of this segnory with other Turkish Segnories and non-muslim states by applying the sources of the term and the second hand ones.

Key Words:, Danişmends, Anatolia, Mengüceks, Artuquids, Byzantine.

İçindekiler

Bilimsel Etik Sayfası.....	i
Teşekkür.....	ii
Önsöz	iii
Özet	iv
Abstract	v
İçindekiler	vi
Kısaltmalar.....	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: DANIŞMENDLİ BEYLİĞİNİN MENŞEİ VE SİYASİ TARİHİ	6
1.1.Danişmend Ahmed Gazi	7
1.2.Emir Melik Gazi.....	12
1.3. Melik Muhammed Dönemi	15
1.4. Danişmendli Kayseri Melikliği	20
1.5.Danişmendli Sivas Melikliği.....	20
1.5.1. Cemaleddin (İsmail) Gazi Dönemi	23
1.5.2. Zünun'un II. Hükümdarlık Dönemi (1173-1175.....	24
1.6. Danişmendli Malatya Melikliği	25
BÖLÜM 2: DANIŞMENDLİLERİN TÜRK-İSLAM DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ	28
2.1. Danişmendli – Mengücekliler İlişkileri	28
2.2 Danişmendli -Artuklu İlişkileri	31
2.3. Danişmendli Türkiye Selçuklu- İlişkileri	33
2.3.1 Emir Gazi -I.Mesut İttifakı ve Malatya'nın Danişmendlilerin Eline Geçmesi	34
2.3.2.Emir Gazi – Melik Arap Savaşı	36
2.2.3 Sultan Mesut ile Danişmendli Melik Muhammed Arasındaki Siyasi İlişkiler.....	37
2.2.4. II. Kılıç Arslan ve Yağıbasan Arasındaki Siyasi İlişkileri	38
2.2.3 Danişmendli Emiri Yağıbasan'n Saltuklu Hükümdarı İzzet'in Kızını Kaçırması	39
2.2.4. Danişmendlilerin Suriye Selçuklu Sultanı Rıdvan İle Siyasi İlişkileri	40
BÖLÜM 3: DANIŞMENDLİ BEYLİĞİNİN GAYRİMÜSLİM DEVLETLERLE İLİŞKİLERİ ...	42
3.1.Danişmendli -Bizans İlişkileri	42
3.1.1.Emir Gazi -Bizans İlişkileri	43
3.1.2.Melik Muhammed-Bizans İlişkileri	44
3.2. Danişmenli -Haçlı İlişkileri	46
3.2.1 Danişmend Gazi'nin Antakya Prinkepsi Bohemund'u Esir Edişi (1100).....	48

3.2.2 1101 Yılı Haçlı Seferleri	49
3.2.3.1001 Yılıının II. Haçlı Ordusu	54
3.2.4 .1001 Yılıının III. Haçlı Ordusu	55
3.2.5.Urfalı Haçlı Kontluğu-Antakya Prinkepsi Bohemun İle Siyasi İlişkiler	56
3.3.Danışmendli- Ermeni ilişkileri.....	59
SONUÇ	64
KAYNAKÇA	66
ÖZGEÇMİŞ	71

Kısaltmalar

a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.g.m	: Adı geçen makale.
bkz.	: Bakınız.
C.	: Cilt.
Çev.	: Çeviren.
D.İ.A	: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
s.	: Sayfa.
S.	: Sayı.
ss.	: Sayfa Sayısı.
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu.
T.D.V.	: Türk Diyanet Vakfı

GİRİŞ

Selçuklular ve Gazneliler arasında 1040 yılında cereyan eden Dandanakan Savaşı sonucunda Büyük Selçuklu Devleti kurulmuştur. Sultan Tuğrul Bey zamanında başlayan Anadolu'nun fetih hareketi Sultan Alparslan zamanında da devam etmiştir. Sultan Alparslan, babası Çağrı Beyin ölümünden sonra Horasan'da valilik yapmış ve amcası Tuğrul Bey öldükten sonra rakiplerini taraf dışı bırakarak yönetimi ele geçirmiştir. O, memleket içinde karışıklıklara son verir vermez amcası Tuğrul Bey'in izinden yürüyerek Anadolu'nun fethi için gerekli adımları atmaya başlamıştır. Vaktiyle Bagrat Ermeni krallığının başkenti olan Ani kenti ilk fethedilen yer olmuştur. Fethedilmesi imkânsız görülen bu şehrin fethi doğuda ve batıda büyük bir yankı uyandırmıştır¹. Sultan Alparslan (Ağustos 1064) bu olay üzerine Abbasi Halifesi El-Kaa'im Biemrillah'a bir fetihname ile bu başarısını müjdelemiştir. Bu olay İslam ülkeleri olmak üzere Bağdat'ta büyük bir sevinç yarattı. Bu başarılarından dolayı halife kendisine Eb'ul Fetih (fethin babası) unvanını verdi.²

Malazgirt Meydan Savaşı öncesi Anadolu'ya yapılan Selçuklu akınları, Bizans'ın savunma merkezlerindeki birçok kalenin yok olmasını sağlayarak gelecekte bu bölgenin Türk yurdu haline gelmesini kolaylaştırdığı için önem arz etmektedir. Selçuklu melikleri, emirleri, Türkmen beyleri tarafından yapılan bu akınlar plansız bir şekilde yapılmamıştır. Selçuklu yöneticileri (Tuğrul, Alparslan, Melikşah) tarafından bir plan dahilinde yapılmıştır. Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu topraklarındaki önemli şehirleri, kaleleri, yolları kısaca stratejik noktaları dalgalar halinde Selçuklu komutanları tarafından ele geçirilmiş ve böylelikle Bizans'ın Anadolu da ki müdafaa gücü yok edilmiştir³

Bizans Devleti, Türklerin ardı gelmez akınları sonucunda Anadolu'nun süratle ellerinden çıktığını fark ederek harekete geçmiştir. 1068 yılında Bizans tahtına dul bir imparatoriçe ile evlenerek çıkan Romanes Diogenes kurtarıcı olarak görülmüştür.⁴ Bu kurtarıcı olarak görülen imparator, 1069 yılında çoğunluğu ücretli askerlerden oluşan

¹ İbrahim Kafesoğlu, "Alparslan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 2., TDV Yayınları, İstanbul 1989, s. 527.

² Ali Sevim, *Malazgirt Meydan Savaşı*, TTK Yayınları, Ankara 1971, s. 21-22

³ Ali Sevim, a.g.e., s. 29.

⁴ İbrahim Kafesoğlu, a.g.m., s. 528.

bir orduyla akınları durdurmak ve Türkleri bu topraklardan atmak için Anadolu'ya sefere çıkmıştır. Türklerin akınlarına en fazla maruz kalan Antalya istikametine doğru ilerleyen imparator, Kayseri, Sivas, Divriği, Malatya ve daha sonra Toroslardan güneye inerek Membiç kalesini ele geçirmeyi başarmıştı.⁵ İmparator bu olay neticesinde Bizans'ta büyük bir törenle karşılanırsa da aslında bir başarı elde edememiştir. Çünkü Bizans önünden çekilen Selçuklu kuvvetleri başka bölgelere akınlar düzenlemeye devam etmiştir. Bu kuvvetler Niksar ve Bizans'ın İstanbul'dan sonra Anadolu'daki ikinci en büyük şehri olan Ammuriye⁶ (Amorion) gibi önemli kaleler ele geçirmişti. Romanes Diyoganes ertesi yıl harekete geçip Kayseri, Palu, Sivas bölgelerini ele geçirmeye çalıştı. Buna karşılık Türkmen akıncıları da Konya'yı yağmaladılar. Saraydaki muhalefet yüzünden üçüncü seferini komutanları aracılığıyla yürütmüş fakat bunda da başarılı olamayınca Türk meselesini kökünden çözmek için 13 Mart 1071 tarihinde dördüncü seferine çıkmıştır. Kısaca bahsettiğimiz bu olaylar Sultan Alparslan ve Romanes Diyoganes'in karşılaşmasını kaçınılmaz hale getirmiştir.

Bu sırada Sultan Alparslan Suriye ile meşguldu. Mısır'daki fatimi gücünü yıkmak istiyordu. Çünkü İslam dünyasında iki başlılık vardı. Hutbeler bölgede Şii Fatimi ve Sünni Abbasi Halifesi adına okunuyordu. Tuğrul Bey zamanından beri kurulmaya çalışılan düzen tam anlamıyla gerçekleşmemişti. Selçuklular yıllarca Şii Büveyhilerin baskısı altında tutulan Abbasi halifesi Kaim-Biemrilah'ı esaretten kurtarıp makamına oturtmuştu. Bu olaydan sonra halife Alparslan'a Burhanü Emiri'l-mü'minin (Halifenin delili, Halife olduğunu ispat eden unvanını almıştır). Olaylar bu şekilde ilerlerken Hamdani Hükümdarı Nasırüdevle Suriye'nin Selçuklu topraklarını geçmesini arzuladığı için Alparslan'dan Fatimilere karşı yardım istedi⁷. Alparslan bu bölgelerde savaşırken doğuda rakibi savaş hazırlığı yapıyordu ve Anadolu içlerinde ilerliyordu.

Sultan Alparslan Mısır'a gitmek için yol aldığı sırada Romanos Diyojenos ona elçi gönderdi. "Menbiç, Ahlât ve Malazgirt'in Bizans'a yeniden geri verilmesini istedi". Ayrıca elçi, imparatorun bu istediği yerine getirilmezse kuvvetli bir orduyla Selçukluların üzerine hareket edeceğini bildirdi. Bununla birlikte Bizans ordusu Doğu

⁵ Osman Turan, *Selçuklu Tarihi Türk İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s. 167.

⁶ İç Batı Anadolu'da İstanbul'dan Çukurova'ya giden eski Bizans askeri yolu üzerinde bugün harabeleri bulunan eski bir şehir ve kale bkz: DİA Komisyon, "Ammuriye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3., TDV Yayınları, İstanbul 199, s. 79.

⁷ İbrahim Kafesoğlu, "Alparslan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 2., TDV Yayınları, İstanbul 1989, s. 528.

Anadolu’da yani Erzurum dolaylarında ilerlediği haberini alan Sultan elçiye sert bir cevap verip geri gönderdikten sonra ordunun bir kısmını burada bırakıp Doğu Anadolu yönüne hareket etti. Çok zaman kaybetmeden Malazgirt üzerine yürüyen İmparator Selçuklu kuvvetlerinin savunduğu kaleyi teslim aldı. Bu arada Sultan Alparslan Ahlat’ a geldi. Ahlat dolaylarında Selçuklu ve Bizans öncü birlikleriyle yapılan savaşı Selçuklu Devleti kazandı. Savaşın giderek kaçınılmaz bir hal aldığı durumda Sultan Alparslan Ahlat’tan hareketle Malazgirt-Ahlat arasında bulunan Rahve ovasına gelip ordunun su ihtiyacını karşılamak istedi. Ve karargahını burada kurdu. Selçuklu ordusuna gelirse eğer sultanın yanında getirdiği Hassa ordusundan başka çok sayıda Anadolu’ya akınlar yapan Selçuklu meliki, emiri Türkmen beylerinden oluşan orduda kırk bin akıncı kuvvet ve Büyük Selçuklu Devletine bağlı çeşitli yerlerinden on bin kadar atlı kuvveti kendisine katılmıştı. Selçuklu ordusu aşağı-yukarı elli bin kişiden oluşurken Bizans ordusu ise çeşitli milletlerden oluşan ikiyüzbin kişiden ibaretti.⁸

Sultan Alparslan’nın beraberinde, Afşin, Savtegin, Sunduk, Aytekin, Tarankoğlu, Ahmetşah, Demleçoğlu, Mehmet, Duduloğlu gibi Anadolu’ya sürekli akınlarda bulunan tecrübeli Selçuklu emirlerinden başka, Kutalmışoğullarından Mansur, Süleyman, Devlet, Alpbilek ile Artuk, Tutak, Danişmend, Saltuk, Mengücek, Çaylı, Çavuldur ve Porsuk gibi Selçuklu Devletinin en değerli emirleri savaşa katılmıştır.⁹ Bu Emirler arasında bulunan Danişmend Gazi’de savaşın hangi gün yapılması yönünde Sultana taktik vermiştir.

Sultan Alparslan Romanos Diyojenes’e barış teklifinde bulunmuş fakat Sultan Alpaslan’ın bu teklifi sıkışık durumda olduğu için gönderdiğini sanan İmparator teklifi kaba bir biçimde redetmiştir. 25 Ağustos 1071 günü her iki tarafta savaş hazırlığı içine girmiştir. Bu arada Selçuklu askeri ise sürekli olarak, tekbir sesleri, davul çalıp haykırarak ve ok atarak düşmana askerlerinin moralini bozmaya çalışıyordu.¹⁰ Bu askerler arasında Danişmend Gazi de vardı. Barış teklifinin Romanos Diogenes tarafından reddedilmesi üzerine düşman ordusunu yüksek bir yerden izleyen Sultan Alparslan emirlerine (Artuk, Saltuk, Mengücek, Çaylı, Çavuldur) “bizim bu kadar

⁸ Ali Sevim, *Orta Anadolu’nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086’ya kadar)*, TTK Yayınları, Ankara 1987, s. 58.

⁹ Ali Sevim, *Malazgirt Meydan Savaşı*, TTK Yayınları, Ankara 1971, s. 66.

¹⁰ Ali Sevim, a.g.e., s. 69.

askerimizle bu muharebeyi yapmamız nasıl mümkün olur? Dedi". Bunun üzerine Melik Muhammed Danişmend "Bugün çarşambadır. Saadete geri dönüp bugün ve yarın silahlarımızı hazırlayalım. Cuma sabahı Hayya 'Ale'l-felah' sedasıyla harp meydanına gidelim. Şehadet saadetine, mutluluğuna erersek bu ne güzel sevap ne güzel lütuftur!" diyerek bütün emirleri etkilemiş, savaş Cuma günü yapılmış ve galibiyete erişilmiştir.¹¹

Bu olay neticesinde Anadolu'nun birçok bölgesinde çeşitli beylikler kurulmuştur. Erzurum ve çevresinde Saltuk Oğulları, Diyarbakır ve Mardin yöresinde Artuk Oğulları, Ahlat ve batı Azerbaycan'da Ahlat-Şahlar, Sivas, Tokat, Kayseri yöresinde ise Danişmend Beyliği kurulmuştur.

Beyliğin kurucusu olan Danişmend Ahmed Gazi, Selçuklu hanedanına muallimlik yapmış Türkmen Danişmend Ali Taylu'nun oğludur. Kendisi de babası gibi bilge bir kişi olduğu için Danişmend Ahmet Gazi ya da İbn Danişmend diye anılmıştır. Harezim ve Maverâünnehir (Buhara'da) bölgelerinde babası Ali Taylu Selçuklu şehzadelerine muallimlik yapmış, Selçuklun ailesine kız vererek ve bu aileden kız alarak akrabalık ilişkisi kurmuştur.¹²

Bu beylikler arasında olan Danişmend Oğulları ise Meliklik statüsündeydi. Meliklik statüsüne gelecek olursak eğer Büyük Selçuklu İmparatorluğu göz önüne alındığında birçok devletin bir araya gelmesiyle oluşan bir devletti. Bu çeşitli devletler Büyük Selçuklu Devleti'nin vassalıydılar.

Bu Devletler statü bakımından 3 gruba ayrılmaktadır. Birinci kategoriden vassal devletler daha çok Selçuklu soyundan gelen hükümdarların bulunduğu vassal devletler grubudur. Örneğin; Türkiye Selçukluları, Suriye Selçukluları, Irak Selçukluları gibi. İkinci kategorideki vassal devletler ise başlarında Türk soyundan olan hükümdarların bulunduğu vassal devletlerdir. Örneğin; Karahanlılar, Gazneliler, Mengücekliler, Saltuklular ve konumuz gereği en önemlisi Danişmendliler. Üçüncü kategoriden vassal

¹¹ Reşidü'd-din Fazlullah, *Cami'ü't-Tevarih Selçuklu Devleti*, Çev: Erkan Göksu - H. Hüseyin Güneş, Selenge Yayınları, İstanbul 2011, s. 114.

¹² Mikail Bayram, "Danişmendoğulları Devleti'nin Dini Siyaseti", *Danişmendliler Sempozyumu 12-13 Kasım 2015 Bildiriler*, Tokat 2016, s. 21.

devletler ise başlarında Türk olmayan hükümdarların bulunduğu vassal devletlerdir. Örneğin; Büveyhoğulları ve Bavendiler gibi.¹³

Sultan Alparslan zamanında devletin sınırlarının iyice genişlemesi üzerine hanedan üyesinden olmayan fakat önde gelen birçok emir ve komutana kendi fethettikleri yerler ikta olarak verilmeye başlanmıştır. Danişmend Gazi ise bu dönemde Sultan Alparslan tarafından Orta Anadolu bölgesine Melik olarak gönderilen ve kendisine birtakım yerler verilen emirlerden birisidir.¹⁴ Orta Anadolu'dan kastettiğimiz yerler Yeşilırmak ve Kızılırmak bölgeleridir. Danişmend Gazi bu bölgeleri Türklere açmış ve Sivas, Tokat, Amasya, Niksar, Kayseri, Çorum vilayetlerine hâkim olmuştur.¹⁵ Danişmendli bölgesinde yaşayan Süryani Mihael Danişmend Gazi hakkında bizi şu şekilde aydınlatmaktadır: “O dönemde Danişman adında bir Emir vardı bu Emir Türklerin arasından çıkıp Kapadokya'ya gelmiş ve Kayseri ve Sivas'ı zapt ederek memleketin idaresini ele almıştır.” Bundan anlaşılacağı üzere Danişmend hanedanının başlangıcı böylece başlamıştır.¹⁶ Bu sözüyle artık bu bölgelerin idaresini ele aldığını ve siyasi bir teşekkül kurduğunu ifade etmiştir.

Danişmendli Beyliğiyle ilgili birçok çalışma yapılmasına rağmen “Danişmendli dış siyasetine” dair çalışmalar ne yazık ki yeteri kadar yoktur. Bu çalışmayla bu alanda ki literatürü geliştirme ve ardımızdan gelecek araştırmacılara yol göstermek amacıyla bu çalışmanın yapılması uygun görülmüştür. Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmalarımızın ilk bölümünde Danişmendli Beyliğinin Menşei, ikinci bölümü ise Danişmendli Beyliğinin Anadolu coğrafyasındaki Türk-İslam Beylikleri ile ilişkileri irdelenmiştir. Son bölümde ise Danişmendli Beyliğinin Hristiyan devletlerle ikili ilişkileri yer verilmiştir.

¹³ Sefer Solmaz, “Danişmendli -Büyük Selçuklu Tabiiyet- Metbuiyet İlişkileri”, *Danişmendliler Sempozyumu 12-13 Kasım 2015 Bildiriler*, Tokat 2016, s. 112; Burada konumuzu ilgilendiren Danişmendli Beyliği ikinci kategoriden vassal devletler arasında yer almaktadır. Maverâünnehir'e (Aşağı Türkistan) sefer yapan Sultan Alparslan adı kaynaklarda verilmeyen Cend hâkiminin itaatini kabul etmiş ve ona kıymetli hediyeler takdim etmiştir. Bu olay sonucunda Alparslan onun durumunda hiçbir değişiklik yapmamış ve elinde bulunan ülkeleri ona bırakmıştır. Böylece vasallık ortaya çıkmıştır. Daha geniş bilgi için bkz: Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara 1982, s. 141.

¹⁴ Sefer Solmaz, a.g.m., s. 112.

¹⁵ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998, s. 112.

¹⁶ Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi (İkinci Kısım)*, Çev: Hrant D. Andreasyan, 1944, s. 32.

BİRİNCİ BÖLÜM: DANIŞMENDLİ BEYLİĞİNİN MENŞEİ VE SİYASİ TARİHİ

1.DANIŞMENDLİ BEYLİĞİ’NİN MENŞEİ

Danişmendli Beyliği jeostratejik ve jeopolitik öneme sahip olan Orta Anadolu topraklarında kurulmuştur. Bu topraklarda gücü küçümsenmeyecek olan Bizans’ın yer alması Türk Beyliklerinin Anadolu’nun fethi için önlerindeki engelin büyüklüğünü gösterecek niteliktedir. Öyle ki zaman zaman Türkiye Selçuklu Devleti ve Anadolu’daki diğer beyliklerle Bizans’a karşı antlaşma yoluna gidilmiştir. Bu beylikler tarafından Anadolu coğrafyasının Türkleşmesi ve İslamlaşması için birçok mücadele verilmiştir. Bu mücadelelerde büyük gayretleri olan Danişmendli Beyliği kurucularının menşei ve emirlerinin gayretleri hususunun bilinmesi elzemdir. Çünkü onlar hayatlarını bu toprakların İslamiyet ile buluşmasına ve İslamiyet’in bu topraklarda ilelebet kalmasına atamışlardır.

Danişmend Gazi babası hakkında küçükte olsa dönem kaynakları arasında tutarsızlık vardır. Bazı kaynaklar onun Battalgazi soyundan geldiği hususunda bilgi vermektedir. Babasının adı Ali dedesinin adı Mızrap’tır. İbn’ül-Esir’in Danişmend Gazi’nin babasının isminin “Danişmend Ali Taylu” ve Türkmenlerin muallimi olduğundan daha önce bahsedilmişti.¹⁷

Claude Cahen Danişmendlilerin Anadoluya gelişi hakkında hayli tartışmalar yapıldığından bahsetmiştir. Türkiye Selçuklu Beyi Süleyman’ın onu tanığından varsayıp akraba olabilecekleri ihtimalinden bahsetmiştir. Claude Chane göre İbn’ül-Esir Arapça Muhammed ismiyle ya da Emir Gazi unvanıyla adlandırılan bu oğlun Gümüştekin ismini taşıdığından bahseder yine İbn’ül-Esir devletin asıl kurucusu olan kişinin isminin Ali Taylu olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Müellif Danişmendli Beylerinin baba-oğul olmasının pek önemli olmadığını söylemektedir. Asıl önemli olan şeyin menşei olduğunu dile getirmiştir. İbn’ül Esir Danişmend Gazinin Bizans Devleti ile savaşan Arap Kahramanı Battal Gaziyle ilişkilendirilerek ve Malatyalı olduğunu dile getirerek meseleyi hayli anlaşılmaz hale sokmuştur. Bu iddia hızlı bir şekilde kabul görmüştür.

¹⁷ Sefer Solmaz, *Danişmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları*, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2001, s. 5

Danişmend (Ali Taylu) Malatya’da doğdu için Bizans uyruğu ve haliyle Hristiyan olacaktı. Hiç şüphesiz Türklere karışmış ve din değiştirmiş yerlilere örnekler vardır. Horasan’da kullanılan ve Farsça bir deyim olan Danişmend unvanının Türkmenlerden aldığını dile getirmiştir.¹⁸ Her iki kaynak da Danişmend Gazi’nin babasının adının Ali Taylu olduğunda hemfikirlerdir.

1.1.Danişmend Ahmet Gazi

Danişmend Gümüştekin ve Danişmend Ahmed Gazi, aynı kişiler mi yoksa farklı kişiler mi? öncelikle bu olaya açıklık getirmek gerekmektedir. Danişmendli Beyliğinin kurucusu İbn-i Taylu’nun oğlu Danişmend Ahmed olduğu hususuna daha önce değinmiştik. Malazgirt Meydan Savaşı’nda Sultan Alparslan’ın komutanlarından birisi olduğu bilinmektedir. İbnü’l-Esir’e göre Ahmed Gazi’nin oğluna Danişmend Gümüştekin denilmesi daha sonraki değerlendirmelerde Danişmend Ahmed Gazi ile Danişmend oğlu Gümüştekin’in aynı tarihi kişi olarak sayılması yoluna götürmüştür.¹⁹

Modern dönem tarihçilerinden ve bu alanın uzmanı tarihçi Prof. Dr. Osman Turan “Selçuklular Zamanında Türkiye” adlı eserinde bu konuya açıklık getirmeye çalışmıştır. Osman Turan’a göre bir lakaptan ibaret olan Danişmend isim değildir. Ahmet Gazi yahut Gümüştekin Gazi aynı şahsiyetlerdir. Çünkü İslamiyeti kabul edenler Türkler bu dinini etkisiyle İslami isimler almaya başladılar. Fakat Türk isimlerini de terk etmediler. Her iki isimi birlikte kullanmışlardır Örneğin, Selçuk Bey’in oğlu olan Arslan Yabgu’nun İslami ismi İsrâfildir. Çağrı Beyin İslami adı Davuttur. İşte bu örneklerden hareketle yola çıkarsak Danişmend Gazininde Türk adı “Gümüştekin” İslami adı da Ahmed’dir.²⁰ Biz bu şahsiyetlerin aynı kişiler olduğunu dikkate alacağız. Bu noktadan sonra çalışmamızda Danişmend Ahmed Gazi olarak kullanılacaktır.

Osman Turan’ın Selçuklular Zamanın Türkiye adlı eserine göre, Malazgirt Meydan savaşından sonra Danişmend Ahmed Gazi’nin Anadolu’ya gelişini 1080 yılındaki Türk Muhacereti ile bağlantılı olarak gerçekleştirmiştir. Osman Turan bu

¹⁸ Claude Cahen, *Türklerin Anadolu’ya İlk Girişi*, Çev. Yaşar Yücel –Bahattin Yediyıldız, Ankara1998, s. 52.

¹⁹ Mustafa Demir, “Danişmendli Devleti’nin Kurucusu Danişmend Ahmet Gazi’nin Tarihi Kişiliği”, *Danişmendliler Sempozyumu 12-13 Kasım 2015 Bildiriler*, Tokat 2016, s. 34.

²⁰ Muharrem Kesik, *Danişmendliler(1085-1178) Orta Anadolu’nun Fatihleri*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 51.

yaklaşım la Gümüştekin ile Danişmend Ahmed Gazi'yi aynı tarihi kişi olarak görebilmek için Malazgirt savaşı sonrasında Danişmend Ahmet Gazi'nin Sultan Alparslan'ın görevlendirmesiyle Anadolu'ya geldiği gerçeğini atlamış beyliğin kuruluşunun 1080 yılında olduğunu ispatlamaya çalışmıştır.²¹

Ayrıca İbn'ül-Esir asıl adı Taylu olan Danişmend'in oğlunun adının Gümüştekin olduğundan bahsederken Türkmenlere öğretmenlik yaptığını, Gümüştekin'e İbn-i Danişmend yani Danişmend oğlu denildiğini ileri sürmüştür.²² Danişmend Gazi'nin öğretmen olduğundan yola çıkarsak onun Harezimden gelen Selçukluların hizmetine giren Danişmendlilerden biri olduğunu düşünebiliriz. Çünkü Selçuklular 960 tarihine doğru Harezimden getirdikleri hocalar aracılığıyla Müslümanlığı kabul etmiştir. Müslüman olmadan önce kendileri Uygur yazısını kullanmaktaydılar. Ancak Müslüman olduktan sonra İslam ülkeleriyle ilişkileri olmaları muhtemeldir. Bu şartlar altında diplomatik ilişkileri için mecburen Arapça ve Farsçayı kullanmaları gerekiyordu. Din ve yazı arasında ilişki olduğu için Selçuklular din ile birlikte yazıyı kabul etmişlerdir. İşte bu şartlar altında Selçukluların Harezm'den getirdikleri hocalar arasında yazıyı öğreten Danişmendler de vardır. Bu Danişmendler arasında Danişmend Gazi'nin babası Ali Taylu'da bulunmaktaydı. Selçukluların hizmetindeyken bilge kişiliği sayesinde dikkat çekmiş ve hanedan ailesinin öğretmenliğine getirilmiştir.²³

Bazı yabancı müellifler Danişmend Gazi'den hususunda bizleri aydınlatmaktadırlar. Bunlardan Fulcherius Carnotensis "Danisman", Albertus Aquensis Birinci Haçlı Seferi'nden bahsettiği eserinde Danişmend Gazi'den "Türk Hükümdarı Domimannus", XII yüzyılda yaşamış bir başka bir müellif ve Sur Başpiskoposu olan Willermus Tyrensis de "Kudretli Türk Emiri Danişmend" diye bahsetmektedir. Bunların hemen hemen hepsi isim hususunda hem fikir olmakla birlikte bazıları da menşei olarak Türk olduğuna vurgu yapmıştır. Kaldı ki Danişmend Gazi'nin çağdaşı olan Urfalı Mateos onun Menşei itibarıyla Ermenistan'da yaşadığını ve bundan dolayı Ermeni asıllı olduğunu söylerken başka bir yerinde "İranlı Emir Danişmend" şeklinde ifadesiyle çelişkiye düşmektedir.²⁴

²¹ Mustafa Demir, a.g.m., s. 34. Burada Gümüştekin ve Danişmend Gazi'nin farklı kişiler olduğu iddia ediliyor.

²² Muharrem Kesik, *Danişmendliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 49.

²³ Sefer Solmaz, a.g.t., s. 5.

²⁴ Muharrem Kesik, *Danişmendliler(1085-1178)*, s. 50.

Yukarıdaki görüşlerin haricinde Danişmend Ahmed Gazi'nin menşei hakkında farklı görüşler de mevcuttur. Danişmendnamaya göre Malatya Emiri Ömer'in kızıyla evlenmiştir. Ali bin Mızrabın oğlu ve asıl isminin Ahmed olduğu ve ayrıca Battal Gazi'nin torunu olan Sultan Tursan ile arkadaşlık ettiği hususunda Danişmendname'de bilgi bulunmaktadır. Yine Sultan Tursan'dan gündüzleri savaş eğitimi almış geceleri ise dini ilimler dersi olarak âlimlik mertebesine ulaştığı bu sebepten Danişmend denildiği ifade edilmektedir. Ayrıca Danişmend Ahmed Gazi, Sultan Tursanın İstanbul'u fetih etmek için çıktığı bir sefer sırasında sultanın ölmesi üzerine, Çankırı, Kayseri, Gerede yakınlarına seferler yapmıştır. Daha sonra Yeşilırmak havzasını fetih etmekle meşgul olmuştur. Yankoniya (Çorum), Sisiya (Gömenek), Dokiya (Tokat), Karkariye (Zile), Harsanosiya (Niksar) gibi yerleri ele geçirdikten sonra ölmüş ve Niksar'a defnedilmiştir.²⁵

Danişmend Ahmed Gazinin Kutalmışoğulları gibi Anadolu'ya sürgün edildiği görüşü vardır. Bu rivayete göre Melikşah'ın hemşeri-zadesi olan Danişmendli Melik Ahmed Gazi büyük şöhret ve yüksek vasıflara sahip olduğundan Sultan bu durumundan şüphe etmiş ve Kavurt isyanını bastırdıktan sonra 1072 yılında öldürülmesini düşünmüş fakat Nizamülmülk Kutalmışoğulları gibi onun da Anadolu'ya gönderilmesini tavsiye etmiştir.²⁶ Başka bir görüşe göre Danişmendli Ailesi ile Selçuklu Ailesi ile akrabalık ilişkileri de vardır. Danişmendname onun Harezimli bir Türkmen olduğunu kaydeder.²⁷ Bu Buharalı Danişmend'in Süleyman'ın dayısı (Kutalmış'ın kayınbiraderi) oğlu olduğu ve Danişmend oğlu Gümüştekin Ahmed Gazi de bu muallimin oğludur. Bu görüşe göre Danişmend Gazi Kutalmış ve Kavurd isyanlarına katılarak itibarını kaybetmiştir. Böylece Melikşah kendisini de teyze-zadesi Süleymanşah ve kardeşleri gibi Anadolu'ya sürgün edildiğine dair söylentiler ehemmiyet kazanmıştır.²⁸

Selçuklular ve Danişmendliler arasında akrabalık ilişkileri olduğuna dair bir başka iddia, XIV. yüzyılda yaşamış Niğdeli kadı Ahmet'in bildirdiği Danişmend Gazi'nin Melikşah'ın kız kardeşinin çocuğu olduğudur. O halde Danişmend Gazi'nin babası, Melikşah'ın kız kardeşi yani Sultan Alparslan'ın kızı ile evlenmiştir. Ancak Ali

²⁵ Muharrem Kesik, a.g.e, s. 49.

²⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye (Siyasi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1328))*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998, s. 113.

²⁷ Osman Turan, a.g.e., s. 115.

Taylu'nun yaşını dikkate alacak olursak bunun pek mümkün olmayacağı kanaatindeyiz. Bu şartlar altında iki durum ortaya çıkıyor. Birincisi Kadı Ahmet'in bahsettiği Danişmend Gazi'nin Melikşah'ın hemşerizadesi olduğu şeklinde geçen hemşerizade (kız kardeş) o zamanki tabirde babasının kız kardeşi yani hala anlamında kullanılmıştır. Ya da Danişmend Ali Taylu Melikşah'ın halası yani Alparslan'ın kız kardeşi ve Çağrı Beyin kızı ile evlenmiş olmaktadır. Ayrıca Çağrı Bey'in Hatice Arslan Hatun ve Safiye'den başka adları bilinmeyen iki kız kardeşinin de olduğu bilinmektedir. Böyle bir evliliğin olasılığı daha yüksektir.²⁹ Bu kaynaklardaki bilgilere göre Danişmendli Ailesi ile Selçuklu Hanedanı arasında akrabalık ilişkilerinin kurulmuş olduğu gerçeği ortaya çıkıyor.

Reşidü'ddin Fazlullah Danişmend Gazi'nin Malazgirt Meydan Savaşı'ndan sonra Niksar, Tokat, Sivas, Elbistan civarını ele geçirdiğini ve bu savaşın kazanılmasında büyük bir rol üstlenen komutanlar arasında olduğunu söyler.³⁰

Danişmend Ahmed Gazi Sivas'a geldiğinde şehri harap olmuş halde bulmuştur. Bizans İmparatoru şehri Malazgirt Meydan Savaşı sırasında tahrip etmişti. Fazla bir direnişle karşılaşmayan Danişmend Gazi Sivas'a girdi. Şehri imar ederek mescitler yaptırmıştır.³¹ Danişmend Ahmed Gazi Sivas'tan sonra ilk fetihlerini Yeşilirmak çevresinde yapmış ve Selçuklu kaynaklarında Danişmendli ili adıyla bahsedilen bölgelerde fetih hareketlerine devam etmiştir. Süleymanşah Filaretos'a karşı Antakya ve Kilikya seferlerini yaparken Danişmend Ahmed Gazi herhalde Sultana tabi olarak Gabriel'in elinde bulunan Malatya'ya fethetmek için harekete geçmişti.³² Daha sonra Sivas'ı üs olarak kullanarak Çavuldur, Tursan, Karadoğan, Osmancık İltakin ve Karatekin adlı emirleriyle Tokat, Amasya, Niksar, Kayseri, Zamantı, Elbistan, Develi ve Çorum'u zapt ederek Danişmendli topraklarına kattı.³³

Danişmend Gazi Artuhi adında ünlü bir Rum cengâveri ile karşılaşmış onu yener. Bu şahsiyet Müslüman olarak Danişmend Gazi'nin yakın arkadaşları arasına

²⁹ Mustafa Demir, a.g.m., s. 43.

³⁰ Reşidü'd-din Fazlullah, *Cami'ü't-Tevarih Selçuklu Devleti*, Çev: Erkan Göksu-H. Hüseyin Güneş, 2011, s. 114.

³¹ Osman Turan, a.g.e., s. 124.

³³ Muharrem Kesik, "Danişmendli Beyliği-Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu İlişkileri", *Osmanlı Araştırmaları*, XXXIV, s. 122.

katılmıştır.³⁴ Osman Turan Selçuklular Zamanında Türkiye adlı eserinde Artuk Bey'in Orta Anadolu'ya fetihlerinden ötürü günümüz Tokat'ının ilçesi olan Artova'nın isminin buradan geldiği ve Artuk-ova ya da Artuk- abad olarak uzun yıllar bu ismle kullanıldığı hususunda bilgi verir.³⁵

Danişmend Gazi, Bizans ve Haçlılarla yapılan savaşlarda Anadolu Selçuklu Devleti'nin tarafında yer almıştır. Haçlıların İznik'i kuşatması (Mayıs 1097) sırasında I.Kılıç Arslan Danişmend Gazi'den yardım istemiştir. Bu sırada I. Kılıç Arslan Danişmendli Beyliği'nin de almayı çok istediği Malatya muhasarasıyla meşgul oluyordu. Haçlıların yaklaştığı haberini alır almaz harekete geçen I. Kılıç Arslan, Kayseri Emiri Hasan Bey'in de katıldığı Türk kuvvetlerinin desteğiyle (30 Haziran 1097) Eskişehir ovasında Haçlılarla savaşmış fakat zırhlı birliklerden oluşan Haçlı Ordusu karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu olaydan sonra en büyük hedefi Malatya'yı almak olan Danişmend Gazi harekete geçti ve burayı kuşatma altına aldı. Malatya'yı üç yıl kuşatan Danişmend Gazi, Malatya'ya yardıma gelen Antakya Prinkepsi Bohemund'un kuvvetlerini pusuya düşürüp onu yendi ve kendisini esir ederek öncelikle Sivas'a daha sonra da Niksar'a götürüp hapsedti (Ramazan 493/Temmuz 1100). Fakat Urfa Kontu I. Baudouin, Antakya Prinkepsi Bohemund'u kurtarmak için Danişmend Gazi'nin peşinden Malatya'ya kadar gelmiş ama Sivas tarafının dağlık olmasında ötürü pusuya düşmek endişesiyle takibi bırakmıştır.³⁶ Haçlı seferlerinin başarıya ulaşması sonucu Avrupa'da büyük bir heyecan oluşmuş ve yeniden haçlı seferleri düzenlenmiştir. Lombardlar, Fransız ve Almanların katıldığı bir ordu İtalya Normanları'nın reisi ve Antakya Prinkepsliğinin kurucusu Bohemund'un Gümüştekin tarafından esir alındığını öğrenince onu esaretten kurarmak için harekete geçtiler.³⁷

Haçlı Seferleri sonrasında Danişmend Gazi tekrar Malatya'yı kuşatarak Gabriel'den şehri tekrar teslim etmesini istedi. Gabriel ise damadı Baudouin'e güvenerek teklifi geri çevirmiştir. Halka sert davranıp ve birçok Süryani'yi öldürten Gabriel kuşatman nedeniyle erzak sıkıntısı çeken halkın tepkisine yol açmıştır. Bundan dolayı şehrin kapıları Süryani askerler tarafından açılarak Danişmend Gazi'ye teslim

³⁴ Ahmet Yaşar Ocak, "Danişmendname" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.8, TDV Yayınları, İstanbul 1933, s. 478.

³⁵ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 130.

³⁶ Abdülkerim Özaydın, "Danişmendliler", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.8, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 469-470.

³⁷ Bu konu diğer bölümlerde detaylı anlatılacaktır.

edilmiştir. (18 Eylül 1102) Danişmend Gazi kimseye dokunmayarak lkesinden ekmek, buğday, öküz, vs ihtiyaç maddelerini getirterek halka dağıtmış, zindanlarda bulunan kişileri özgürlüğüne kavuşturmuştur. Bu suretle Malatya halkı huzura kavuşmuş ve de Malatya halkına zulmeden Gabriel ve ailesi Hristiyanlar tarafından işkence ile öldürülerek cezalandırılmıştır. Danişmend Gazi'nin esir aldığı Bohemond'u Kılıç Arslan'a danışmadan serbest bırakması (1103) ve Malatya'yı fethetmesi (1102) gibi olaylar onunla I. Kılıçarslan'ın aralarının açılmasına neden oldu. Danişmend Gazi'nin özellikle Bohemond'u kendisine danışmadan serbest bırakması ve alınan fidyeden de pay ayrılmamasından rahatsız olan I. Kılıçarslan, Danişmend Gazi üzerine ilerlemiş ve onu Maraş yakınlarında mağlup ederek şehri ele geçirmiştir (1103). Bu olaydan yaklaşık iki yıl sonra Danişmend Gazi'nin öldüğü düşünülüyor. Vefatıyla ilgili kaynaklarda fazla bir bilgi mevcut değildir.³⁸

1.2. Emir Melik Gazi

Danişmend Gazi'nin vefatından sonra devletin başına Melik Gazi geçmiştir. Urfalı Mateos bu olaydan şu şekilde bahseder.” Ermeni asıllı olan, Roma memleketinin büyük Emiri olan danışman öldü. O iyi bir adam, memleketi imar edici ve Hristiyanlara karşı çok merhametli bir zattı. Onun tabiiyetinde bulunan Hristiyanlar onun ölümü için büyük matem tuttular. Danışman'ın oniki oğlu vardır. İktidarın başına büyük oğlu Gazi geçti ve diğer kardeşlerini gizlice öldürdü.³⁹ Urfalı Mateos'un verdiği bu bilgilerden hareketle Danişmendli beylerinin tamamı için Danişmend unvanının kullanıldığı ortaya çıkıyor.

Emir Gazi, babası Danişmend Gazi tarafından ele geçirilen Malatya'yı yeniden almak istiyordu. Türkiye Selçukluları ise I. Kılıçarslan döneminde siyasi gücünü arttırmış ve doğuda Büyük Selçuklu ve Danişmendli bölgelerine kadar topraklarını genişletme siyaseti gütmüştür. I. Kılıç Arslan Danişmendli arazisini ele geçirerek bu beyliğe karşı üstünlük sağlamıştır (1104-1106). Malatya bu yerlerden en önemlisiydi. Çünkü buraya hâkim olan Anadolu'nun hâkimiyetini ele geçirmiş oluyordu.⁴⁰

³⁸

Sefer

Solmaz,

Danişmendliler,

<https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=372855&/D%C3%A2ni%C5%9Fmendliler/-Dr.-Sefer-Solmaz-> Erişim Tarihi-18.11.2019; Osman Turan, *a.g.e.*, s. 142-146.

³⁹ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-namesi (952-1136)*, Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), Çev: Hrant D. Andreasyan, TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 225.

⁴⁰ Selim Kaya-Arda Deniz,”Sultan Şahin Şah Devri Türkiye Selçuklu Devleti'nin Danişmendlilerle Münasebeti(1084-1117), *Danişmendliler Sempozyumu 12-13 Kasım 2015 Bildiriler*, Tokat 2016, s. 66.

Danişmend Gazi'nin 1106 yılında vefat etmesiyle I. Haçlı seferleri öncesi I. Kılıçarslan'ın eline geçmeyen fırsat şimdi geçmiş oluyordu. Çünkü bu dönemde idareci olarak Emir Gazi, Türkiye Selçukluları'na göre zayıf bir konumdaydı. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen I. Kılıçarslan 1106 yılının sonbaharında Malatya'yı ele geçirdi.⁴¹ Buna karşılık Emir Gazi Beyliği hızlı bir şekilde toparlayarak dağılmasını önlemiştir.

Emir Gazi başlangıçta Türkiye Selçuklularına tabi olmuştur. I. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra devlet içindeki taht kavgalarından yararlanarak sınırlarını genişletmiş ve Danişmendliler'i eski gücüne kavuşturmaya çalışmıştır. I. Kılıç Arslan'ın ölümü sonrası oluşan taht kavgalarında Emir Gazi damadı I. Mesud'u desteklemiş ve Sultan Mesud kayınpederi sayesinde Türkiye Selçuklu tahtını ele geçirmiştir. Ayrıca Emir Gazi Danişmend'in kızı ile sultan Mesud'un (I. Kılıç Arslan'ın oğlu) evlilik tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bu izdivacın I. Kılıç Arslan devrinde yapıldığı tahmin edilmektedir. Emir Gazi bu evlilikle Selçuklu ailesi arasında akrabalık ilişkisi kurarak, damadını tahta oturtup Türkiye Selçuklu devletini kontrol altına almayı hedeflemişti.⁴²

15 Mart 1118 tarihinde Mengücek Oğullarından Kemah hâkimi İshak Bey, Malatya'yı yağma hareketinde bulundu. Bu sırada Tuğrul Arslan adına Ayşe Hatun Malatya'yı idare ediyordu. Bunun üzerine Ayşe Hatun, Urfa Kontu Joscelin'e elçi göndererek ondan yardım talep etti. I. Kılıç Arslan'ın dul karısıyla evlenen Belek Gazi Tuğrul Arslan'ı yanına alarak (üvey oğlu) Kemah'ı ele geçirdi⁴³. Fakat Belek Gazi'nin Haçlılarla mücadele etmesinden yararlanan İshak Bey Kemah'ı geri aldı. Haçlılarla savaşan Belek seferden döner dönmez Mengüçüklülerin üzerine yürüdü. Belek'e mukavemet edemeyeceğini anlayan İshak Bey Bizans'ın Trabzon Dükü Gabras'a sığınıp onunla ittifak yapmıştır. Bunun üzerine İshak Bey'in kayınpederi Danişmendli Emir Gazi ile Belek Gazi ittifak yaptı. İki tarafta Gümüşhane 'ye bağlı Şiran denilen yerde karşı karşıya geldi ve Mengücekli İshak Bey ve Müttefikleri Gabras'ın kuvvetleri mağlup edildi.⁴⁴ Gabras ve İshak esir alındı. İshak Bey Danişmendli Emir Gazi'nin

⁴¹ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C.II, Çev: Fikret İşıltan, TTK Yayınları, Ankara 1992, s. 89-90.

⁴² Mustafa Demirci, "Selçuklular ile Danişmentliler Arasındaki Evlilikler ve Evlilik Diplomasisi", *Danişmendliler Sempozyumu 12-13 Kasım 2015 Bildiriler*, Tokat 2016, s. 44.

⁴³ Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi (İkinci Kısım)*, Çev: Hrant D. Andreasyan, 1944, s. 67.

⁴⁴ Muharrem Kesik, "Emir (Melik) Gazi (1104-1134)", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, III/2, 2014, s. 163.

damadı olduğu için serbest bırakılırken Gabras ise fidye karşılı serbest bırakıldı. Ancak bu olay Danişmendli Emir Gazi ile Belek'in arasının açılmasına neden oldu.⁴⁵

Belek Gazi 6 Mayıs 1124 tarihinde şehit edilince onun hâkimiyetin de ki yerler bazı Emirler tarafından paylaşıldı. Artuklulardan Süleyman Zaid kalesini, Malatya sultanı Tuğrul Arslan ise Masara ve Gargarı⁴⁶ aldı. Danişmendli Emir Gazi, Belek, Gazi'nin ölümüyle aradığı fırsatı yakalayarak damadı Selçuklu Sultanı I. Mesut ile ittifak yaptı. 13 Haziran 1124 Cuma günü Malatya'ya saldırdı. Şehri bir ay yağmaladı.⁴⁷ Bu kuşatmadan bir netice alamaması üzerine Emir Gazi, oğlu Muhammed'i şehrin yakınlarındaki Saman Köyü'ne bıraktı ve hiç kimsenin Malatya'ya giriş çıkışına müsaade etmemesi emrini verdi. Daha sonra kendisi geri döndü. Melik Arap bu sırada Malatya'da bulunmayıp ve Danişmendli topraklarına saldırmaktaydı. Bu yüzden Danişmend Gazi oğlu Muhammed'i görevlendirip ülkesine döndü. Sonunda Ayşe hatun ve oğlu Tuğrul Arslan şehirden çıkıp, yakınlarda bulunan Minşar (Masara) kalesine çekildiler ve Malatya Danişmendlilere teslim oldu. Altı ay süren muhasaradan sonra Emir Gazi şehre girerek halkı teselli etti.⁴⁸ Şehre koyun ve öküz getirerek tohumluk buğday dağıtmış ve böylece Malatya'da refah yeniden yükselmiştir.⁴⁹

Türkiye Selçuklu Devletinin topraklarının büyük bir bölümünü ele geçiren Emir Gazi artık Anadolu'da en önemli güç haline gelmiştir. Türkiye Selçuklu Sultanı olan damadına bıraktığı Konya ve çevresi hariç Malatya'dan Sakarya'ya kadar olan bölgeyi ele geçirdi. Çankırı, Ankara, Kastamonu ve Karadeniz sahillerini 1129 yılında ele geçirmiştir.⁵⁰

Emir Gazi, Karadeniz sahillerinden sonra Kasianus (Casianus) adında Bizanslı bir valinin elinde bulunan Pontus'ta ki birçok kaleleri ele geçirdi. Hakikatte bu vali

⁴⁵ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.163.

⁴⁶ Gerger Fırat'ın batı kıyısında Gerger çayı ve Fırat nehri arsında o dönemde gelecek tehlikelerden korunma için Ermeniler tarafından kurulmuş bir kale. Bkz: Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK Yayınları, Ankara 2007, s. 80.

⁴⁷ Gregory Ab'ul-Farac, *Ab'ul Farac Tarihi*, Çev: Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1950, s. 359

⁴⁸ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-namesi (952-1136), Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Çev: Hrant D. Andreasyan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 282.

⁴⁹ Muharrem Kesik, "Emir (Melik) Gazi (1104-1134), Avrasya İncelemeleri Dergisi", III/2, 2014, s.166; Osman Turan, *Türk-Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2009, s. 377.

⁵⁰ Esra Çeçen, *Türkiye Selçuklu Devleti ve Danişmendli Beyliği Arasındaki Askeri, Siyasi ve Sosyal İlişkiler (1092-1178)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2017, s. 134.

kendi arzusuyla sahil şeridini ona teslim etmiştir.⁵¹ Ermeni Prensi I. Leon'un desteğiyle 1130 yılında Çukurova'ya inerek Anazarba'yı (Anazarva, dilekkaya kalesi) kuşatarak Antakya Prensi II. Bohemon'u mağlup etti. Bu arada onun Çukurova'da meşguliyetinden istifade eden Bizans İmparatoru İonnes Komnenos Kastamonu'yu ele geçirdi. Bizans İmparatoru Türkler üzerine yürüyerek sahilde bazı yerleri de ele geçirdi. tam Türklerle savaşacağı sırada kardeşi Isaakios'un tahtı ele geçirmeye çalıştığını öğrenince geri çekilerek İstanbul'a döndü. Isakios başarısız olunca önce I. Mesud'a daha sonra Danişmenli Emir Gazi'ye sığındı. Bu durumdan memnun olan Emir Gazi Isakios'a gereken itibarı göstererek Trabzon Rum Dukası Gabras'ın yanına gönderdi. 1131 tarihli Emir Gazi' nin Çukurova Seferi ile Ermeni hâkimi I. Leon, Emir Gazi'ye haraç vermeyi kabul etti. 1132 yılında Emir Gazi Kastamonu'yu Bizanstan geri aldı. Bu seferi sırasında muhtemelen I. Mesud da vardı. Sultan Mesut ile Emir Gazi sahil civarında akınlar yapmaya devam ettiler. Zinin adında bir Haçlı kalesini kuşattılar; fakat kaleyi alamayacaklarını anlayınca Haçlılar'dan dörtbin dinar alınca sulh ettiler.⁵²

Emir Gazi'nin bu başarılarından dolayı Büyük Selçuklu Sultanı Sencer ve Abbasi Halifesi Müsterşid hâkimiyet alametlerinden; boynuna takılmak üzere bir altından kolye, altından bir asa, siyah bayrak ve onun huzurunda çalınacak davullar göndererek, ona meliklik unvanını verdiler.⁵³ Fakat elçilik heyeti geldiğinde Emir Gazi hastaydı. 1134 tarihinde vefat etti.⁵⁴ Malatya'da vefat eden Emir Gazi'nin cenazesi Kayseri'ye getirilerek Pınarbaşı ilçesinin Pazarören Nahiyesinde (sağlığında yaptırdığı) Melik Gazi türbesine defnedildi.

1.3. Melik Muhammed Dönemi

Emir Gazi'nin vefatından sonra beyliğin başına oğlu Muhammed geçmiştir. Sultan Sencer'in Emir Gazi'ye gönderdiği hâkimiyet alametleri oğlu Muhammed'e

⁵¹ Rumların Casianus adında Danişmend oğlu Emir Gazi giderek Pontus'taki birçok kaleleri ona devretti. Oda bütün Kapodokya'ya hâkim oldu. Bkz: Gregory Ab'ul-Farac, *Ab'ul Farac Tarihi*, Süryanice aslından İngilizceye Çev: Ernest A. Wallis Budge, Türkçeye Çev: Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1950, s. 363.

⁵² Muharrem Kesik, "Türkiye Selçukluları ile Danişmendli Arasındaki İlişkiler", <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syf=373143> Erişim tarihi: 21.11.2019.

⁵³ Gregory Ab'ul-Farac, *Ab'ul Farac Tarihi*, Süryanice aslından İngilizceye Çev: Ernest A. Wallis Budge, Türkçeye Çev: Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1950, s. 367.

⁵⁴ Muharrem Kesik, Türkiye Selçukluları ile Danişmendli Arasındaki İlişkiler, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syf=373143> Erişim tarihi: 21.11.2019.

verilerek Danişmenli tahtına oturtuldu. Süryani Mihail'e göre⁵⁵ Emir Gazi'nin babasının ölümü üzerine Malatya'ya gelip tahta oturmuştu. Bu bilgiden Malatya'nın Emir Gazi döneminde başkent olduğunu anlıyoruz. Aynı şekilde Kayseri'nin daha merkezi bir yer olmasında dolayı Mihail'in; "Uzun zamandan beri harabe halde kalmış Kayseri şehrini imar etmiştir. O daimî surette burada oturuyordu." Sözlerinden Melik Muhammed döneminde Kayseri'nin başkent olduğu anlaşılmaktadır. Emir Gazi'nin Muhammed, Yağan, Aynüddeve, Yağıbasan adında dört oğlu bulunuyordu. Aynüddeve, Yağan Muhammed'in başa geçmesinden rahatsızlık duydukları için isyan ettiler. Bu nedenle Melik Muhammed kardeşlerinden Yağan'ı öldürdü (1135). Aynüddeve ise Malatya'ya kaçarak daha sonra Elbistan ve Ceyhan'a hâkim oldu; fakat Muhammed, Elbistan ve Ceyhan bölgelerini ele geçirerek Aynüddeve üzerine yürüdü. Aynüddeve kardeşi ile yaptığı savaşı kaybedince önce Hanzit'e ve oradan da Amid'e geçti. Burada kalamayacağını anlayınca Urfa Kontu II. Joselin'e sığındı.⁵⁶

Bizans İmparatoru II. Ioannes Komnenes Kastomunu dolaylarında imha edilen Rum ordusunun intikamı almak ve taht kavgalarından yaralanmak amacıyla harekete geçti. Bu dönemde Melik Muhammed ve Sultan Mesud'un arası iyi değildi. Türkiye Selçukluları ile Danişmendliler arasında miras davası vardı. Sultan Mesud, Emir Gazi'nin damadı olduğu için Danişmendliler üzerinde hak iddia ediyordu. Bu çekişmeler yaşanırken Bizans kuvvetleri Çankırı üzerine yürüdü. Bunun üzerine Melik Muhammed kız kardeşiyle evli olan Sultan Mesutla anlaşarak bu sırada Kastamonu kapılarına dayanan Bizans kuvvetlerini bir hayli güç bir duruma soktular. Bu sırada İmparator Marmara sahillerine çekilerek kışı orada geçirdi. Daha sonra tekrardan Çankırı ve Kastamon'u şehirlerini kuşattı. 1135 Çankırı ele geçirildi ve çok sayıda Türk esir edilerek İstanbul'a gönderdi. Fakat İmparator gittikten sonra Türk kuvvetleri bu bölgeleri kısa süre sonra tekrar ele geçirdiler.⁵⁷

Bizans tehlikesini kısa süreliğine ortadan kaldıran Melik Muhammed Haçlılar ile Ermeniler arasındaki savaştan faydalanmak için Ermeniler üzerine yürüdü. 1136 yılında Maraş bölgesini ele geçirdi. Düşmanın köy ve manastırlarını yakarak, Göksun (Keysun) şehrini ele geçirdi. Urfalı Mateos bize bu hususta Melik Muhammed'in altı gün

⁵⁵ Süryani Mihail, *a.g.e.*, 1944, s. 103-104.

⁵⁶ Esra Çeçen, *a.g.t.*, s. 140.

⁵⁷ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 173.

boyunca şehirde kaldığı süreçte sakince beklediği, nehrin suyunu kestiği, bahçeleri bozduğu ve ganimet toplamaya çalıştığı bilgisini verir.⁵⁸ Bu sırada Afşin komutasındaki Türk birlikleri de Lazkiye'ye kadar ilerlediler. Bizans İmparatorunun bölgeye hareket ettiğini duyan Melik Muhammed Göksun'u bırakarak geri çekildi.⁵⁹ İmparator kuvvetlerinin büyük bir çoğunluğunu deniz yoluyla gönderirken kendisinde kara yoluyla Kilikya üzerine hareket etti. Selçuklu topraklarına ait bazı yerleri yakarak Toroslara geldi. Urfa, Antakya Kontu ve Haçlı reislerini Tarsus'ta huzuruna kabul etmesiyle itaatlerini aldı. Tarsus, Adana ve Masisa'yı zaptetti. 1132 tarihinde bu şehirleri ele geçiren Ermeni prensi Leon ve ailesini derdest ederek İstanbul'a gönderdi. İmparator'un amacı Halep'i ele geçirmek ve Türklere karşı büyük bir zafer kazanmadan dönmemektir. Bir rivayete göre bir takım Müslüman olmayan Türk Halep'e gelerek Rumların Halep'e yaklaştığını haber verdi.⁶⁰ Haberi alan Musul Atabey'i İmameddin Zengi, Artuklu Karaaslan, diğer Türk hükümdarlarını Selçuklu Sultanı I. Mesut'u Haçlılara karşı birleşmeye çağırdı. Kaldı ki Haçlılarda Bizanslıların Suriye'de kalıcı olmasını istemiyordu.

Sultan Mesut Bizans İmparatoru'nu takip amaçlı Çukurova'ya indi. Bu sırada İmparatoru Suriye'de birçok yeri işgale başladı. İşgal edilen yerlerden biri de Şeyrezdir. Şeyrez kuşatılırken Sultan Mesut ise Adana bölgesini fethetti. Burada ki halkın bir kısmını Malatya'ya esir götürdü. Bu esirlerden bir kısmı Malatya'da köle olarak satıldı. Bu muhasarada Sultan Mesut'un arkadan saldırmakta olduğunu öğrenen İmparator Adana'ya çekildi. Kışı burada geçiren İmparator Sultan Mesut'la bir anlaşma yaparak 1138 tarihinde İstanbul'a döndü. Netice de büyük amaçlarla gelen Bizans İmparatoru umduğunu bulamadı.⁶¹

Suriye Seferi'nden dönen Bizans İmparatoru İonnes, Anadolu Seferi'ne başladı. Bu sırada Melik Muhammed bir taraftan kardeşleriyle diğer taraftan Ermeniler ile uğraşıyordu. Bunu lehine çevirmek isteyen İmparator, Kostantin Gabras ile anlaşarak yönünü Danişmendlilere çevirdi. Amacı Niksar'ı almaktı. Çünkü burası Karadeniz bölgesindeki Rum diyarına yapılan fetihlerde üs olarak kullanılmaktaydı. Niksar'a gelen İmparator şehri kuşattı. Fakat burası dağlık bir bölge olmasından ötürü takviye ve ikmal

⁵⁸ Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 287.

⁵⁹ Mustafa Kılıç, "Melik Muhammed Döneminde Danişmendli Devleti," *Danişmendliler Sempozyumu 12-13 Kasım 2015 Bildiriler*, Tokat 2016, s. 81.

⁶⁰ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 174.

⁶¹ Osman Turan, *a.g.e.*, s. 175.

gelmesine imkân vermiyordu. İki tarafta birbirine altı ay saldırıda bulunmadan bekledi ve daha sonra savaş başladı. Uzun süren savaş sonucunda Bizans ordusu yorgun düştü yiyecek ve ham madde sıkıntısı yaşamaya başlayınca geri çekilmek zorunda kaldı.⁶²

Savaş sırasında İmparator İtalya'dan gelen ünlü şövalyenin savaşa atsız kaldığını görünce yeğeni Ioannes 'e atını bu şövalyeye vermesini emretti. Ioannes, bu emre uymayarak Türk safına geçti. İonnes, daha sonra Konya'ya giderek Müslüman oldu ve sultan Mesud'un kızıyla evlendi. Bu bilgilerden Sultan Mesud'un Danişmenlileri desteklediğini düşünebiliriz. Neticede savaşın en kızgın anında yeğenin taraf değiştirmesinden etkilenen İmparatorun morali bozulurken, Türk kuvvetlerinin ki ise artmıştır.⁶³ Bu olay sonrasında İmparator yeğenin Bizans kuvvetlerinin kötü durumu hakkında bilgi vereceğinden endişe ederek 13 Ocak 1141'de muhasarayı kaldırdı.

1141 Ekim ayında Bet ve Zabar manastırlarını kuşatma altına alan Danişmendliler bu bölgeleri yağmaladı. Haçlılar bunun üzerine intikam ateşiyle harekete etti. Daha sonra Zobatra ve Arka'ya gelerek birçok Türk'ü öldürdü. Ayrıca kadınları ve çocukları esir aldılar. Türkler bu haberin ardından hızlı bir şekilde harekete geçerek Haçlı topraklarına saldırdı. Hısn-ı Ziyad (Ahdaber) dağına doğru hareket eden bir Hristiyan kafilesiyle karşılaşan Türkler onların mallarına el koyarak, Hristiyan halkı esir etmeye çalıştı. Fakat Haçlı Ordusu'nun yakınlarda olduğu haberinin gelmesi üzerine bunları serbest bıraktılar ve hızlı bir şekilde geri dönmek zorunda kaldılar.⁶⁴ Melik Muhammed 6 Aralık 1142 tarihinde Kayseri'de vefat etti.

Melik Muhammed'in ölüm tarihi ile ilgili bilgilerde tutarsızlık vardır. Azimi ve İbnü'l Kalanisi bu ölümü 1141-1142 yılı olarak kaydederken; Ömeri, İbn Hamdun, İbnü'l- Esir, Cenabı, Ebü'l Fida ve Müneccimbaşı 1142-1143 yılı olarak Süryani Mikhail ise 6 Aralık 1143, Abu'l Farac yalnız 1143 Papaz Grigor ise 1143-1144 olarak kaydeder. Bu tarihlere baktığımızda kesin bir yıl belirlemek mümkün değildir. Biz Azimi, İbnü'l Kalanisi ve İbn'ül Esir'in kayıtlarında yer alan bilgiyi dikkate alacağız. Çünkü bu tarih, olayların akışına uygun düşmektedir.⁶⁵

Melik Muhammed oldukça başarılı bir hükümdardı. Çünkü babasının ölümünden sonra yaşanan karışıklığa son vermiştir. Bizans İmparatorunun ele geçirdiği Batı

⁶² Mustafa Kılıç, a.g.m., s. 82-83.

⁶³ Muharrem Kesik, *Danişmendliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 109.

⁶⁴ Muharrem Kesik, a.g.e., s. 111.

⁶⁵ Muharrem Kesik, a.g.e., s. 112.

Karadeniz topraklarını geri almıştır. Bizanslıların Niksar muhasarasını başarısızlıkla sonuçlandırıp Ermeni ve Haçlılarla Mücadele etmiştir. Aynı zamanda şarap içmeyerek İslam hukukuna son derece bağlı olan Melik Muhammed adaletli bir şekilde ülkesini yönetmiştir.⁶⁶

Melik Muhammed'in Zünnun, İbrahim ve Yunus adlarında üç oğlu vardı. Oğulları arasında Zünun'u veliaht tayin etti. Ancak Melik Muhammed'in kardeşi Yağıbasan, Muhammed'in eşiyle evlenerek Kayseri'yi zapt etti. Oğullardan Zünun ise Zamantı'ya kaçtı. Diğer taraftan Aynüddeve, yeğeni Yunus ile anlaşarak Malatya üzerine yürüdü. Fakat şehre geldiklerinde büyük bir dirençle karşılaştılar. Kuvvetleri de yetersiz geldiği için arka kalesine çekilmek zoruna kaldılar. Yağıbasan'ın eşi 2 bin kişilik bir ordu gönderdi. Fakat şehir halkı aileleriyle birlikte bu şehirden sürüleceklerini düşündükleri için savunmaya geçtiler. Bu şehirde bulunan Türkler şehri müdafaa etmek için validen kapılarının anahtarlarını istediler. Fakat vali anahtarı vermeyince şehrin kapılarından birini kırdılar. Şehrin kapısının bu kilidini kıran kişinin adı Börü olduğu için daha sonradan burası Börüdiye (Burdıya) olarak adlandırılmıştır. Börü ve kuvvetleri Aynüddeve ile anlaşarak şehrin idaresini kendisine teslim ettiler. Bunun üzerine Yağıbasan'ın kuvvetleri geri çekildiler. Böylece Malatya'nın hakimiyeti Aynüddeve'ye geçmiş oldu⁶⁷. Bu olaydan sonra Aynüddeve Malatya'da, Yağıbasan Sivas'ta, Zünun ise Kayseri'de olmak üzere devlet üçe parçalandı.

Bu şartlar en çok Sultan Mesud'un işine yaradı. Devletini giderek genişletecek ve Anadolu'da üstünlüğü sağlayacaktır. Kardeşler arasında olan taht mücadelesinde bir zamanlar Kayınpederi Emir Gazi'nin onu destekliği gibi aynı şekilde kendisi de damadı Zünun'u desteklemiştir. Melik Muhammed'in kardeşleri Aynüddeve ve Yağıbasan hem Sultan Mesud'a hem de yeğenleri Zünun'a karşı bir anlaşma yaptılar. Bu ittifak üzerine Seyhan ve Ceyhan Bölgesini ele geçirdiler. Bu olaylar üzerine Yağıbasan üzerine giden Sultan Mesud onun dağlara çekilmesine sebep oldu. Sultan, Sivas'ı işgal ettikten sonra 17 Haziran 1143'te Malatya'yı kuşattı. Oğlu Şahinşah'ı Ankara, Kastamonu, Çankırı valiliğine tayin etti⁶⁸. Kayınpederi ve hamisi olan Sultan Mesut'un desteğini alan Zünun Zamantı'dan gelerek Kayseri'yi ele geçirdi.⁶⁹

⁶⁶ Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 103.

⁶⁷ Gregory Ab'ul-Farac, *Ab'ul Farac Tarihi*, Çev: Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1950, s. 377.

⁶⁸ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 176-177.

⁶⁹ Muharrem Kesik, *Danışmendliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 118.

1.4. Danişmendlilerin Kayseri Melikliği

Melik Muhammed'in ölümünde sonra Sultan I. Mesud tarafında desteklenerek Danişmendli tahtına oturtulmaya çalışılan Melik Zünun, amcaları Aynüddeve ve Yağıbasan'ın taht mücadelelerine girmesi sonucunda Kayseri ve çevresiyle sınırlı alanı ele geçirdi. 1155 yılında Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud'un ölümü üzerine Melik Zünun'un amcası Yağıbasan Kayseri'ye saldırdı. Bu gelişme üzerine II. Kılıçarslan, müttefik ve aynı zamanda metbusu olan Zünun'u bu durumdan kurtarmak için Yağıbasan üzerine yürüdü.

Diğer taraftan Anadolu hâkimiyetinden bir türlü vazgeçmeyen Bizans İmparatoru müttefik aramaya başladı. Bu müttefikler arasında Danişmendli Meliklerinden Aynüddeve Zülkarneyn ve Zünun'da bulunmaktaydı. Böylece Bizans İmparatoru Anadolu'yu ele geçirmek için Türk beylerinden yararlanmaktan çekinmedi. Bu ittifak üzerine iyice cesaretlenen Yağıbasan, II. Kılıç Arslan ile evlenmek üzere olan Saltuklu Hükümdar İzzeddin Saltuk'un kızını zorla kaçırıp yeğeni Zünun ile evlendirdi. Türkiye Selçuklu Devleti ile arası iyi olan Zünun, amcası Yağıbasan'a isyan etti. Bu isyan üzerine Yağıbasan, Zünun üzerine yürüyerek onu itaati altına aldı. 1162 yılında Yağıbasan'ın ölümü sonrası Danişmenlilere karşı mücadeleye başlayan II. Kılıçarslan, Kayseri ve Zamantı'yı ele geçirerek Danişmendlilerin Kayseri kolunu ortadan kaldırdı.⁷⁰ Bunun üzerine Zünun, Atabeg Nureddin Mahmut'un yanına sığındı.

1.5. Danişmendlilerin Sivas Melikliği

Melik Muhammed öldüğünde oğlu Zünun'u veliaht tayin etmesine rağmen Zünun döneminde taht mücadelesi ortaya çıktı. Daha önceden de bahsettiğimiz gibi amcası Yağıbasan, Melik Muhammed'in eşi ile evlenerek Kayseri'yi ele geçirdi. Zünun ise Kayseri'yi terk edip Zamantı'ya kaçmak zorunda kaldı. Öte yandan Aynüddeve, Melik Muhammed'in oğullarından Masara hâkimi Yunus ile anlaştı. Çünkü onlar Malatya'yı ele geçirmeyi hedefliyordu. Fakat Yağıbasan'ın Hatunu Malatya'yı savunmak amacıyla 2 bin asker gönderdiyse de başarılı olamadı. Malatya'da bulunan kişiler Arka Kalesi'ndeki Aynüddeve ile anlaşarak yeni hükümdarlarını belirlediler.⁷¹

⁷⁰ Sefer Solmaz, *a.g.t.*, s. 176.

⁷¹ Gregory Ab'ul-Farac, *Ab'ul Farac Tarihi*, Çev: Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1950, s. 376-377.

Melik Muhammed'in ölümünden sonra Anadolu'daki dengelerin bozulmasını fırsata çevirmek isteyen Bizans İmparatoru Manuel Komnenos 1146 yılında Konya üzerine yürüdü. İmparator sefer için harekete geçerken Türkiye Selçuklu Sultanı Mesud'a Bizans topraklarını iade etmesi ve aynı zamanında müttefiki olan Yağıbasan'a karşı mücadele etmemesini gerektiğini belirten bir mektup gönderdi. Bu mektupla Yağıbasan ve İmparator Manuel arasında Sultan Mesut'a karşı bir ittifak yapıldığı ortaya çıkıyor. Nitekim İmparator'un kuşatması başarılı olmadı. Anonim Selçukname'ye göre Kayseri kolundan bir ordu Sultan'a yardıma geldi. Bu ordu dengeleri değiştirerek Sultan'ın ordusunu savunmadan saldırı konumuna geçirdi ve Bizans ordusunun çekilmesini sağladı. Kinnamos'ta Danişmedli'den Sultan Mesud'a yardım geldiğini söyleyerek bu olayı doğrulamıştır. Sultan Mesut'un Yağıbasan ve Aynüdevle ile arasının kötü olduğu düşünülürse bu yardımın damadı Zünun'dan gelme olasılığı yüksektir.⁷²

Malatya Danişmendli Meliki Aynüdevle 12 Haziran 1152 tarihinde ölünce oğlu Zülkarneyn yerine geçti. Ölümü sonrası Yağıbasan, yeni Malatya hâkimi olan Zülkarneyn'e Sultan Mesud'a tabi olmamasını önerdi. Bu öneriye uyan Zülkarneyn'i kışkırtan kişinin Yağıbasan olduğunu öğrenen Sultan çok sinirlenerek onun üzerine yürüdü. Sivas Meliki Yağıbasan Sultan'ın üzerine geldiğini öğrenince korkarak Sultan'a itaat etti. Aynı zamanda Sultan yeğenine yardım etmeyeceğine dair Yağıbasan'ın sözünü aldıktan sonra Malatya üzerine yürüdü ve şehri 24 Temmuz 1152 tarihinde muhasara altına aldı.⁷³ Bunun üzerine Zülkarneyn'de ona itaat etti. Sultan Mesud, Danişmendliler ile yaptığı mücadele sonucu Kayseri, Sivas, Malatya kollarını itaat altına aldı.⁷⁴ Sultan Mesud, Yağıbasan'ı itaatinden sonra kızını ona vererek akrabalık ilişkisi kurdu. Kilikyalıların üzerine sefer düzenlediğinde yanına damadı Yağıbasan'da vardı (1153). Bu seferde hastalanan Sultan ölümünün yaklaştığını hissedince tahtından inerek yerini oğlu II. Kılıçarslan'a bıraktı.⁷⁵

⁷² Muharrem Kesik, *Danişmendliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 121.

⁷³ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Çev: Eyyüp Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 33.

⁷⁴ Sefer Solmaz, "Danişmendli" <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=372855>, Erişim tarihi: 30.11.2019.

⁷⁵ Gregory Ab'ul-Farac, *Ab'ul Farac Tarihi*, s. 393.

Sultan Mesud vefat etmeden önce II. Kılıç Arslan'a tabi olmak koşuluyla oğulları ve damatlarına birtakım yerler bıraktı. Küçük oğlu Şahinşah'a Ankara, Çankırı ve Kastamonu bölgelerini, damadı Danişmendli Zünun'a Kayseri ve civarını, diğer damadı Yağıbasan'a Sivas ve Amasya topraklarının idaresini verdi.⁷⁶ Fakat diğer kardeşlerde taht üzerinde hak iddia ettikleri için ayaklandılar. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen Yağıbasan, Şahinşah'ı, yeğenleri İbrahim, Zünun ile Malatya Meliki Zülkarneyn'in desteğini alarak büyük bir ordu ile Kayseri'ye gitti. II. Kılıç Arslan da onların üzerine yürüdü. Tam savaşacaklarken kardeş kanı akıtılmaması için din adamlarının araya girmesi üzerine her iki tarafta ülkesine döndü. Ancak bir süre sonra Yağıbasan, Zengiler'den Nurettin Mahmud'un teşvikiyle Elbistan'a girmesi üzerine II. Kılıç Arslan harekete geçti. Yine din adamlarının tekrar araya girmesi üzerine iki taraf arasında anlaşma imzalandı (Ekim 1155).⁷⁷

Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'un balkanlardaki meşguliyetini fırsat bilen Yağıbasan 1151 yılında Karadeniz sahillerine sefere çıkarak Bizans'a ait Bafra (Pabra veya Pabara)'yı yağmaladı. 1157 yılında ise Ünye ve Bafra'yı ele geçiren Yağıbasan II. Kılıç Arslan'a karşı Bizans İmparator Manuel'den yardım alabilmek için ele geçirdiği bu yerleri geri iade etti. Bu ittifakta Zünun ve Zülkarneyn'de yer aldı. Ancak Bizans kuvvetleriyle destekli olan Danişmendliler ordusu önünde II. Kılıç Arslan mağlup oldu. Yağıbasan karşısında mağlup olan II. Kılıç Arslan Bizans'tan destek almak için İstanbul'a gitti. Bizans imparatoru onu hediyeler ile karşılayarak destek vermeyi kabul etti. Konya'ya dönen II. Kılıç Arslan nikahlı karısını elinden alan Yağıbasan ve Zünun'a çok kızgın olduğundan onları cezalandırmak için harekete geçti.⁷⁸ Daha sonra Hısn-ı keyfa Artuklu Hükümdarı Kara Arslan, Mardin Artuklu Hükümdarı Necmeddin Alp'i, Erzen ve Bitlis Emiri Fahreddin Devletşah da Yağıbasan'a karşı Sivas üzerine yürüdüler. Bunun üzerine Çankırı Selçuklu Meliki Şahinşah'ın yanına yardım almak amacıyla giden Yağıbasan 4 Ağustos 1164 tarihinde

⁷⁶ Muharrem Kesik, *Danişmendliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 123.

⁷⁷ Abdülkerim Özaydın, "Danişmendliler", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.8, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 471.

⁷⁸ İbnül Esir, *El-Kamil Fi't-Tarih*, C. XI, Bahar Yayınları, s. 257-258.

öldü.⁷⁹ Danişmendilerin kudretli hükümdarlarından biri olan Yağıbasan, Niksar’da inşa ettirdiği medresenin haziresinde gömülüdür.⁸⁰

1.5.1. Cemaleddin (İsmail) Gazi Dönemi

Yağıbasan’ın Cemaleddin Gazi, Zahiriddün ili, Bedrüddin Yusuf, Muzafereddin Mahmud adlı dört oğlu vardı. Taht mücadelesi başlamış bu sırada Elbistan Emiri Mahmud b. Mehdi bağımsızlığını ilan etti. Ayrıca Zünun’da Sivas’ı ele geçirmek için harekete geçti. Bunun üzerine Yağıbasan’ın dul karısı I. Mesud’un kızı, Melik Muhammed’in torunu, İbrahim’in 16 yaşındaki oğlu İsmail ile evlenerek Sivas’ın yönetimini ona teslim etti.⁸¹ Süryani Mihael’e göre İsmail’in Sivas’a melik olmasını sağlayan emirlerin Kayseri Melik’i Zünun ile ittifak kurmasını da sağladığını kaydeder. Bu ittifakın II. Kılıç Arslan’a karşı olması şüphesizdir. Kılıç Arslan bu sebeple Danişmendli topraklarına girdi. Elbistan, Tohma vadisi, Darende ve Gedük’ü ele geçirdi. 1169 ‘da Zünun’un üzerine yürüyerek Zamantı ve Kayseri Topraklarını ele geçirip buradaki Danişmendli hâkimiyetini sonlandırdı. Bunun üzerine Zünun Kılıç Arslan’ın kardeşi Şahinşah ve Danişmendliler’in Malatya Meliki Efridun (Feridun, Zülkarney’in oğlu) Atabeg Nureddin Mahmud’a sığındı. Bu durumdan rahatsız olan Nureddin Mahmud, Zünun’a ait toprakların verilmesi için Sultan’a bir elçi gönderdi fakat bu talep rededildi. Bunun üzerine harekete geçen Mahmud, Göksun, Besni, Merzüban gibi şehirleri ele geçirerek Sivas’a yöneldi (1172). Bu yıl Sivas’ta kış çok ağır geçmiş, kıtlık meydana gelmişti. Danişmendli beylerinden kendilerine buğday verilmesini rica eden halkın istekleri red edildi ve birçok kişi açlıktan öldü. Sonunda daha fazla dayanamayan halk isyan ederek İsmail, karısını ve adamlarını öldürerek ambarlarını yağmaladılar ve Zünun’u Sivas’a davet ettiler⁸².

⁷⁹ Muharrem Kesik, *Danişmendliler(1085-1178) Orta Anadolu’nun Fatihleri*, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 128.

⁸⁰ Abdülkerim Özaydın, “Danişmendliler”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.8, TDV Yayınları, İstanbul 1993 s. 472.

⁸¹ Muharrem Kesik, *Danişmendliler(1085-1178) Orta Anadolu’nun Fatihleri*, s. 129.

⁸² Abdülkerim Özaydın, “Danişmendliler”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.8, TDV Yayınları, İstanbul 1993 s. 472; Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi (İkinci Kısım)*, Çev: Hrant D. Andreasyan, 1944, s. 226.

1.5.2. Zünun'un II. Hükümdarlık Dönemi (1173-1175)

Sivas halkı tarafından öldürülen İsmail'in yerine geçmesi için davet edilen Zünun, kayınpederi Nureddin'in yardımıyla Suriye'den Sivas'a zor şartlar altında ulaştı. Şehre geldikten sonra İsmail ve ailesinin katillerini idam ettirdi. Zünun'un Sivas'a geldiği haberini alan II. Kılıç Arslan, Zünun üzerine yürüdü. Ancak o, Niksar'a kaçarak Nureddin Mahmud'dan yardım istedi. Nureddin Mahmud bu yardımı kabul ederek Fahreddin Abdülmesih komutasında 3000 bin asker gönderdi. Bu ordu, Selçukluların elinden Sivas ve Kayseri'yi geri aldı. Fakat iki ordu ağır kış şartlarının baş göstermesi ve Haçlı ordusunun saldırıları sebebiyle anlaşma yaptı (1173). Bu anlaşmaya göre; Nureddin Mahmud Selçuklulardan aldığı toprakları iade edecek, Zünun Sivas'ta hüküm sürmeye devam edecekti. Aynı zamanda Fahreddin Abdülmesih komutasındaki askerler Zünun'u korumak amacıyla Sivas'ta kalacaktı. Ancak kısa bir süre sonra Nureddin Mahmud'un vefat etmesi üzerine Sivas'a bırakılan askerlerin geri dönmesi üzerinde II. Kılıçarslan anlaşmayı bozarak, Tokat, Sivas, Komana, Niksar ve diğer Danişmendli topraklarını ele geçirerek (1175) Danişmendlilerin Sivas kolunu sona erdirdi.

Zünun ise kaçarak Bizans'a sığındı.⁸³ Bizans İmparatoru Danişmendlileri Anadolu'da bir denge unsuru gördüğü için Danişmenlileri destekliyordu. Bu yüzden Danişmendilere ait toprakların geri iade edilmesini istiyordu. Amasya'yı Topraklarına katmak isteyen İmparator Mikhael, Gabra komutasında bir orduyu Amasya'ya gönderdi. İki ordu da Amasya yakınlarında Ordugâh kurdu⁸⁴. Fakat Gabras şehre girmeye cesaret edemedi. Şehir halkı Bizans kuvvetlerinin kendilerine sahip çıkmayacağını düşündükleri için şehri Selçuklular'a teslim ettiler. Aslında Yağıbasan'ın hanımı, Zünun'u Amasya'ya davet etmişti. Bizans kuvvetleriyle gelen Zünun'u gören halk bundan rahatsız olarak onu Amasya'ya sokmadılar. Fakat imparator II. Kılıçarslan ile savaşmakta karalıydı. 30 bin kişilik bir kuvvetle ve kız kardeşi Edokianın oğlu Andronikos Batatzes desteğiyle oluşturulan kuvvetleri Danişmenli Zünun ile beraber Niksar'a gönderdi. Ancak yapılan bu savaşta Selçuklular hileye başvurmuş ve Batatzes'in karagahına bir mektup göndermişlerdi. Bu mektupta "beraberinizde getirdiğiniz Zünun adlı bir emir size ihanet ediyor. O, Irktaşları olan Türklerle

⁸³ Muharrem Kesik, *Danişmendliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 132-133.

⁸⁴ Abdülkerim Özaydın, a.g.m., s. 473.

haberleşmektedir. Sizi mahvetmeye hazırlanıyor”. Notu kaşısında moralleri bozulmuş, çok sayıda kayıp vermişlerdir. Ve Zünun, Selçuklular’ın elinden kaçarak İmparator Manuel ile buluştu.⁸⁵

Süryan’i Mihal’e göre Zünun’un Bizans’a ihanet ettiği haberine inanan Bizanslıların sorguya çekilmesi için İmparator’a götürüldüğü ifade edilir.⁸⁶

Aksaray-i, Nureddin Mahmud’un vefatı sonrasında ülkesini işgal eden Selçukluların bu tutumuna Zünun’u çok üzüldüğünü ve Niksar’a gidip orada vefat ettiğini kaydeder. Niğdeli Kadı Ahmed ise Zünun’un hasta olduğunu ve Niksar’da vefat ettiğini söyleyerek bu bilgiyi doğrular.⁸⁷

1.6. Danişmendli Malatya Melikliği

Danişmenliler’in Malatya kolu 1143 yılında Emir Gazi’nin oğlu Aynüddeve tarafından kurulmuştur. Sultan Mesud, Danişmendli taht mücadelesinde Zünun’u destekliyordu. Bunun üzerine Sultan Mesud ve Zünun’a karşı, bir ittifak yapan Aynüddeve, kardeşi Yağıbasan’ın desteğiyle Ceyhan ve Elbistan bölgesini ele geçirdi. Yağıbasan’ı Sivas’tan çıkaran Sultan Mesud, Aynüddeve’nin de kendisine tabi olmasını istedi. Fakat o Sultanın yeğeni olan karısını onu affetmesi için gönderdi. Bunu kabul etmeyen Sultan Malatya’yı 17 Haziran 1143 tarihinde kuşatma altına aldı. Üç ay süren kuşatmada başarısız olan Sultan geri çekildi. Fakat yeniden Malatya üzerine giden Sultan I Mesut 1144 tarihinde Aynüddeve’ye ait olan Ceyhan ve Elbistan topraklarını geri aldı ve oğlu II. Kılıç Arslan’ı Elbistan’a Melik tayin ederek geri döndü. Sultan tekrar Malatya’yı kuşatsa da Bizans İmparator’u Manuel’in Selçuklu topraklarına girmesi üzerine kuşatmayı geri kaldırdı (1144). Aynüddeve’nin ölümü sonrası yerine oğlu Zülkarneyn geçti.⁸⁸

Danişmendli Zülkarneyn küçük yaşta olduğu için beyliği onun adına annesi yönetiyordu. Amcası Yağıbasan ile Zülkarneyn’in ittifak yaptığı haberini alan Sultan önce Yağıbasan üzerine Sivas’a yürüyerek onu itaat altına aldı ve daha sonra ise Malatya’yı kuşatarak şiddetli saldırılarda bulundu (1152). Zülkarneyn’in annesi Sultan

⁸⁵ Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 246-247.

⁸⁶ Süryani Mihael, *a.g.e.*, s. 247.

⁸⁷ Muharrem Kesik, *Danişmendliler(1085-1178) Orta Anadolu’nun Fatihleri*, s. 136.

⁸⁸ Sefer solmaz, “Danişmendliler”, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syf=372855>, Erişim Tarihi. 02.12.2019.

Mesud'dan af diledi. Fakat Sultan ancak Zülkayneyn'in itaatini arz etmesi üzerine Malatya'yı ona bıraktı. Zülkayneyn, şehri kötü idare eden annesinin ayrıca kendisine suikast planları yaptığını öğrenince onu şehirden kovdu.⁸⁹ Malatya Meliki Zülkayneyn yaklaşık 10 yıl süren Melikliği ardından Ekim 1162 tarihinde vefat etti.⁹⁰

Zülkarneyn'in Feridun, Nasirüddün, Muhammed ve Ebü'l Kasım adında üç oğlu vardı. Bu oğullardan beyliğin başına henüz 10 yaşında olan Nasirüddün Muhammed geçti. Ancak tecrübesiz bir hükümdar olan Nasirüddün iyi bir idareci olmadığı gibi kensini içkiye vererek kötü bir hayat yaşadı. Bu hallerinden rahatsız olan şehir halkının kendisini uyarması üzerine hazineyi boşalttı ve şehri terk etti. Bunun üzerine yerine kardeşi Ebü'l Kasım geçti.⁹¹

Beyliğin başına geçen Ebü'l Kasım, Süryani Mihael'e göre ülkedeki karışıklıklara son vererek asayiş sağladı.⁹² Malatya meliki Eb'ül Kasım, Hısnı Ziyad hâkimi Artuklu Kara Arslan'ın kızıyla evlendi. Fakat düğününde düzenlenen eğlencede atla oynanan bir oyun sırasında hızlı bir şekilde atından düşerek hayatını kaybetti (1171). Zülkarneyn'in yerine kardeşi Feridun geçirildi ve Ebü'l Kasım'ın hanımını onunla evlendirdiler.⁹³

Feridun başa geçtiğinde yaşının küçük olmasından endişe eden idareciler ile halk Malatya'nın geleceği konusunda fikir ayrılıklarına düştü. Bu ortamdan haberdar olan Sultan II. Kılıç Arslan, şehri kuşatmak üzere harekete geçti. Bu kuşatmada halkı esir alan Kılıç Arslan, onları Kayseri'ye götürdü. Atabeg Nureddin Zengi, Mardin ve Hısn- ziyad Artuklu Emirleri, Kilikya Ermenileri, Sivas Danişmendli Melikleri, Sultan Kılıçarslan'a karşı bir ittifak oluşturdular. Ancak Kılıç Arslan esirleri serbest bırakacağını bildirince anlaşma sağlandı.⁹⁴

Daha önceden Malatya'da hükümdarken hazineyi boşaltarak kaçan Nasirüddün Muhammed ise Anadolu'nun çeşitli yerlerinde dolaştıktan sonra Sultan II. Kılıçarslan'a sığınarak Ereğli'nin idaresini ele aldı. Aslında o yeniden Malatya tahtına oturmak istiyordu. Geçmişte Malatya rahipleriyle arası iyi olan Muhammed şayet Malatya'ya hâkim olursa onları vergiden muaf tutacağına dair bir söz vererek

⁸⁹ Gregory Ab'ul-Farac, *Ab'ul Farac Tarihi*, s. 390.

⁹⁰ Gregory Ab'ul-Farac, a.g.e, s. 399.

⁹¹ Süryani Mihail, a.g.e., s. 210-211.

⁹² Süryani Mihail, a.g.e., s. 211.

⁹³ Abdülkerim Özeydin, "Danişmendliler", s. 473.

⁹⁴ Abdülkerim Özeydin, a.g.m., s. 473.

desteklerini almayı başardı. 15 Şubat 1175 Pazar gecesi saray içerine gizli bir şekilde girerek kardeşi Feridun'u öldürdü. Bundan sonra Nasırüddün Muhammed, yeniden Malatya'ya hâkim oldu.⁹⁵

Nasırüddün Muhammed 1175-1178 tarihleri arasında hüküm sürdü. İktidarı ele aldığı zamanda ise II. Kılıçarslan, Bizans İmparatoru Mauel Komnenes'i 1176 tarihinde Myriokephalon'da giriştiği savaşta yenmiş ve barış anlaşması imzalamıştı. Bu savaştan sonra Anadolu'da hâkimiyetini sağlamak için yönünü Malatya'ya çevirdi. Malatya'da dört ay kuşatma altına bulunan halk açlık sıkıntısı çekmeye başlayınca Hristiyan ahali şehri terk etti.⁹⁶ Zaten Türk halkı ve askerleriyle arası iyi olmayan Muhammed halkın kendisini öldürmesinden korktuğu için, can güvenliği sağlandığı takdirde şehri Kılıç Arslan'a teslim edeceğini bildirdi ve gerekli şartlar kabul görmesi üzerine Malatya'dan ayrılarak Harput'a gitti. Bundan sonra II. Kılıçarslan 25 Ekim 1178 tarihinde Malatya'yı ele geçirerek Danişmendlilerin Malatya kolunu ortadan kaldırdı.

⁹⁵ Muharrem Kesik, *Danişmendliler(1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 144-145.

⁹⁶ Sefer Solmaz, "Danişmendliler", <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=372855>, Erişim Tarihi: 03.12.2019.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DANIŞMENDLİLERİN TÜRK İSLAM DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ

Dünya üzerinde kurulan bütün devletlerin ve imparatorlukların iyi-kötü dış ilişkileri olmuştur. Danişmendli Beyliği'nin de hüküm sürdüğü yıllarda illa ki etrafında olan sınır devletleri ve diğerleriyle siyasi çıkarları gereğince ilişkileri olmuştur.

2.1. Danişmendli – Mengücekliler İlişkisi

Reşidüddün Fazlullah Camiü't-Tevarih adlı eserinde belirttiği üzere Malazgirt Meydan Savaşı'na katılan beyler arasında Mengücek Gazi de vardı. Malazgirt Meydan Savaşı'ndan sonra Mengücek Gazi Erzincan Kemah, Kögonya (Şebinkarahisar) şehirlerini ele geçirdi.⁹⁷ Böylelikle Mengücekli Beyliği 1080 tarihinde kuruldu. Mengücek Beyliği ile Danişmendli Beyliğinin sınır komşusu olacak olan Gayrimüslüm Devletlere karşı birlikte hareket ettikleri gibi bazen ise birbirleriyle savaşmak zorunda kaldılar. Danişmend Ahmed Gazi ile Mengücek Gazi'nin çağdaşıdır. Ancak bu hükümdarlar ile Mengücek Gazi'nin ilişkisi hakkında fazlaca bilgi olmasa da Münecimbaş'ın Camiü'd-düvel ile Kerimüddin Aksarayı'nın Müsameretü'l Ahbar adlı eserlerinde Danişmend Ahmed Gazi ve Mengücek Gazi'nin beraber Bizans, Gürcü ve Haçlılar üzerine sefer yaptıklarını anlatmaktadırlar. Mengücek Gazi ve Melik Gazi ise Bizans üzerine birçok defa seferler düzenlemiştir.⁹⁸

Mengücekli, Artuklu, Saltuklu, Danişmenli Beyliği ve Türkiye Selçuklu Devleti, Bizans'a karşı çoğunlukla birlikte hareket ettiler. I. Kılıç Arslan 1095 yılında Elbistan dolaylarında yaylakta bulunurken, bu durumu fırsata çevirmek isteyen Bizans orduları Anadolu içlerine ilerledi. Niksar, Tokat, Sivas ve Elbistan'a gelerek Danişmendli topraklarına saldırdılar. Bunun üzerine Danişmendliler, Mengücekli, Artuklu ve Saltuklu beylerine elçiler göndererek düşmana karşı birlikte hareket edilmesi gerektiğini dile getirdi. Danişmend Gazi, I. Kılıç Arslan'a da elçi göndererek yardım istedi. Şayet

⁹⁷ Faruk Sümer, "Mengücekliler", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 29, TDV Yayınları, Ankara 2004, s. 139.

⁹⁸ Abdullah Kaya, "Mengüceklilerin Danişmendliler ile Münasebetleri", *Danişmendliler Sempozyumu 12-13 Kasım 2015 Bildiriler*, Tokat 2016, s. 59; Kerimüddin Mahmud-i Aksarayı, *Müsameretü'l- Ahbar*, Çev: Mürsel Öztürk, TTK yayınları, Ankara 2000, s. 20.

yardım ederse elde edilecek ganimetin beşte biriyle birlikte ona bolca haraçlar vereceğini, kızını kendisine vererek Elbistan'ı da çeyiz olarak vereceğini bildirdi.⁹⁹ Danişmenli, Artuklu, Saltuklu ve Türkiye Selçukluları'nın desteğiyle oluşturulan 40 bin kişilik ordu Sivas yakınlarında Bizans İmparatorunu bozguna uğrattı.¹⁰⁰

Danişmend Gazi ve Mengücek Gazi döneminde başlayan ikili ilişki, Emir İshak Gazi ve çağdaşı Emir Gazi döneminde de devam etti. Bu dönemde Belek Gazi 1120 yılında Mengücek Beyliği topraklarından Kemah ve Divriği'ye saldırdı.¹⁰¹ Bunun üzerine Emir İshak Gazi Bizans İmparatorluğu'nun Trabzon'da bulunan valisi Gabras'tan yardım istedi.¹⁰² Gabras yardım talebini kabul etti ve birlikte döndüler. Oluşturulan bu ittifakta Artuklu beyi Belek, Emir Gazi'yi yanına aldı. İki taraf Gümüşhane'ye bağlı Şiran bölgesinde karşı karşıya geldiler ve savaşın sonucunda Mengücek oğlu İshak ile Gabras ağır bir yenilgiye uğrayarak esir edildiler. Gabras 30 bin dinar fidye karşılığında serbest bırakıldı. Emir İshak ise Danişmendoğlu Emir Gazi'nin damadı oluğu için serbest bırakıldı.¹⁰³ Süryani Mihael'e göre Emir Gazi'nin Mengücekoğlu Emir İshak'ı Belek Gazi'ye danışmadan serbest bırakması aralarının açılmasına neden oldu.¹⁰⁴

Serman Savaşı sonrasında Emir İshak ve Belek Gazi'nin araları oldukça soğumuş, hatta Emir İshak ölümüne kadar pek fazla olaya karışmamış ve kayınpederi Emir Gazi'nin nüfuzu altına girmiştir. Emir İshak Mengücekli tahtında 25 yıl hüküm sürdükten sonra 1142 yılında vefat etmiştir. Ölümünden sonra Mengücekli iki kola ayrılmıştır. Kemah-Erzincan koluna oğullarından I. Alaeddin Davutşah, Divriği kolunun başına ise Süleyman geçti.¹⁰⁵

Davutşah Erzincan-Kemah kolunda tahminen 1142'den 1162'ye kadar hüküm sürdü. Davutşahın, Danişmenlilerin Sivas Kolundan çağdaşı Melik Nizameddin

⁹⁹ “Kılıç Arslan yüce Tanrı'nın kendisine zafer bağışlaması durumunda masraflarının karşılığında ona, ganimetin beşte birinden (hums) başka 100 bin dinar (altın para) ödeyeceğini; ayrıca Elbistan'la birlikte kızını ona vererek akrabalık bağıni yenileyeceğini söyledi. Kılıç Arslan din gayreti ile İslamı korumak o bölgenin diğer melikleriyle birlikte etrafına bir miktar adam toplayarak kâfirlere karşı gazaya çıktı. 40 bin kişi toplayıp müttefiklere katıldı. Zara yakınında savaşa tutuştular. Yüce Tanrı (Kılıç Arslan'a) zafer bağışladı. Ermiyanos, büyük bir vuruşma ve çarpışma sonucunda hezimete uğradı. Kâfirlerin çok azı kurtuldu. Çoğu kılıçtan geçirildi. Bkz. Kerimüddin Mahmud-i Aksarayı, a.g.e., s. 21.

¹⁰⁰ Abdullah Kaya, “Mengücekliilerin Danişmendliler ile Münasebetleri”, s. 59.

¹⁰¹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 162.

¹⁰² Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 24.

¹⁰³ Faruk Sümer, a.g.m., s. 139; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Çev: Yıldız Moran, E Yayınları, İstanbul 1979, s. 106.

¹⁰⁴ Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi*, s. 67.

¹⁰⁵ Ali Öngül, Mengücekler <https://www.altayli.net/mengucekler.html>- Erişim Tarihi: 07.12.2019.

Yağıbasan ve Zünun'dur. Malatya kolundan çağdaşı ise Aynüdevle Zülkarneyn'dir. Alaeddin Davutşah döneminde Danişmenli Beyliği ile ilişkiler pek dostane değildir. Emir İshak'ın ölümünden sonra Danişmendliler'den Melik Muhammed, Kemah'ı hakimiyeti altına aldı. Fakat Danişmendli Beyliği içerisinde yaşanan taht kavgasından yararlanan Mengücekliler, Kemah'ı yeniden ele geçirdi. Süryani Mihal'e göre Yağıbasan 1163 yılında kendisine isyan eden Kayseri hâkimi yeğeni Zünun'u itaat altına aldı ve daha sonra Kemah'taki Asi emiri öldürdü.¹⁰⁶ Yağıbasan bu emirin Türkiye Selçuklu sultanı I. Kılıç Arslan ile yakınlaşmasından rahatsız oldu. Ancak buradaki emirin Mengücekliler mi, ya da Danişmendli mi olduğu konusunda anlaşmazlık vardı. Erdoğan Merçil ise öldürülen bu emirin Alaeddin Davutşah olmadığını I. Süleyman olma ihtimalinin daha fazla olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁷ Aynı yıl Artuklu Fahreddin Kara Arslan'a ait Harput ve Çemişkezek bölgesinde Tell Patrik, Kızan ve Karsen adı verilen yerleri yağmalayan Yağıbasan, bu topraklarda yaşayan insanları Kemah'a sürdü. Bu bilgiler ışığında bu dönemde Mengüceklilerin, Danişmendli Beyliği'nin hâkimiyetini kabul ettiğini söylemek mümkündür.

Anadolu'daki siyasi otoriteyi ele geçiren Danişmendliler, Melik Muhammed'in ölümünden sonra bu gücü tekrar Türkiye Selçuklu Devletine kaptırdı. Danişmendli hakimiyeti altında olan Mengücekliler ise tekrar Türkiye Selçuklu hâkimiyetine girdi. Ancak Alaeddin Davutşah'ın Türkiye Selçuklu Devletiyle yakınlaşması Nizameddin Yağıbasan'ı rahatsız etti ve rivayete göre öldürülmesine sebebiyet verdi. Alaeddin Davutşah'ın nasıl öldüğü tam anlamıyla bilinmemektedir. Fakat bu hususta genel geçer görüş Süryani Mihael'inkidir. Ona göre; Alaeddin Davutşah, karısı tarafından yay kırıyla boğularak öldürüldü ve daha sonra Divriği hâkimi olan kardeşi Süleyman, Davutşah'ın hanımı ile evlenerek Erzincan'a hâkim oldu.¹⁰⁸ Davutşah'ın ölümü sonrasında Mengücekliler Beyliği başına Fahreddin Behramşah geçti ve onun beyliğin başına geçtiği dönem de ise yeniden Selçuklu hakimiyeti başladı. Danişmendliler ise yıkılma sürecine girdi. Bu sebepten ötürü Danişmendli, Mengücekliler arasında fazlaca ilişki bulunmamaktadır.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Süryani Mihail, a.g.e., s. 192.

¹⁰⁷ Abdullah Kaya, "Mengüceklilerin Danişmendliler ile Münasebetleri", s. 62.

¹⁰⁸ Faruk Sümer, a.g.m., s. 139; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 189.

¹⁰⁹ Abdullah Kaya, a.g.m., s. 63.

2.2 Danişmendli -Artuklu İlişkileri

Malazgirt Meydan Savaşına katılan Emirler arasında olan Artuk Bey, Sultan Alparslan'ın emriyle Anadolu'ya gelerek Bizans'a karşı mücadele etti (1072-1092). Sultan Alpaslan'ın ölmünden sonra yerine geçen oğlu Melikşah, onu Anadolu'dan alarak Hulvan bölgesinde görevlendirdi. Daha sonra Abbasi halifesine isyan eden Ahse ve Bahreyn'deki Şii Karmatilere karşı bir sefer düzenleyerek, görevini başarıyla sonuçlandırdı (1077). Diyarbakir bölgesi Selçuklu Devletine tabii olmakla birlikte, vassal statülere aykırı bir yol izleyen Mervanoğulları'nın sınırlarında bulunuyordu. Melikşah'ın bu bölgeyi ele geçirmek için gönderdiği orduda Artuk Bey de vardı. Fakat kuşatma sırasında Selçuklu ordusunun başkomutanı olan Fahrüdevle ile aralarında çıkan anlaşmazlık neticesinde Melikşah ile arası açıldı ve bunun sonucunda da kuvvetleriyle birlikte Suriye Selçuklu hükümdarı Tutuş'un hizmetine girdi (1084).¹¹⁰ Tutuş, Artuk Bey'e Kudüs bölgesini iktaa olarak verdi. Türkiye Selçuklu Sultanı Süleymanşah ile Tutuş arasında meydana gelen savaşta Artuk Bey Tutuş'u destekleyerek savaşın kazanılmasında etkin rol oynadı.¹¹¹ Vermiş olduğu uzun mücadelelerden sonra Kudüs'e çekilen Artuk Bey 1091 yılında vefat etti¹¹². Ölümünden sonra Artuklu'lar Hısn-ı keyfa (Hasankeyf), Mardin, Harput olmak üzere üçe ayrıldılar.¹¹³

Haçlı Seferleri'nin başlaması, Anadolu'daki Türk beyliklerinin ortak düşmana karşı bir araya getirdi. Artuklu ve Danişmenliler ve Türkiye Selçukluları bu dönemde ittifak kurarak Haçlılara karşı tek vücut oldular. Birinci Haçlı Seferi sonucunda Kudüs, Antakya ve Urfa gibi yerleri Haçlılar ele geçirdi ve sonra Papa II. Pascalis tarafından 1100 yılında yeniden bir Haçlı seferi başladı. Haçlılar Haziran başlarında yanlarına Bizans komutanı Tzitas'ıda alarak Antakya prensi Bohemond'un esir edildiği, Danişmenliler'in önemli merkezlerinden Niksar'a doğru hareket ettiler. Danişmend Gazi ise Haçlıların ilerleyişi karşısında büyük bir endişeye kapılarak I. Kılıç Arslan'dan

¹¹⁰ Muharrem Kesik, "Danişmendliler", *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, Ed: Haşim Şahin Grafiker yayınları, Ankara 2016, s. 52.

¹¹¹ Muharrem Kesik, a.g.e., s. 52.

¹¹² Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 169

¹¹³ Coşkun Alp tekin, "Artuklular", *TDV İslam Ansiklopesi*, C.3, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s. 415.

yardım istedi. Bunun üzerine ortak düşmana karşı birlikte hareket etmek için Danişmendli, Artuklu ve Türkiye Selçuklu devleti ittifak kurdu.¹¹⁴

Haçlılar Ankara, Çankırı üzerinden Amasya'ya doğru ilerlerken, Türk kuvvetleri de çeşitli taktiklerle onları yıprattı. 5 Ağustos 1101 tarihinde Haçlıları Merzifon yakınlarında yenilgiye uğrattılar. Haçlılar'ın başında bulunan komutanlar ise karanlıktan yararlanarak Bizans kalelerine kaçtılar. Ertesi gün Haçlıların peşine düşen ve iki gün boyunca takip eden I. Kılıçarslan, Danişmend Gazi, Artuk Bey ve Belek Gazi yakaladıklarını kılıçtan geçirdiler.¹¹⁵

Danişmendli Artuklu ilişkileri sonraki yıllarda da çeşitli şekillerde devam etti. Belek Gazi, Harput çevresine hâkim olarak burada bir beylik kurmuş ve bu beylik kısa sürede hâkimiyet alanını bir hayli genişletti. Bu bilgidен hareketle; Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan'ın vefatından sonra Tuğrul Arslan Malatya'ya hâkim oldu. Fakat yaşının küçük olmasında ötürü annesi Ayşe Hatun cesareti ve zekâsıyla beğendiği Belek Gazi'yi Malatya'ya davet ederek onunla evlendi. Belek Gazi, bu vesileyle Tuğrul Arslan'ın atabegi oldu. Elbistan çevresi ve Malatya'yı topraklarına katarak topraklarını genişletti.¹¹⁶ Mengücekliler, Belek Gazi'nin topraklarını genişletmesinden rahatsız oldukları için her fırsatta topraklarını yağmıyorlardı. Bu yüzden Belek Gazi Mengücek Beyliğini cezalandırmak için Kemah ve Erzincan bölgesini istilaya başladı. Mengüceklî İshak Bey, Belek ile tek başına baş edemeyeceğini anlayınca Bizans'ın Trabzon valisi Gabras'tan yardım istedi ve Danişmendli Emir Gazi ise Belek'in yanında yer aldı. Neticede yapılan mücadele İshak Bey ve Gabras ittifakı yenilgiye uğradı.¹¹⁷

Danişmendli Artuklu ilişkileri, Danişmendli Beyliği'nin yıkılma aşamasına girdiği dönemde de görülür. Bu dönemde Artuklu beylerinden Fahreddin Kara Arslan, Amid'i 1163 yılında kuşatmış, şehirde hüküm süren Nisanoğulları ise bu kuşatmadan kurtulmak için Danişmendlilerin Sivas kolu hâkimi olan Yağıbasan'dan yardım istemişti. Yağıbasan bu yardımı kabul ederek Harput ve Çemişkezek bölgesinde Kızan, Tell-Patrik, Karsen 'i yağmaladı ve Şumişki Kalesi'ni zaptetti. Burada yaşayan kişileri

¹¹⁴ Hüseyin Kayhan, "Artuklu-Danişmenli İlişkileri Hakkında", *Belleten*, C.LXXII, S.264, TTK Yayınları, Ankara 2008, s. 476.

¹¹⁵ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 140-141.

¹¹⁶ Coşkun Alptekin, "Belek b. Behram", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s. 402.

¹¹⁷ Hüseyin Kayhan, "Artuklu-Danişmenli", s. 479; İbn'ül -Esir, *El Kamil Fi't- Tarih*, Çev: Abdülkerim Özeydin, C.10, Bahar Yayınevi, İstanbul, s. 464.

ise Kemah'a sürdü. Buna karşılık Artuklu Fahreddin Kara Arslan ise Malatya'dan geçerek Sivas'a doğru hareket etmiş ve Yağıbasan ile arasında savaş başlamak üzereyken Nureddin Mahmut Zengi duruma müdahale etmesiyle savaş olmadı.¹¹⁸ Çünkü bu sırada Haçlılar Anadolu kapılarına dayanmıştı. Bu durumda Nureddin Mahmud Zengi iki devletin savaşı bırakması gerektiğini söyledi ve tarafları ikna ederek anlaşma yapılmasını sağladı.¹¹⁹

Daha sonraki yıllarda Artuklu ve Danişmendli arasındaki ilişkiler düzeldi. Danişmendliler'in Malatya Meliki Ebü'l Kasım, Artuklu Kara Arslan'ın kızı ile evlendirildi (1171). Düğün sırasında yenilip içilerek ziyafetler düzenlendi. Diğer taraftan da oyunlar oynanıyordu. Bu oyun sırasında 15 yaşında olan Malatya Meliki Ebü'l Kasım'ın attan düşerek ölmesi üzerine şenlik bir anda mateme döndü. Genç hükümdarın ölmesi üzerine Artuklu Kara Arslan'ın kızı ise Ebü'l Kasım'ın kardeşi Feridun ile evlendirildi.¹²⁰

Danişmendli başına geçen Feridun küçük yaşta olduğu için Malatya halkında fikir ayrılıklarına sebep oldu. Şehirdeki bu karışıklığı fırsat bilen II. Kılıçarslan Danişmenli topraklarına saldırdı. Malatya halkı bunun üzerine Feridun'un kayınpederinden yani Artuklulardan yardım istedi. II. Kılıçarslan'ın giderek güçlenmesinden rahatsız olan Nureddin Mahmud Zengi, Hısn-ı keyfa ve Mardin Artuklu Emirleri, Kilikya Ermenileri ve Sivas Danişmendli Meliki bir araya gelerek II. Kılıç Arslan'a karşı bir ittifak oluşturdu. II. Kılıç Arslan bu güçlü ittifakla baş edemeyeceğini anlayınca barış teklif etti.¹²¹ Bu sırada Nureddin Mahmud'un hastalanması ve kış mevsiminin gelmesi sonucunda müttefik kuvvetler geri döndüler.¹²²

Görüldüğü üzere Danişmendli Artuklu ilişkileri bazen düşmana karşı ittifak kurarak, bazen birbirleriyle savaşarak, ya da kız alıp verme yoluyla akrabalık ilişkisi kurularak devam etmiştir.

2.3. Danişmendli Türkiye Selçuklu İlişkileri

Danişmend Gazi ve Türkiye Selçuklu hükümdarı Kılıçarslan Haçlılara ve Bizans'a karşı birlikte hareket etti. 1101 yılında meydana gelen Haçlı seferinde

¹¹⁸ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s.124; *Süryani Mihail*, a.g.e., s.193-194.

¹¹⁹ Muharrem Kesik, a.g.e., s. 124.

¹²⁰ Süryani Mihail, a.g.e., s. 220.

¹²¹ Muharrem Kesik, a.g.e., s.143

¹²² Hüseyin Kayhan, "Artuklu-Danişmenli", s. 480

Danişmend Gazi Haçlı seferlerinden haberdar olmuş Artuklu ve Mengücek Beylerine haber göndererek düşmanın Müslümanların üzerine geldiğini ve bunun için birlikte hareket edilmesi gerektiğini söyledi. Aynı zamanda Danişmend Gazi, I. Kılıç Arslan'a haber göndererek düşmana karşı birlikte hareket etmeyi teklif etti. Bu amaçla ona bazı vaadlerde bulundu. Zafer sonucunda elde edilecek ganimetin beşte biriyle birlikte yüz bin dinar altın vermeyi kızıyla birlikte Elbistan'ı da ona vereceğini bildirdi. Bu teklifin üzerine Kılıçarslan'dan olumlu yanıt geldi ve Haçlılara karşı büyük bir başarı elde edildi.¹²³ Bu olaylardan bir yıl sonra Danişmend Gazi, Malatya'yı muhasara etti (18 Eylül 1002). Malatya'yı Ermeni hâkimi Gabriel'in elinden aldı ve Malatya halkına iyi davranıldı. Zindanda yaşayanları serbest bırakarak onlara toprak verildi.¹²⁴ Böylece Malatya'da düzen sağlanmış oldu. Bu olaydan 3 yıl sonra Antaya Prinkepsi Bohemund'un serbest bırakılması Danişmend Gazi ve I. Kılıçarslan'ın arasının bozulmasına sebep oldu. I. Kılıçarslan, Malatya yakınlarında Danişmend Gazi üzerine yürüyerek onu hezimete uğrattı. Bu durum Danişmend Gazi'nin itibarını oldukça sarsmış ve yaklaşık bir yıl sonra da vefat etmiştir (1104). Danişmend Gazi ölünce yerine oğullarından Emir gazi geçti. Urfalı Mateos'a göre Emir Gazi 12 kardeşini öldürterek beyliğin başına geçti.¹²⁵ Oluşan bu boşlukta Kılıç Arslan yıllardır ele geçirmek istediği Malatya'yı fetih etmek için harekete geçti ve 2 Eylül 1105 veya 1106 tarihleri arasında bu şehre hâkim oldu. Emir Gazi başta Selçuklu devletinin metbuu oldu ancak I. Kılıç Arslan'ın (1107) vefatı sonrası devletini genişleterek eski gücüne ulaştırmak için mücadele etti. I. Kılıç Arslan ölümü sonrasında meydana gelen iktidar boşluğunu fırsata çevirmiş, aynı zamanda I. Kılıç Arslan'ın oğulları arasında çıkan taht kavgasında damadı I. Mesud'u destekledi.¹²⁶

2.3.1 Emir Gazi -I. Mesud İttifakı ve Malatya'nın Danişmendlilerin Eline Geçmesi

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan Habur kıyısında hayatını kaybettikten sonra yerine vekil oğlu I. Mesud çıktı. Mesud'un hapisten kurtulmasıyla ilgi biri Süryani Mihal'e diğeri ise Abu'l-Farac'e ait olmak üzere birbirine yakın iki ayrı görüş vardır. Süryani Mihael'e göre; Melikşah (Şahinşah) Bizans İmparatoru ile görüşmek

¹²³ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s. 68.

¹²⁴ Süryani Mihail, a.g.e., s. 47-48.

¹²⁵ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-namesi (952-1136)*, Papaz Grigor'un Zeyli, s.225.

¹²⁶ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s. 83.

amacıyla İstanbul'a gitti. Şahinşah'ın emiri isyan ederek, Türkiye Selçuklu varisi Mesud'u hapisten çıkardı ve Emir Gazi'nin yanına götürdü. Bu sırada Mesud sultan ilan edildi. Şahinşah İstanbul'dan dönerken tuzağa düşürüldü ve gözlerinin kör edildiğini kaydetti.¹²⁷ Abu'l-Farac'e göre, Bizans'tan yardım istemek için İstanbul'a giden Şahinşah, burada çok iyi bir şekilde karşılanarak kendisine çok sayıda altın verildi. İstanbul'dan dönüşte Emir Gazi tarafından pusuya düşürüldü ve gözleri kör edildi. Malatya'daki emirler bunun üzerine Mesud'u hapisten çıkararak sultan ilan etti. Sultan Mesut hapisten kurtulduktan sonra kardeşleri Tuğrul Arslan ve Arab'a dokunmadı.¹²⁸ Her iki bilgiye göre Danişmenli Emir Gazi'nin damadı Mesud'un sultan olmasında çok büyük rolü olduğu anlaşıyor.

Türkiye Selçuklu Sultanı öldükten sonra eşi Ayşe hatun ile küçük oğlu Tuğrul Arslan'ın hâkimiyeti altında bulunan Malatya bir süre sonra Kılıç Arslan'ın diğer evladı Şahinşah'ın idaresine geçti. Daha sonra Ayşe hatun ile evlenerek Malatya'ya hâkim olan Belek Gazi'den çekindikleri için Danişmendliler, Belek Gazi'nin vefatına kadar şehre karşı herhangi bir girişimde bulunmadılar.¹²⁹ Belek Gazi 6 Mayıs 1124 tarihinde şehit edilince bazı bölgeler emirler arasında paylaşıldı. Halep'i Timurtaş Hüsammeddin, Hısn-ı Ziyad'ı kardeşi Süleyman, Masara ve Gargara ise Malatya Sultanı Tuğrul Arslan aldı. Bu paylaşımından sonra Hısn-ı Ziyad ve Malatya emirleri arasında bir mücadele meydana gelince Emir Gazi ve onunla birlikte hareket eden damadı I. Mesud Malatya üzerine saldırdı.¹³⁰ 13 Haziran 1124'te şehri bir ay muhasara altına aldıktan sonra Emir Gazi oğlu Muhammed'i şehrin yakınlarında olan Saman köyünde bıraktı. Muhammed 'e babası şehre kimsenin giriş çıkışına izin vermemesini emretti. Şehir uzun bir süre kuşatma altında olunca yoksulluk ve kıtlık meydana geldi ve insanlar açlıktan ağaç yaprakları yemeye dahi başladı.¹³¹ Vaziyet böyle olunca Sultan Tuğrul Arslan Haçlılar'dan yardım almak için şehrin dışına çıktı. Fakat Haçlılar söz verdikleri halde yardıma gelmediler. Bütün ümitlerini yitiren Ayşe hatun ve Oğlu Tuğrul Arslan'ın 10 Aralık çarşamba günü şehri terk etmesi üzerine Danişmendliler Malatya'yı ele geçirdi. Oğul ve annesi Ayşe hatun Manasa kalesine çekildi, şehre giren Emir Gazi ise yorgun

¹²⁷ Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 54-55.

¹²⁸ Gregory Ab'ul-Farac, *Ab'ul Farac Tarihi*, s. 350.

¹²⁹ Muharrem Kesik, *Danişmendliler(1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 89.

¹³⁰ Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 82.

¹³¹ Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 83.

ve zor durumda olan halkı teselli ederek onlara tohumluk buğday, koyun ve öküz sürüleri vererek şehri refaha kavuşturmaya çalıştı.¹³²

Danişmendliler Malatya'yı ele geçirdikten sonra Melik Arap kardeşi I. Mesud'un bu ittifakını babası I. Kılıçarslan'a karşı bir ihanet olarak değerlendirdi.¹³³ Bu amaçla Danişmendli Emir Gazi'nin Artuklular ile mücadelesini fırsat bilen Melik Arap 30 bin kişilik orduyla kardeşi I. Mesud'un üzerine yürüdü. Melik Arab'ın amacı muhtemelen Malatya'nın fethini bahane ederek Türkiye Selçuklu tahtını ele geçirmektir. Kaynaklar da yeterli bilgi olamadığı için nerede yapıldığını bilmediğimiz bu savaşın ilk kazanımı Melik Arap oldu. Sultan Mesud ise yardım alabilmek için Bizans'a başvurdu. Bizans İmparatoru I. Mesud'u çok iyi karşılayarak ona yüklü miktarda altın ve askeri birlik verdi. Yardım kuvvetlerini yanına alan Mesud kayınpederi Emir Gazi'nin yanına gitti. Daha sonra iki hükümdar Melik Arap'a karşı birleşerek onu mağlup ettiler. Bu savaştan mağlup olarak ayrılan Melik Arap, Kilikya Ermeni hakimi olan I.Toros (Thoros)'un yanına kaçtı.¹³⁴

2.3.2.Emir Gazi – Melik Arap Savaşı

Kilikya'ya kaçan Melik Arap daha sonrasında yanına Toros'tan aldığı yardımcı kuvvetlerle Anadolu'ya dönerek Emir Gazi'nin oğlu Muhammed'i tuzağa düşürüp esir etti (1127). Masara hâkimi olan Melik Muhammed'in oğlu Yunus ise babasını kurtarmak için Melik Arap üzerine yürüdü ancak o da esir edildi. Daha sonra Emir Gazi üzerine yürüyen Melik Arap onu da mağlup etti. Ancak Emir Gazi bir hileye başvurarak yüksek bir mevkiye çadırını kurdurdu ve Melik Arap'a yenik düştü algısı yaratmak için davullar çaldırdı. Davul seslerini duyan Danişmendli askerleri tekrar toplanarak Melik Arap'ın askerlerini mağlup ettiler. Bu savaş sırasında çıkan siste Melik Arap'ın kuvvetlerinin dağılmasına sebep oldu. Onları takip eden Emir Gazi çadır ve atlarını ele geçirdi. Sonra da Ankara ve Kumana üzerine gelerek Melik Arap'a ait bu iki şehri ele geçirdi. Melik Muhammed'i esaretten kurtardı. Melik Arap tekrardan kuvvet toplayarak Danişmendli Beyliği'ne ait bazı yerleri işgal etti ve Emir Gazi'nin oğlu Yağan 'a ait bir kaleyi de işgal etti. Bu olaya çok öfkelenen Emir Gazi hızlı bir

¹³² Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s. 90.

¹³³ Claud Cahen, *Osmanlıdan Önce Anadolu'da Türkler*, s. 106.

¹³⁴ Muharrem Kesik, "Danişmendliler- Türkiye Selçuklu Devleti İlişkileri (1116-1164)", *Danişmendliler Döneminde Niksar'da Tıp, Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 6-8 Ekim 2000, s. 59.

şekilde Melik Arap üzerine yürüdü. Savaşta yenik düşen Melik Arap kaçarak Bizans imparatoru İonnes'in yanına sığındı.¹³⁵

Sultan Mesud kayınpederi sayesinde rakipleri ve aynı zamanda kardeşleri Tuğrul, Melik Arap ve Şahinşah'tan kurtularak tahtı onun sayesinde koruyabildi. Bu yardım sayesinde kayınpederinin Malatya'yı ele geçirmesine tepkisiz kaldı ve hatta ona destek çıkararak Danişmendli üstünlüğünü kabul ettirdi. Aslında buranın Emir Gazi tarafından ele geçirilmesi kardeşlerinin de gücünün zayıflamasını sağladı. Ancak Sultan Mesud babasının Malatya üzerindeki siyasetini sürdürecektir. Sultan Mesud'un babası Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra Danişmendliler topraklarını iyice genişleterek Anadolu'da önemli bir güç haline geldi. Yalnızca Konya ve çevresini sultan Mesud'a bırakarak Malatya'dan Sakarya'ya kadar olan toprakları hâkimiyeti altına aldı. Daha önceden de belirttiğimiz üzere 1129 yılında Ankara, Çankırı ve Karadeniz sahillerini ele geçirdi. Burada bulunan Bizans valisi Casianus sahil şeridini kendi iradesiyle Emir Gazi'ye bıraktı. Birçok başarı elde eden Emir Gazi'ye Abbasi Halifesi Müsterşid ve Sultan Sencer ona melik unvanını belirten menşurla birlikte, bir altın asa, dört siyah sancak ve altın gerdanlık gönderdi. Ancak elçilik heyeti Malatya'ya geldiğinde ölüm döşeginde olduğu için bu yüzden merasim oğlu Muhammed'e yapıldı.¹³⁶

2.2.3 Sultan Mesut ile Danişmendli Melik Muhammed Arasındaki İlişkiler

Emir Gazi vefat ettikten sonra Beyliğin başına Melik Muhammed geçti. Melik Muhammed yönetimi ele aldıktan sonra kardeşi Yağan'ı¹³⁷ öldürdü ve diğer kardeşi Aynüddeve ise Malatya'ya kaçmayı başardı. Emir Gazi'nin ölümü sonrasında oğulları arasında çıkan taht mücadelesinden yaralanmak isteyen I. Mesud bu topraklardan pay elde etmek için hakete geçti. Bizans İmparatoru İonnes de aynı düşüncededeydi ve bu yüzden iki hükümdar Danişmendli topraklarını pay hususunda anlaştı. Bizans İmparatoru, I. Mesud'dan aldığı yardımla Danişmendli topraklarına ait olan Çankırı'ya saldırdı. Melik Muhammed bu durum karşısında oldukça zorlandı. Çünkü halletmesi gereken sorunlar çoktu. Bir taraftan kendisine isyan eden kardeşleri ve diğer taraftan Bizans ve onunla ittifak yapan Türkiye Selçuklu Sultan'ı ile mücadele etmeliydi. Çareyi

¹³⁵ Süryani Mihail, a.g.e., s. 88.

¹³⁶ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s. 93-94.

¹³⁷ Gregory Ab'ul-Farac, *Ab'ul Farac Tarihi*, Süryanice Aslından İngilizceye Çev: Ernest A. Wallis Budge, Türkçeye Çev: Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara 1950, s. 367.

eniştesi olan Türkiye Selçuklu Sultan'ı Mesud ve Bizans İmparatoru'nun arasındaki ittifakı bozmakta buldu. Bu amaçla I. Mesud'a bir mektup yazdı. Bu mektupta diğer hususlarla beraber bu ittifaktan Türk çıkarlarının zarar gördüğünü dile getirdi.¹³⁸

Melik Muhammed zor da olsa onu, ikna etmeyi başardı. Sultan I. Mesut, Selçuklu askerlerini bir gece sessiz sedasızca İmparator'un yanından çekti. Böylece Bizans Devleti zor durumda kalarak kuşatmayı kaldırdı ve askerlerini Rhyndakos (Kirmastı Çayı) doğusuna çekmek zorunda kaldı. Bizans İmparatoru kışı burada geçirdikten sonra Danişmendli toprakları olan Çankırı ve Kastamonu'yu kuşattı.¹³⁹ Çankırı'yı ele geçiren imparator burada ele geçirdiği Türk esirleri de İstanbul'a gönderdi. Fakat İmparator buradan geri çekildikten sonra Türk kuvvetleri bu bölgeleri tekrar ele geçirdi. Bizans İmparatoru'nun Kilikya Seferi'ni fırsata çeviren I. Mesud ve Melik Muhammed bu devlete ait toprakları ele geçirerek Karadeniz sahillerinde Sakarya'ya kadar ilerlediler.¹⁴⁰

2.2.4. II. Kılıç Arslan ve Yağıbasan Arasındaki Siyasi İlişkileri

Sultan Mesut'un ölümü üzerine yerine oğlu II. Kılıçarslan geçti. II. Kılıçarslan'ın saltanı sırasında I. Mesud zamanında iyi giden ilişkiler tekrar bozuldu. Çünkü Danişmendli Yağıbasan I. Mesud'un ölümü sonrasında meydana gelen kargaşan faydalanarak kaybedilen toprakları geri almak ümidindeydi. Bu amaçla hiç vakit kaybetmeden yeğenleri Zünun, İbrahim, Malatya emiri Zülkarneyn ve yeni sultan II. Kılıç Arslan'ın kardeşi Şahinşah'ın desteğini alarak büyük bir güçle Kayseri üzerine yürüdü. Buna karşılık II. Kılıç Arslan harekete geçmişti ki din adamlarının araya girmesi üzerine Türk kanı akıtılması engellendi. Fakat Zengilerden Nurettin Mahmud'un teşvikiyle iki taraf arasında ateşkes yapılmasına rağmen Yağıbasan Türkiye Selçuklu topraklarına yeniden saldırdı. Elbistan'a girerek burada yaşayan 70 bin kişiyi kendi topraklarına götürdü. Bunun üzerine sultan ona yetişmek istese de Yağıbasan normal yolları kullanmadığı için takipten kurtuldu. II. Kılıçarslan, Kayseri'ye gittiği vakit onun sert tabiatından çekinen halk hızlıca yanına giderek itaatini arzetti. O da yanında gelmiş kişileri götürmeyeceğine dair teminat verdi.¹⁴¹

¹³⁸ Muharrem Kesik, "Danişmendliler-Türkiye Selçuklu Devleti İlişkileri (1116-1164)", s. 63.

¹³⁹ Abdülkerim Özaydın, a.g.m., s. 471.

¹⁴⁰ Muharrem Kesik, "Danişmendliler-Türkiye Selçuklu Devleti İlişkileri (1116-1164)", s. 63.

¹⁴¹ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-namesi (952-1136)*, Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), s. 314.

Yağıbasan yanında götürdüğü Hristiyan halkı güvenli bir şekilde yerleştirdikten sonra Kılıç Arslan'a karşı bir karargâh kurdu. Din adamları tekrar araya girip kardeşkanı akıtılmasını önlemek isteseler de bu defa çabaları başarısız oldu. Çünkü Yağıbasan ve II. Kılıç Arslan kuvvetleri Ekim 1155 tarihinde Aksaray'da karşı karşıya geldiler. Bu savaşı kaybeden Yağıbasan barış teklif etmek zorunda kaldı. Ancak bu barış teklifini Kılıç Arslan kabul etmek niyetinde değilse de din adamlarının araya girmelerinden ötürü barış teklifini kabul etti.¹⁴² Yapılan bu anlaşma Süryani Mihale'e göre ¹⁴³1158 yılındadır.

Kılıç Arslan Kayseri Meliki Zünun ile bir dostluk anlaşması yaparak onu Yağıbasan'a karşı kışkırttı. II. Kılıçarslan'ın Yağıbasanla anlaşma imzalamasında etkili olan olay din adamlarının nüfuzundan ziyade eniştesi Nureddin Zengi'nin Selçuklu topraklarına saldırmasıydı. Nureddin Zengi'den başka Kilikya Ermenileri de Maraş'a saldırdı. Yağıbasanla yapılan barış anlaşması sayesinde yönünü Zengiler ile Ermenilere çeviren II. Kılıç Arslan onlarla mücadele etti ve Ermenileri yeniden itaat altına almayı başardı.¹⁴⁴

Diğer tarafta Bizans imparatoru Manuel, Yağıbasan ile bir ittifak oluşturdu. Yağıbasan bu ittifak için 1157 tarihinde ele geçirdiği Bafra ve Ünye'yi Bizans'a geri iade etti. Zünun ve Zülkarneyn'in de dâhil olduğu bu ittifak karşında II. Kılıç Arslan barış teklif etti.¹⁴⁵ Yapılan bu anlaşmaya göre II. Kılıç Arslan, Elbistan ve çevresini Yağıbasan'a bıraktı.¹⁴⁶ Bu anlaşmayla II. Kılıçarslan, Bizans İmparatoru ve Yağıbasan ittifakını ayırmak niyetindeydi. Nitekim II. Kılıçarslan ve Yağıbasan arasındaki bu anlaşma kısa süreli oldu.

2.2.5. Danişmendli Emiri Yağıbasan'ın – Saltuklu Hükümdarı İzzeddin'in Kızını Kaçırması

Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan, Erzurum Saltuklu Hükümdarı İzzeddin Saltuk'un kızı ile nikâhlanmıştı. Bunun için gelin alayı çeyizleriyle birlikte yola çıktı.

¹⁴² Zelal Bozhan, "Türkiye Selçukluları ile Danişmendli Arasındaki İlişkiler", Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray 2013, s. 37.

¹⁴³ Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 183.

¹⁴⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 199-200.

¹⁴⁵ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s. 126.

¹⁴⁶ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-namesi (952-1136), Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s. 329.

Bu haberini alan Yağıbasan gelin alayının önünü keserek gelin hanımı kaçırdı ve çeyize de el koydu. Üstelik bir de gelini yeğenlerinde Zünun ile evlendirmeye karar verdi. Ancak gelin, II. Kılıç Arslan ile nikâhlı olduğu için İslam hukukuna göre başka bir kişiyle evlenmesi caiz değildi. Bunun için çözüm yolu arandı. Bulunan yol, gelin hanım dininden dönerse nikâhının düşeceği yönündeydi. Zorla dinden çıkartılan gelin yeniden Müslüman olduktan sonra Zünun ile evlendirildi.¹⁴⁷

Bu olaya çok kızan II. Kılıç Arslan derhal ordusuyla birlikte Yağıbasan üzerine yürüdü. Ancak Danişmendliler Bizans tarafından yardım aldıkları için Sultan yenildi. Yağıbasan hızını kaybetmeden Sultanın karargâhına girerek değerli eşyalarını yağmaladı. Aralarında bir anlaşma imzaladıktan sonra bu eşyalar Sultana geri verildi. Yağıbasan tarafından yenik düşen II. Kılıç Arslan Bizans'tan yardım alabilmek için İstanbul'a gitti. Burada çok iyi karşılanan Sultan, yardımı aldıktan sonra Yağıbasan'dan intikam almak için harekete geçti.¹⁴⁸ Hısn'ı-keyfa, Artuklu Hükümdarı Kara Arslan, Mardin Artuklu Hükümdarı Necmeddin Alp ve Erzen ve Bitlis Emiri Fahreddin Devletşah 'ı da yanına alarak Yağıbasan'a karşı Sivas'a gittiler. Bu kalabalık ordu karşında tutunamayacağını anlayan Yağıbasan, II. Kılıçarşlan'ın kardeşi Çankırı Meliki Şahinşah'tan yardım alabilmek için yanına gitti. Ancak 4 Ağustos 1164 tarihinde öldü. Kabri Niksar'da yaptırdığı medresenin haziresindedir.¹⁴⁹

2.2.6.Danişmendlilerin –Suriye Selçuklu Sultani Rıdvan İle Siyasi İlişkileri

Türkiye Selçuklu Sultanı Tutuş'un oğlu olan Rıdvan, babasının Büyük Selçuklu Sultanı Berkayarukla giriştiği mücadelede hayatını kaybetmesi sonucunda Suriye Selçuklu Devletini'nin başına geçti. Babası Tutuş'un ölümünden sonra kardeşi Dukak ise Atabeg Cenahüddvele ve diğer komutanlar ile Haleb'e geldi ve gizlice Dımaşk'ı ele geçirdi. Rıdvan, Dımaşk'ı kuşatmaya kalktı; fakat başarısız olması

¹⁴⁷ Abdülkerim Özaydın, "II. Kılıçarşlan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 25, TDV Yayınları, Ankara 2002, s. 399; Zelal Bozhan, a.g.t., s. 38; Osman Turan, "Selçuklu Sultanı II.Kılıç Arslan", <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=373153> –Erişim Tarihi: 22.12.2019.

¹⁴⁸ Muharrem Kesik, "Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın İstanbul'u Ziyareti Türklerin Tarihteki ilk Uçuş Denemesi", *Belleten*, C. LXVI, S. 247, Aralık 2002, s. 839.

¹⁴⁹ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s. 128.

sonucunda Suriye Selçuklu Devleti biri Dımaşk Melikliği diğeri ise Halep Melikliği olarak ikiye bölündü.¹⁵⁰

Suriye Selçuklu Sultan'ı Rıdvan ile Danişmend Gazi Haçlı kuvvetlerine karşı aynı safta yer aldı. 1097 tarihinde Malatya kuşatması sırasında Haçlılar'ın İznik'i kuşattığı haberini alan Kılıç Arslan, kuşatmaya son vererek İznik'e hareket etti ve Danişmend Gazi, Kayseri Emiri Hasan Bey'i yardıma çağırdı.¹⁵¹ Yardım talebinde bulunulan Beyler arasında Halep Selçuklu Meliki Rıdvan 'da bulunuyordu. Fakat bu kuvvetler kendisine katılamadan savaşmak durumunda kaldı.¹⁵² Fakat İznik 19 Haziran 1097 tarihli anlaşma gereğinde Bizans'a teslim edilmek zorunda kaldı. Bu kayıptan sonra Haçlılar ile mücadeleler Orta Anadolu'da da baş göstermeye devam etti. I. Kılıçarslan ve Danişmend Gazi ve diğer Selçuklu Emirlerinin desteğiyle Ereğli yakınlarında meydana gelen savaşta başarısızlıkla sonuçlandı.¹⁵³

Sultan I. Kılıçarslan, İznik'in Haçlılar'ın vasıtasıyla Bizans'ın eline geçmesinden dolayı Konya'yı başkent yaptı. Danişmendli Ahmet Gazi'nin 1101 tarihinde Haçlıları Malatya çevresinde yenilgiye uğratması sonucunda harekete geçen Haçlı birliklerini İznik ve Eskişehir arasında iyice yıprattıktan sonra Danişmend Gazi ile günümüz Amasya'sının Merzifon ilçesi sınırları içerisinde Haçlı ordusunu yeniden yenilgiye uğrattı. Ayrıca Kılıç Arslan Akşehir-Konya-Ereğli yolundan Suriye'ye inmekte olan Haçlı birliklerini Ereğli çevresinde yok etti (1001). Böylece Haçlılar'ın Suriyeye inme amaçları kırılmış oluyordu. Bu olaydan sonra Bizans İmparatoru ve I. Kılıçarslan arasında bir anlaşma yapıldı. Bundan sonra I. Kılıç Arslan Haçlıların baskılarından bıkan Ermenilerin talebi üzerine Maraş ve çevresini Haçlılar'dan geri aldı. Daha sonrasında I. Kılıçarslan, Halep Selçuklu Meliki Rıdvan'ın çağrısı üzerine Antakya Haçlı Prenslığı'ne karşı bir sefere çıkmak niyetindeydi. Ancak Danişmend Gazi'nin Antakya Prinkepsi Bohemond'u ve yeğeni Richard'ı fidye karşılığında serbest bırakılmasından ötürü ortaya çıkan anlaşmazlık sonucunda seferden vazgeçti.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Ali Sevim, "Rıdvan b. Tutuş", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.35, TDV Yayınları, İstanbul 2008, s. 49.

¹⁵¹ Esra Çeçen, *Türkiye Selçuklu Devleti ve Danişmendli Beyliği Arasındaki Askeri, Siyasi ve Sosyal İlişkiler*, s. 55.

¹⁵² Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s. 29.

¹⁵³ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 115.

¹⁵⁴ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s. 116.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DANIŞMENLİ BEYLİĞİNİN GAYRİMÜSLÜM DEVLETLERLE İLİŞKİLERİ

3.1. Danişmendli -Bizans İlişkiler

Malazgirt Meydan Savaşı'nın ardından Sivas'a gelen Danişmend Gazi şehri harap halde bulmuş buraya girerek Danişmendli Hanedanı'nı kurdu. Danişmendlilerin bu şekilde hareket etmesinde elbette şehrin bu savaşta tahrip edilmesinin payı büyüktü. Daha sonra Sivas'ı üs olarak kullanarak Osmancık, Çavuldur, İltegin, Tursan (Turasan), Kara Doğan, Karategin isimli emirleriyle Tokat, Niksar, Kayseri, Develi, Amasya, Zamantı, Elbistan ve Çorum'u ele geçirerek Danişmendli topraklarına kattı. Müneccimbaşı Malazgirt Meydan Savaşı sırasında Danişmend Gazi'nin gösterdiği hizmetten ötürü Sultan Alparslan'ın bazı şehirleri ona ikta ederek kimsenin onun ülkesine saldırmayacağını ayrıca Doğu Roma topraklarından ele geçirdiği yerlerin kendisine bırakacağı hususunda ona söz verdiğinden eserinde bahsetmektedir.¹⁵⁵ Danişmenli Beyliği Emir Artuk'un Anadolu'dan çağrıldığı yıl yani 1085 yılı arasında bir tarihte kuruldu.¹⁵⁶

Danişmendli Beyliği, Orta Anadolu da hükmederken komşu Türk beylikleriyle ilişkilerinin yanı sıra bazen Bizans İmparatorluğu ile ittifak yapmış bazen ise savaşmıştır. Öyle ki önceleri Ermeni Bagrat ailesinin hâkimiyetinde olup daha sonra Bizans İmparatorluğu sınırlarına eklenen Bayburt, Danişmenli ve Bizans devleti için savaş sebebi oldu. Bizans İmparatoru I. Aleksios Komneneos tahta oturduktan sonra kendine rakip olarak gördüğü Theodoros Gabras'ı Trabzon Dukalığına tayin etti. Çok zeki, cesur aynı zamanda asil bir aileden gelen Gabras, Türklerle bu coğrafya da sürekli savaştı ve çoğunlukla da üstünlük elde etti.¹⁵⁷ Danişmenlilerle savaş içerisinde olan Gabras, bu beylikten Şebinkarahisar'ı alarak sınırlarına dâhil etti.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s. 58.

¹⁵⁶ Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1944, s. 182.

¹⁵⁷ Anna Komnena, *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*, Çev: Bilge Umar, İstanbul, 1996, s. 261-262.

¹⁵⁸ Muharrem Kesik, a.g.e., s. 60.

Türklere Anadolu'da toprak kaybettiren Birinci Haçlı seferlerinden sonra meydana gelen boşluktan yararlanmak isteyen Bizans İmparatorluğu sahil bölgelerinden içlere doğru ilerlemeye başladı. Bu ilerlemeler içinde Trabzon Dukası Gabras'ta Danişmendli Beyliğine ait olan Bayburt'u ele geçirdi. Bunun üzerine Danişmend Gazi, oğlu İsmail'in komutasında bir orduyu Gabras üzerine gönderdi. 1098 tarihinde ordugâhını Çoruh nehri kenarında kuran İsmail, üzerine hareket eden Rum ordusunu yenerek, onların başında olan Theodoros Gabras'ı öldürdü. Bizans hâkimiyetine giren Bayburt yeniden Danişmendli topraklarına katılmış oldu.¹⁵⁹ Fakat Bayburt'un Danişmendli hâkimiyeti altında ne kadar kaldığı hususunda net bir bilgi yoktur. Bayburt'ta Danişmendlilere ait bir bulguya rastlanmamıştır. Yalnızca Danişmend adında bir köy vardır. Muhtemelen Danişmendli'lerin burada hâkimiyeti kısa sürmüş ve yakınlarında diğer Beyliklerin bulunması ve Danişmendli merkezine uzak olmasından dolayı yeterince burayla ilgilenmedikleri anlaşılmaktadır.¹⁶⁰

3.1.1 Emir Gazi -Bizans İlişkileri

Danişmend Gazi'den sonra yerine geçen Emir Gazi Beyliğinin sınırlarını genişleterek Danişmendlilerin Anadolu'nun en güçlü Beyliği olmasını sağladı. Öyle ki Türkiye Selçuklu Devleti taht mücadelesinde damadı I. Mesud'u destekleyerek bu devlete ait toprakları da sınırları içine kattı. Bu coğrafya da komşu Bizans ile ilişkileri kaçınılmazdı. 1129 tarihinde Ankara, Çankırı, Kastamonu'yu ele geçiren Emir Gazi sınırlarını Karadeniz sahillerine kadar genişletmiş oldu. Bu sebeple Bizans İmparatorluğu ile karadan bağlantısı kesilen Gabras, kendisini Trabzon'da bağımsız hükümdar ilan ederek durumu kendi lehine çevirdi.¹⁶¹ Daha sonra Emir Gazi'nin Çukurova bölgesinde bulunmasından istifade eden Bizans devleti tahtında bulunan İonnes Komnenos Kastamonu'ya saldırdı. İmparator'un çok ağır silahlarla geldiği haberini alan şehrin valisi ise herhangi bir mücadele içine girmeden şehri terk ederek kaçtı. Bunun üzerine şehre rahat bir şekilde giren İmparator yanına aldığı esirlerle birlikte İstanbul'a dönmüştür.¹⁶²

¹⁵⁹ Anna Komnena, *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*, Çev: Bilge Umar, İstanbul, 1996, s. 241.

¹⁶⁰ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s. 61.

¹⁶¹ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev: Fikret Işıltan, C.II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 173.

¹⁶² Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 171.

İmparator Ioannes İstanbul'a döndüğü vakit Kastamonu'yu ele geçirmesini halkın gözündeki büyütme için bir zafer alayı hazırlattı.¹⁶³ Daha sonra 1131 tarihinde İonnes Türkler üzerine bir sefere çıkarak sahilde bir kale inşa ettirdi. Ancak tam savaşacağı sırada kardeşi Isaakios'un tahtı ele geçirme girişimde bulunduğunu haber aldı ve hızlı bir şekilde İstanbul'a döndü. Isakios başarılı olamayarak önce I. Mesud'a daha sonra ise Danişmendli Emir Gazi'ye sığındı. Bu olaya çok sevinen Emir Gazi, ona gereken alakayı gösterdikten sonra, Trabzon Rum Dukası Kostantin Gabras'ın yanına gönderdi.¹⁶⁴ Daha sonra Danişmendli hükümdarı Emir Gazi, Türkiye Selçuklu Sultanı Mesud ve Gabras kışı Malatya'da geçirdiler.¹⁶⁵ Emir Gazi Kastamonu'yu savaşarak Bizans'tan geri aldığı sırada (1132) damadı I. Mesud da muhtemelen yanındaydı. Süryani Mihael'e göre, İmparator Ioannes Danişmendlilerin Kastamonu'yu yeniden ele geçirdiğini öğrenince Batı Karadeniz Bölgesine yeniden sefere çıktığını ancak karısının ölüm ve oğlunun da hasta olduğu haberi gelmesi üzerine İstanbul'a geri döndüğünü kaydeder.¹⁶⁶

3.1.2.Melik Muhammed-Bizans İlişkileri

Emir Gazi'nin vefatı sonrası oğulları Muhammed, Yağıbasan, Yağan ve Ayduddöve isimli kardeşlerden Danişmendli tahtına Muhammed'in geçtiğini daha önce belirtmiştik. Malatya'ya 1135 tarihinde girdi ve burada hakimiyeti sağladı.¹⁶⁷ Bu dönemde Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud ve Danişmendli Melik Muhammed, Bizans aleyhinde sınırlarını genişletmeye devam ettiler. Melik Muhammed ile Sultan I. Mesud Bizanslıların elinden Karadeniz sahillerini ve Kasianus¹⁶⁸ bölgesini 1140 tarihinde yeniden aldılar. Buradaki halkı esir alıp mallarını da ele geçirdiler.¹⁶⁹

Bizans İmparatoru Ioannes, Suriye Seferiyle (1135-1137) meşgulken Melik Muhammed ile Sultan I. Mesud bu durumu değerlendirerek Sakarya ırmağından Karadeniz sahillerine kadar olan yerleri feth ettiler. Bu sırada Trabzon Rum Dukası

¹⁶³ Muharrem Kesik, a.g.e., s. 95.

¹⁶⁴ Süryani Mihail, a.g.e., s. 91.

¹⁶⁵ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s. 96.

¹⁶⁶ Geniş bir bilgi için bkz: Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi (İkinci Kısım)*, s. 100.

¹⁶⁷ Abdülkerim Özyıldırım, a.g.m., s. 471.

¹⁶⁸ Kasianus (Akkuş) bölgesidir. Danişmendli Hükümdarı Bizanslıların istidat (geri alma) ettikleri Karadeniz Sahillerini ve Kasianus (Akkuş) bölgesini 1140 yılında tekrar fethederek Rumları esir ve mallarını da ıktınam eyledi. Bkz Murat Serdar, "12.ve 13. Yüzyıllarda Tokat'ın Temel Özellikleri", *Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyum*, C.1,Tokat 2014, s. 641.

¹⁶⁹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.176.

Gabras Türklerle ittifak yaparak Bizans aleyhine bir yol belirledi. Bu sebeple imparator Gabras'ı cezalandırmak ve aynı zamanda Danişmenliler'in ve Türkiye Selçukluların saldırılarına son vermek için 1139 tarihinde bu ittifak üzerine hareket etti¹⁷⁰

Bu dönemde kış mevsiminin ağır geçmesinden ötürü Bizans kuvvetleri güç durumda kaldı.¹⁷¹ Bizans kuvvetleri yolda ilerlerken binek hayvanları telef oldu ve yiyecek gıdaları da kalmadı. Bu durumdan yararlanan Türk birlikleri ise Bizanslılar'ın üstüne giderek mallarını yağmalyordu. Niketas, "Türkler atlarının süratine güvenerek yoğun bir bulut gibi ansızın Bizanslılar'ın üzerine çöküyor ve onlar daha mızraklarını kullanmadan rüzgâr gibi ortadan kayboluyorlardı."¹⁷² Sözleriyle Türklerin savaş taktiğinde ve silah kullanımında ileri düzeyde olduğunu bize bildirmektedir.

Bizans İmparatoru Ioannes daha sonra Danişmendliler'in eski merkezi olan Niksar'ın önüne kadar geldi ve burayı kuşatma altına aldı (1140). Hristiyanlardan gelecek ihanetten şüphelenen Türkler onları sürekli gözlem altında tuttular. İki tarafta altı ay karşılıklı karargâh kurarak bekledi ve herhangi bir saldırıda bulunmadılar.¹⁷³ Daha sonradan Bizans İmparatoru şehre saldırdı ve aralarında çarpışma meydana geldi. Ancak uzun süren savaş ve maddi olanakların imkânsızlığı yüzünden Bizans birlikleri sıkıntı yaşamaya başladılar. Üstelik bir de İmparator'un İtalya'dan getirttiği şövalyesinin savaşa atsız katıldığını görmesi üzerine yeğeni Ioannes'ten atını vermesini emretmesi, yeğenin bu olaya kızmasına sebep oldu. Yeğen Danişmendliler tarafına geçerek Müslüman oldu ve I. Mesud'un kızı ile evlenerek Konya'ya yerleşti. Bu olay Bizans birliklerinin moralinin bozulmasına, Türklerin ise morallerinin artmasına sebep oldu. Bu olayın üzerine bir netice alamayacağını anlayan İmparator savaşa son verdi. 13 Ocak 1141 tarihinde İstanbul'a geri döndü. Böylece Bizans İmparatoru Anadolu'daki toprakların geri alınmasının hayal olduğunu gördü.¹⁷⁴

Melik Muhammed 6 Aralık 1142 tarihinde Kayseri'de vefat etti. Kendisi dedesi Danişmend Gazi ve babası Emir Gazi kadar olmasa da başarılı bir kişiydi. Niketas "Bizans şehirlerinin en tehlikeli düşmanı, cesur ve dik başlı kimseler olan

¹⁷⁰ Sefer Solmaz, *Danişmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları*, s. 156-157.

¹⁷¹ Muharrem Kesik, "Bizans İmparatoru Ioannes Komnenos'un Danişmendliler Hâkimiyetinde ki Niksar'ı Kuşatması", *Danişmendliler Sempozyumu 12-13 Kasım 2015 Bildiriler*, Tokat 2016, s. 75.

¹⁷² Muharrem Kesik, *Danişmendliler(1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s.108.

¹⁷³ Süryani Mihail, a.g.e., s. 117.

¹⁷⁴ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s.109; Steven Runciman, a.g.e., s. 180; Murat Serdar, a.g.m., s. 641.

Danişmendliler'dir" sözleriyle Melik Muhammed Danişmend'i kastetmektedir. Gerçekten Melik Muhammed Bizans'ın Niksar kuşatmasının başarısız olmasını sağlayarak, Bizans'ın zaptettiği toprakları onlardan geri aldı hem de Ermenilere karşı başarıyla mücadele etti.¹⁷⁵

3.2 Danişmenli -Haçlı İlişkiler

Haçlı Seferleri'nin başlangıcı Bizans İmparatoru Alexius'un Katolik Kilisesi'nin başı Papa II. Urban'dan yardım talebiyle başladı.¹⁷⁶ Bu düşüncenin ortaya atıldığı sırada Avrupa'da yoksulluk, açlık, toprak yetersizliği, ücretli askerlik ve kolonizatör bir taşma hareketi hâkimdi. Bu şartlar altında Kilise bir yandan düzenin bozukluğuna çare ararken bir yandan da gittikçe artan gücünü Doğu'ya hâkim kılmak istiyordu. Batı dünyası tarafından seferin sebebi din olarak ileri sürülse de asıl altında yatan sebepler siyasi, sosyal, ekonomik sebeplerdir. Bu amaçla Kilise, yapılan seferlerin sağlayacağı faydaları halka yayarken dini kullandı. Haçlı seferlerinin altında yatan asıl sebebin gizli tutulması için "kutsal toprakları kurtarma" sloganı ortaya atıldı. Haçlı seferlerinin hedefi olan Kudüs 638 yılında Hz. Ömer tarafında fethedilerek İslam topraklarına katılmış ve Bizans İmparatorluğu ise bu durumu kabul etmişti. Lakin XI yüzyılda meydana gelen uygun ortamla Avrupa harekete geçme fırsatını yakaladı. Böylece Avrupa, yüzyıllardır Akdeniz ve çevresine hâkim olan Müslümanların gücünü kıracağına, Anadolu'ya yarım asırdır yerleşmekte olan Türkleri buradan söküp atacağına inanıyordu.¹⁷⁷

1095 yılı sonbaharında 27 Kasım Salı günü toplanan Celermont Konsili'nde Papa din adamlarından ve halktan meydana gelen büyük bir kalabalığa hitap ederek Haçlı seferleri çağrısı yaptı. Haçlı seferlerine katılan kişilerin Haç işareti taşımları ve Haçlı yemini etmeleri ön görüldü. Burada toplanan halka "Doğudaki din kardeşlerini Türklerin baskı ve zulmünden kurtaracak bir savaşa katılmanın dini açıdan ne kadar

¹⁷⁵ Sefer Solmaz, "Danişmendli Beyliği-Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu İlişkileri (1071-1078), *Osmanlı Araştırmaları*, C. XXXIV, S. II, 2019, s. 135.

¹⁷⁶ Doğu Roma İmparatoru Alexius Papa II Urbana bir elçi göndererek yardım talep etmiştir. Papa yardım toplamış ama asıl adım ünlü Clermont Konsili'nde atılmıştır. Geniş bir bilgi için Bkz: R. Urban Butler, "Urban II", *The Catholic Encyclopedia*, C. 15, The Encyclopedia Press New 1913, s. 211.

¹⁷⁷ Işın Demirkent, "Haçlılar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.14, TDV Yayınları, İstanbul 1996, s. 525-526.

şerefli bir görev olduğunu” dile getirdi. Ayrıca Haçlılar’ın hareket günü Meryem’in göğe uçuş tarihi olarak kabul edilen 15 Ağustos 1096 tarihi olarak kararlaştırıldı.¹⁷⁸

Keşiş Pierre’nin komutasında olan bu Haçlıların öncü birlikleri genelde disiplinsiz insanlardan meydana gelmekteydi.¹⁷⁹ Keşiş Pierre komutasındaki birliklerin soyguncu olduğu ifade eden Chalandon diğer Haçlı orduları içinde aynı ifadeyi kullanmıştır.¹⁸⁰ 1096 yılının Eylül ayında disiplinsiz Haçlı ordusu İstanbul’a ulaştı ve Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos onları Anadolu yakasına geçirdi. Geçtikleri yerleri yağmayarak ilerleyen Haçlı ordusu ancak Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan ile Drakon¹⁸¹ vadisinde karşılaştığı vakit ağır bir yenilgiye uğradılar. Anna Komnena’ya ve İbnül Kalanisi’ye göre¹⁸² bu olayı yapan kişi Kılıç Arslan’ın kardeşi Davut ve yanında bulunan Türkmen Kuvvetleridir. Bu savaştan sonra Haçlılar işin sıkı tutulması ve zırhlı askerlerden oluşan birliklerle hareket edilmesi gerektiğinin kanısına vardılar.¹⁸³

1097 yılında I. Kılıç Arslan, Malatya’yı kuşatma altına aldı. Bu şehir Gabriel adında Ermeni asıllı ancak Ortodoks kilisesine bağlı bir vali tarafından yönetiliyordu. Gabriel halk tarafından çok sevilmeyen, zalim bir idareciydi. Aynı zamanda onun Ortodoks inancı Ermeni ve Süryani halkına ters düşüyordu. I. Kılıç Arslan şehri şiddetli muhasara altına aldı ancak şehir bu kuşatmaya karşı direnmeye devam etti.¹⁸⁴ I. Kılıç Arslan veziri aracılığıyla Süryani patriğine ve Gabriel’e birtakım tekliflerde bulundu. Ancak Gabriel bu teklifi reddetmekle kalmayıp Sultan ile anlaşma yoluna giden Süryani patriğini öldürdü.¹⁸⁵ Sultan’ın Malatya kuşatması esnasında İznik’ten Haçlılar’ın yaklaştığına dair haber geldi.¹⁸⁶

6 Mayıs 1097 tarihinde Haçlı Seferlerine katılan birlikler İznik’e ulaşarak şehri kuşatma altına aldı. Haberi alan Sultan I. Kılıçarslan Malatya kuşatmasına son vererek

¹⁷⁸ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayınları, İstanbul 1997, s. 4-5.

¹⁷⁹ Murat Serdar, “1101 Haçlı Seferlerinin Son Durağı Merzifon”, *III. Uluslararası Geçmişten Günümüze Merzifon ve Amasya Yöresi Sempozyumu*, Ed: Asım Çoban, Hasan Babacan, Mustafa Çolak vd., Edge Akademi Yayıncılık, Ankara 2015, s. 60.

¹⁸⁰ F.Chalandon *Essai sur le Regne d’Alexiler Comnene (1081-1118)*, A.Picard et Fils, Paris 1900, s.159.

¹⁸¹ Işın Demirkent, “Kılıçarslan I”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.25, TDV Yayınları, Ankara 2002, s. 397.

¹⁸² Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 99

¹⁸³ Sefer Solmaz, *Danışmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları*, s. 68-70.

¹⁸⁴ Muharrem Kesik, *Danışmendliler(1085-1178) Orta Anadolu’nun Fatihleri*, s. 61.

¹⁸⁵ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.98.

¹⁸⁶ Âmin, Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, Çev: Ali Berkay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012, s. 26.

İznik'e doğru hareket etti. Ancak tüm yolları deneyen Sultan, Haçlılar karşısında tutunamayarak ordusunu geri çekmek zorunda kaldı. Neticede İznik'in Bizans'ın eline geçmesini engelleyemedi (19 Haziran 1097).¹⁸⁷

Kılıç Arslan Haçlı tehlikesini karşısında diğer beylere haber vererek onları Haçlılara karşı yardıma çağırdığı husussuna daha evvel değinmiştik. Kayseri Emiri Hasan ve Danişmendli Emiri Danişmend Gazi ile Haçlılara karşı ittifak yaptı. Türk kuvvetleri 30 Haziran 1097 'de Eskişehir ovasına çıkan vadiyi kestiler.¹⁸⁸ 1 Temmuz günü iki tarafta Eskişehir ovasında canla başla savaştı. Ancak I. Kılıç Arslan, zırhlı Haçlı birliklerinden oluşan ordunun sayıca fazla olduğunu görünce geri çekilmeye karar verdi. İlerleyen Haçlılar Konya'nın Meram adlı ovasında dinlendikten sonra Ereğli'ye doğru harekete geçti. Konya Ereğli'de toplanan Türk kuvvetleri (I. Kılıçarslan, Danişmend Gazi, Emir Hasan) Haçlıların önünü kesmesine rağmen sonuç alamadılar.¹⁸⁹

3.2.1 Danişmend Gazi'nin Antakya Prinkepsi Bohemund'u Esir Edişi(1100)

Danişmendli hükümdarı Danişmend Gazi 1098 yılında¹⁹⁰, Sultan I. Kılıç Arslan'ın Malatya'dan çekilmesinin ardından Sivas'tan hareket ederek Malatya'yı yağmaladı. Malatya'daki tarım ürünlerini yok ederek geri döndü.¹⁹¹ Ayrıca kuşatma devam ettiği zamanlarda ise Malatya valisi Gabriel ise şehir de yaşayan fakir halka karşı acımasızca davranmaktaydı. Bu durumda halk çok müşkül vaziyete düştü. Çünkü bir tarafta Gabriel diğer tarafta Malatya'yı kuşatan Türkler fırsat vermiyordu.¹⁹² 3 yıl devam eden kuşatma sonunda Gabriel, Danişmend Gazi ile mücadele edemeyeceğini anlayınca Antakya Prinkepsi Bohemund'dan yardım istedi.¹⁹³ Şayet yardım ederse şehri kendisine teslim etmeyi bir de kızı Morphia'yı kendisine vereceğini vaat etti.¹⁹⁴ Antakya Prinkepsi bu haberi aldıktan sonra Malatya'yı ele geçirmek için harekete geçti (Ağustos 1100). Bu yolculuk esnasında yanında kuzeni Richard de Salerno ile yola vardı. Burada yaşayan Ermeniler Haçlıların Malatya yerleştikten sonra kendilerini bu şehirden uzaklaştıracaklarını düşündükleri için Danişmend Gazi'ye Bohemund'un geldiğini

¹⁸⁷ Işın Demirkent, "Kılıçarslan I", s. 397.

¹⁸⁸ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s. 62.

¹⁸⁹ Işın Demirkent, "Kılıçarslan I", s. 397.

¹⁹⁰ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 136.

¹⁹¹ Muharrem Kesik, "Danişmendliler", *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, s. 17.

¹⁹² Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi (İkinci Kısım)* s. 46.

¹⁹³ Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 205.

¹⁹⁴ Murat Serdar, "1101 Haçlı Seferlerinin Son Durağı Merzifon", s. 61.

gizlice haber verdiler. Danişmend Gazi, bu haberdan sonra Malatya ovasında birliklerinin bir kısmını pusuya yerleştirdi, kalan askeri birliklerle durumdan habersiz olan Bohemund'un birliklerine Gafina'da aniden saldırdı.¹⁹⁵ Danişmend Gazi, Haçlılar ile Ermenileri kılıçtan geçirdi. Bu savaşın sonunda birçok esir elde edildi. Bunlardan en önemlisi ise Antakya Prinkepsi Bohemund ve kuzeni Richard de Salerno'ydu.¹⁹⁶ Bu olay Müslüman ülkelerinde büyük bir sevince yol açarken Hristiyanlar da ise büyük bir korku yarattı. Ardında Bohemund'un esir düştüğü savaş meydanından kaçan bir Haçlı şövalyesi tarafından Urfa kontu Baudouin'e haber verildi. Baudouin bu haber üstüne yola çıktı. Fakat Danişmendli topraklarına ait arazide gezindiğı için pusu tehlikesine karşı Malatya'ya geri döndü. Şehrin Danişmendli kuşatmasından kurtulmasına çok sevinen Gabriel şehrin idaresini Urfa Kontu Baudouin'e teslim etti. O ise Gabriel ile anlaşarak şehrin korunmasında yardımcı olması için 50 şövalyesini Malatya'da bırakarak Urfa'ya geri döndü.¹⁹⁷ Ancak Danişmend Gazi, Malatya kuşatmasını kaldırarak çoktan Sivas'a dönmüştü. Bohemund ve Richard'ı zincirle bağlayan Danişmend Gazi önce Sivas'a oradan da Niksar'a götürdü ve buradaki kaleye hapsetti.¹⁹⁸

3.2.2 1101 Yılı Haçlı Seferleri

15 Temmuz 1099 'da Kudüs'ün alınması Avrupa'da büyük bir sevinç yarattı. Bu müjdeli haberi duyamadan kısa bir süre önce Papa II. Urban öldü ve yerini Paskalis aldı.¹⁹⁹ I. Haçlı Seferi'nden dönen kişiler ise burada yaptıkları yolculuğun zorluklarını ve geçmiş oldukları ülkelerdeki güzellikleri ve zenginlikleri abartarak anlatıyorlardı. Ayrıca bu yolculuk sırasında Tanrı'nın kendilerine göstermiş olduğı mucizevi olaylardan da bahsederek, Haçlı Seferleri'nin yeniden yapılmasına insanları ve yöneticileri teşvik ediyorlardı. II. Urban'ın yerine geçen Papa Paskalis'de aynı düşünceye sahipti.²⁰⁰ Müslümanlara karşı mücadele edebilmek için Haçlılar'dan sürekli yardım talebi geliyordu. Özellikle kutsal mezarın savunucusu unvanıyla anılan Kudüs'ün ilk idarecisi olan Godefroi de Bouillon (1099-1100) ve onun ölümüyle yerini

¹⁹⁵ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s.6 4.

¹⁹⁶ İbnül Esir, *El Kamil-i Fit Tarih*, Çev: Abdülkerim Özaydın. C. X, Bahar yayınları, İstanbul 1991, s.47.

¹⁹⁷ Muharrem Kesik, *Danişmendliler(1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 64.

¹⁹⁸ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 82.

¹⁹⁹ Murat Serdar, "1101 Haçlı Seferlerinin Son Durağı Merzifon", s. 62.

²⁰⁰ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C.II, s. 15.

alan kardeşi ilk Kudüs kralı I. Baudoin (1100-1118) Avrupa'dan sürekli yardım talebinde bulunuyordu. Fakat Avrupa'dan gelen yardımlar küçük büyük kabileler şeklinde oldukları için sayıca daha fazla orduya ihtiyaç vardı. Böyle bir orduyu ortaya çıkaran sebep ise Doğu'nun zenginliği ve Doğudaki mal ve mülke sahip olma imkanıydı. Bu talepler üzerine Papa 3 tane konsil düzenledi ve bu konsillerde başta krallar olmak üzere insanları yeni bir Haçlı Seferine davet etti. Kış ayları yolculuğa uygun olmaması bir de ürünlerin hasat edilebilmesi için ilk kabile 1100 yılı yazının sonlarında yola çıkabildi. Bununla birlikte Lombardlardan oluşan ilk kabile 1100 Eylül'ünde İtalya'dan yola çıktı. Bu ordunun başında Lombardiya'nın en çok tanınan şahsiyeti Milano Başpiskoposu Anselm de Buis vardı. Ona, Kont Albert de Biandrate, Parma kontu Guibert de Parme ve Huhue de Montebello'da eşlik etti.²⁰¹ Ayrıca Kont Etienne de Blois'nın, Antalya önünde kaçışına zaman müsaade etmedi. Düşman önünden kaçışı ve Haçlı yeminini yerine getirmemesi korkak biri olduğunu ispatlıyordu. Blois'nın bu yakışsız hareketlerinden Fatih Guillaumen'un kızı aynı zamanda karısı olan Adele son derece utanç duyarak itibarını yeniden kazanması için ona ısrar ediyordu. Bu sebepten dolayı istemeyerek de olsa 1101 ilkbaharında yeniden Haçlı seferlerine katıldı. Bu yolculukta Kont Etienne de Blois'nın yanına Bourgogne Kontu Etienne, Hugue de Broys, Baudoin de Grandpré ve Soissons Piskoposu Hugue de Pierrefonds adlarında Fransız şövalyeleri eşlik ettiler. Bunlara Alman İmparatoru küçük bir kabileyle dâhil oldu.²⁰²

Haçlı Ordusunun hedefi Anadolu'dan Suriye'ye ulaşan kara yolunu ele geçirerek Kudüs'e ulaşmaktı. Fakat İstanbul'a geldiklerinde 1.Haçlı seferlerinin en ünlü şahsiyetlerinden biri olan İtalya Normanlarının Reisi, Antakya Prinkepsli'nin kurucusu olan Bohemound'un Danişmend Gazi tarafından esir edildiğini öğrenen Haçlılar hem onu esaretten kurtarmak hem de Danişmendli topraklarını ele geçirmek için Kudüs'e ilerleme planını değiştirdiler.²⁰³ Işın Demirkent'e göre ; bu seferin amacı I. Haçlı Seferi sonrasında kurulan Urfa, Antakya Haçlı devletleri gibi kendilerinin de Anadolu'da yeni yerler ele geçirerek devlet kurmak imkanına sahip olmaktı.²⁰⁴ Bu amaçla Lombardlarla kurulu bir ordu 13 Eylül 1100 tarihinde Milona'dan çıkarak İstanbul'a Mart ayı başında

²⁰¹ Steven Runciman, a.g.e., s. 15.

²⁰² Steven Runciman, a.g.e., s. 17.

²⁰³ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s. 67.

²⁰⁴ Işın Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s. 28.

ulaştı. Bunlar arkalarından gelen Fransız ve Alman birliklerini Haliç sahilinde kurdukları karargâhta beklediler. Fakat Haçlılar'ın taşkınlıklarında rahatsız olan Bizans imparatoru Aleksios Komnenos onları İzmit'e gönderdi.²⁰⁵ Lombardların peşinden gelen Alman birlikleri de İzmit 'te beklemekte olan Lombardlar'a katıldılar. Mayıs ayı başında Fransız birlikleri de İmparator tarafından karşılandı. Tzitas adlı bir komutan idaresinde 500 kişilik bir Peçenek birliği verilerek Anadolu yakasına geçerek İzmit'te bulunan diğer kuvvetlerle birleştiler.²⁰⁶

Lombardlar'ın başını çektiği Haçlı Ordusu Danişmendli başkentine doğru yola çıktı ve Danişmend Gazi de bundan haberdar oldu.²⁰⁷ Bu haberin üzerine Danişmend Gazi Artukluların Mardin, Meyyafakirin, Amid ve Harput Beyleri ve Mengücekliler'in Erzincan ve Divriği Emirlerine haber göndererek, büyük bir düşmanın İslam beldelerine yaklaştığını eğer önlem alınmaz ise İslam'a büyük zarar vereceğini dile getirdi.²⁰⁸ Aynı zamanda I. Kılıçarslan'ı da Haçlılara karşı hareket etmeye davet ediyordu. Bunun için de bazı tekliflerde bulundu. Bu teklife göre; eğer savaş zafer ile sonuçlanırsa ganimetin 1/5'i ile birlikte 100 bin dinar altın para ödeyeceğini ayrıca kızını ve Elbistan'ı kendisine bahşedeceğini vaat ediyordu.²⁰⁹ Danişmend Gazi Haçlılarla tek başına mücadele edemeyeceği için Türk beylerine ve özellikle de I. Kılıçarslan'ı yanında görmek istiyordu. Haçlıların hedefi aslında Danişmend Gazi'nin ülkesi idi. Bu yüzden yanında daha önce Haçlı birlikleriyle mücadele etmiş bir Türk Hükümdarı ondan daha tecrübeliydi.

Haçlı ordusu 3 Haziran 1101 günü İznik-Osmaneli-Gölpazarı-Nallıhan-Ayaş (Hacılar yolu) üzerinden ilerleyerek 23 Haziran'da Ankara'ya geldiler. Ankara kalesine hiçbir savunma ile karşılaşmadan girdiler. Işın Demirkent'e göre burası savaş taktiği için geri boşaltıldı.²¹⁰ Haçlılar Ankarada'dan yola çıkarak kuzey doğu istikametinden

²⁰⁵ Işın Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s. 26-27.

²⁰⁶ Steven Runciman, "Haçlı Seferleri Tarihi", s.17; Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s. 67; Işın Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s. 28.

²⁰⁷ Bu haberi Danişmendlilere veren I. Kılıçarslan'dır. Bkz; Işın Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s. 31.

²⁰⁸ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsameretü'l Ahbar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 20; Muharrem Kesik, *Danişmendliler(1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 68.

²⁰⁹ Emine Tetik Kanar, *Ortaçağ'da Niksar*, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2019, s. 52.

²¹⁰ Işın Demirkent, "Haçlılar", s. 532.

güney Paplahlagonia’da bulunan Gangra (Çankırı)’ya giden, burada Amasya ve Niksar’a çıkan anayolla birleşen bir patikadan yürüdüler. Çankırı yolunda Haçlılar zorlanmaya başladılar. Çünkü I. Kılıç Arslan, Haçlıların önünden hızlı bir şekilde ilerleyerek bölgeyi tahrip etti ve böylece Haçlıların yiyecek madde bulmasına engel oldu. Bu arada Danişmend Gazi ise I. Kılıç Arslan ile ittifakını yenilemekle birlikte Haleb Emiri Rıdvandan ‘da yardım isteyerek güneyden desteklerini sağladı. Çankırı’ya Temmuz’da ulaşan Haçlı birliklerini güçlü bir Türk kuvveti bekliyordu. Buraya ulaşan Haçlı birlikleri kalenin zapt edilemeyeceğini anlayınca çaresizce etrafı yağlamaya başladılar.²¹¹ Daha sonra Çankırı’yı terk etmek zorunda kaldılar. Yaz sıcaklığı ve umutlarının kırılması üzerine Raymond’un tavsiyesiyle kuzeye Kastamonu’ya oradan da bir Bizans kıyı şehrine doğru yürümeye başladılar. Böylelikle Haçlı Ordusu imha olma tehlikesinden kurtulmuş oluyordu.²¹²

Türkler kesin bir savaşa girişmeden evvel Haçlıların yol güzargahından geçerek hareket halindeki ordunun öncü ve artçı birliklerine hızlı bir şekilde saldırarak zaiyat veriyordu. Bu nedenle Haçlı birlikleri kendilerini daha iyi koruyabilmek için 700 Fransız şövalyesini ve 700 Lombard şövalyesini artçı birlik olarak ordunun arkasına yerleştirdiler. Ancak Türk kuvvetleri, ani bir baskın düzenleyerek 700 kişiden oluşan Lombard kuvvetlerinin dağılıp kaçmasına sebep oldu.²¹³ Türkler karşısında Haçlılar büyük bir zaiyat vermiş bu duruma çok üzülen Haçlılar ise sırasıyla nöbet tutma kararı aldı. İlk olarak Bourgogne Dükü Etienne nöbet tuttu ve sonrasında görevi Kont Raimond devraldı. Ancak Türk birlikleri Raymond’u hücum ederek zora soktu ve çareyi yedi mil ötede ilerleyen ana ordudan yardım istemekte buldu. Haçlı birlikleri ilerledikçe sıkıntılarda giderek çoğalmaya devam etti. Çünkü Türk birlikleri su ve yiyecek maddelerini imha etti. Yiyecek aramaya giden Haçlı grupları taze arpa ekinlerini ateşte kurutmak isteyince dumanı gören Türk kuvvetleri etraflarını sararak onarı yok etti. Ayrıca Haçlı birlikleri yollarda kendilerini karşılayan Hristiyan halkı da öldürmekten çekindi.²¹⁴

²¹¹ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, s. 18.

²¹² Murat Serdar, “1101 Haçlı Seferlerinin Son Durağı Merzifon”, s. 64.

²¹³ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s. 70.

²¹⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 140.

Haçlılar güçlükle de olsa Kastamonu'ya ulaştıklarında tek çıkar yolun deniz kıyısı olduğunu anladılar. Fakat Lombardlar aklın sesine kulak vermeyerek ve başarısızlığın sorumluluğunu Raymond'a yükleyerek doğuya doğru yöneldiler. Bu karara diğer reisler büyük gruptan ayrıldıklarında güçsüz kalacaklarını düşündükleri için karşı çıktılar. Bu kararla Haçlı birlikleri Kızılırmak üzerinden Danişmendli topraklarına yürüdü. Yol üzerindeki hristiyan köylerini yakıp yıkarak Merzifon şehrine vardılar. Burada Marşal Kont pusuya düşürüldü ve Alman birliklerinden birkaç yüz kişi imha edildi. Danişmendlilerin savaşa hazırlandığını gören Raymond ise boş durmayarak ordusunu nizama soktu.²¹⁵

Türkler savaş başlamadan önce en sevdikleri taktiğe başvurdular. Buna göre okçular ön safta yer alıyordu ve bir yağmur gibi oklarını fırlatarak süratle geri çekiliyorlardı. Ardından başka bir istikametten yeni okçular hızlıca yerini alıyordu. Bu suretle yakın savaş imkanı bulamayan Lombardların geri çekilmekten başka çareleri yoktu. Başlarında Kont Biandrate olmasına rağmen korkudan akılları başından gitti ve geride kadınlarını ve Papazlarını da bırakarak kaçtılar. Peçenekler de kaçanları takip edince, Peçenek desteğiyle savaşan Raymond'da ortada kaldı. Küçük kuvvetleriyle bir kayalığa çekilen Raymond, Etienne de Blois ve Bourgogne'nin kendisine yardıma gelmesini bekledi. Karanlık basınca Provençal birlikler ve Bizanslı refakatçilerle sahile kaçtı.²¹⁶

Türkler karşısında iyice umutları tükenen Haçlılar gece karanlığını fırsata çevirerek ordugahtan kaçtılar. Bu haberi alan Türkler sabahın ilk saatlerinde savaş düzeni alarak Haçlı karagahına girdi ve geriye kalan Haçlıları kılıçtan geçirdi. Bazıları esir alındı. Geriye kalan eşyalar yağmalandı. Türk kuvvetleri kaçan Haçlıların peşine düşerek rastladıkları kişileri öldürdüler. Böylece Haçlı kuvvetlerinin tamamına yakını imha edilmiş oluyordu. Fakat Bizans Komutanı Tzitas'ın emrindeki Peçenekler ve Raymond Bafra'ya kaçarak buradan Bizans gemisine bindi ve İstanbul'a kaçmayı başardılar.²¹⁷

²¹⁵ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, s. 19.

²¹⁶ Murat Serdar, "1101 Haçlı Seferlerinin Son Durağı Merzifon", s. 65.

²¹⁷ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s. 72

3.2.3. 1001 Yılı'nın II. Haçlı Ordusu

1101 Haçlı Seferi'nin ikinci ordusu Nevers Kontu II. Guillaume'un kumandasında bulunan Fransızlardan oluşmaktaydı. Haçlı ordusu 6-7 Haziran tarihinde İstanbul'a vardı. Bizans İmparatoru tarafından dostane şekilde ağırlandı. Ancak İstanbul'da fazla kalmamaya karar verdi. Belki de yurdunda arazisine komşu olan Bourgogne dükü ile birleşmeyi ümit ettiği için hızlıca yola koyuldu. İzmit'e geldiğinde Haçlıların Ankara'ya doğru yola çıktığını öğrendi. Kendisi de temmuz sonunda Ankara'ya varabildi. Buraya geldiğinde hiç kimse Fransız ve Lombard ordusunun nerede olduğunu bilmiyordu. Bu yüzden Konya'ya doğru ilerlemeye başladı.²¹⁸

Lombardlara karşı zafer kazanılmasında sonra II. Haçlı ordusunun Konya'ya geldiği haberini alan I. Kılıçarslan ve Danişmend Gazi askerleriyle birlikte tepeler ve ovalardan geçen bildikleri patikalardan Nevers üzerine hücum ederek 3 gün süren bir çatışma sonucunda Haçlı ordusunu ağır bir şekilde hırpaladılar.²¹⁹

Konya'ya gelen Haçlı Ordusu sağlam surlara sahip şehrin güçlü bir Türk garnizonunca korunduğunu gördüler. Lakin her şeye rağmen yine de surlara saldırdılar. Türkler de bu saldırıya karşılık verince her iki tarafta büyük kayıplara uğradı. Haçlı Kontu bu saldırıdan hiçbir sonuç alamadığı için Konya'dan vazgeçerek yeniden yola koyuldu. Herhalde amacı Akdeniz kıyısında ilerleyerek Antakya Haçlı Prinkepsliği topraklarına ulaşmaktı. Ancak yolda susuz kalan 300'den fazla kişi hayatını kaybetti. Sağ kalanlar ise yorgunluktan bitkin düştüler. Haçlılar etrafa su aramak için çıktıklarında umduklarını bulamadılar. Zira Türkler su kaynaklarının kullanılmaz hale getirmişlerdi.²²⁰

Haçlı Ordusu'na susuzluğun verdiği zorluk, sürekli yol almanın verdiği bitkinlik Türkleri daha da cesaretlendirdi. Bunun üzerine Haçlıları ok yağmuruna tuttular. Şiddetli geçen bu savaş ağustos ayına geldiği için susuzluk dayanılmaz bir hal almıştır. Her iki tarafında pek çok kayıp verdiği bu savaşta Haçlılar Türkler karşısında yenik düştüler²²¹. Nevers kontu II. Guillaume'un kardeşi Robert, bayraktarı Guillaume ve

²¹⁸ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, s. 21.

²¹⁹ Işın Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s. 44.

²²⁰ Muharrem Kesik, a.g.e., s. 73.

²²¹ Işın Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s. 46.

yanındaki birlikler savaş alanından kaçarak Germanikepolis (Ermenek) 'e vardılar. Buraya varan birkaç şövalye dışındaki herkes kılıçtan geçirildi.²²² Haçlılar kaçarken yük olan eşyalarını bıraktıkları için hazine ve paralar da Türklerin eline geçti. Nevers Kontu birçok zorluklara rağmen Antakya'ya varabildi.²²³

3.2.4. 1001 Yılına III. Haçlı Ordusu

Danişmend Gazi ile Sultan I. Kılıçarslan Haçlılara karşı yapılan mücadeleden kesin bir sonuç alamadılar. Çünkü Türk kuvvetleri Nevers Kontu ile uğraşırken üçüncü bir Haçlı Ordusu haziran başında İstanbul'a gelmişti. Haçlı seferlerinin üçüncüsünü Aquitanialı Fransızlar ile Bayernli Almanlardan meydana gelmekteydi. İstanbul'a gelen ordu burada beş hafta dinlendikten sonra İmparatorun tavsiyesi üzerine 1097 yılında Haçlıların kullandıkları yolu takip ederek ilerlediler.²²⁴

Urfalı Mateos'a göre Bizans İmparatoru Haçlı birliklerine kılavuzluk yapması için askerler vermişti.²²⁵ Bizans arazisi içinde yürüyüşlerinde herhangi bir engel çıkmayan Haçlılar için zorluklar Akşehir'de baş gösterdi. Selçuklu topraklarına girdikten hemen sonra yiyecek ve susuzluk sıkıntısı çekmeye başladılar. Türkler bu bölgelerdeki tahıl ve her türlü yiyecek maddesini yok etmişlerdi. Ayrıca şehirleri boşaltarak geri çekilmemişlerdi.²²⁶ Bu duruma çok öfkelenen Gillaume, Welf ve arkadaşları yol güzergâhında Türk topraklarından Akşehir (Philomelion), İsmil (Salamia) gibi bazı yerlere saldırarak, buraları tahrip etti ve (Reclei) Ereğli'ye doğru yürüdüler.²²⁷ 5 Eylül'de nihayet Haçlılar Ereğli suyunun aktığı Olos'a ya da kısmen bataklık olan Avlos'a (Akgöl) geldi.²²⁸ Burada Türk ordusunun hücumuna uğradılar. Danişmend Gazi, Kılıç Arslan, Harran Emiri Karaca, kaynaklarda adı Agimith olarak

²²² Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, s. 22.

²²³ Muharrem Kesik, a.g.e, s. 73.

²²⁴ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya yayıncılık, İstanbul 2004, s. 71.

²²⁵ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-namesi (952-1136)*, Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), s. 217.

²²⁶ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s.74.

²²⁷ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 71.

²²⁸ "Garp Sultan'ı Kılıç Arslan, Frankların geldiğini duyunda Niksar Emiri Danişman ve diğer emirlere haber vermek üzere mektup yazdı. Onlar Olos(vadi) denilen ovada birbirine rastladılar." Diye kaydetmiştir. Bkz. Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-namesi (952-1136)*, Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), s. 218.

geçen Türk beylerinden meydana gelen birleşik Türk ordusu Haçlılara karşısında oldukça güçlendi²²⁹

Haçlı ordusu günlerdir yol yürümekten ve yiyecek ve su sıkıntısı çekmekten her türlü tedbiri almayı ihmal etmişti. Akgöl suyuna geldiklerinde ise burada pusu kurmuş Türklerin ok yağmuruna tutuldular. Haçlıların büyük bir bölümü saatlerce süren mücadele sonucunda imha edildi. Sağ kalanlar savaş meydanından kaçmaya başladılar. Kaçanlar arasında 400 kişilik süvarisiyle Aquitania Dükü Guillamue de yer alıyordu. Bu mücadeller sonrasında 300 bin kişilik Haçlı ordusundan çok az kişi hayatta kalabildi.²³⁰

1001 'de Anadolu'ya gelen üç büyük Haçlı Ordusu'na karşı verilen mücadele ile Anadolu'daki Türk Beyleri düşmana karşı birlik ve beraberlik bilinci içinde hareket ederek sayıca Türk kuvvetlerinden fazla olan Haçlı kuvvetlerini bozguna uğrattı. Bu mücadele Anadolu'nun Türk yurdu olarak kalmasını sağlayan önemli bir mücadele oldu. Haçlılara karşı girişilen bu mücadele Danişmend Gazi ve I. Kılıç Arslan'ın Anadolu'da var olma mücadelesiydi. Bu savaş kaybedildiği takdirde telafisi mümkün olmayan sonuçlara yol açabilirdi. Neyseki korkulan olmadı ve Haçlı tehditinin üstesinden Türkler başarıyla geldiler.²³¹

3.2.5.Urfalı Haçlı Kontluğu-Antakya Prinkepsi Bohemun İle İlişkiler

Selçuklu Sultanı Melikşah zamanında fethedilen Urfa, Thoros tarafından 1095 yılında tekrar ele geçirildi. Fakat Thoros'un Urfa'daki hâkimiyeti uzun süreli olmadı. 1096 yılında meydana gelen I. Haçlı Seferi'nden Ermeni ahalide derinden etkilendi. Bagrat adındaki bir Ermeni'nin tavsiyesi üzerine yönünü Doğuya çeviren Haçlı reisi I. Baudouin, Fer, Nicusus ve özellikle Bagrat'ın yardımıyla Türklerin elinde bulunan Tell-Başir ve Ravendan'ı ele geçirdi (1097). 1098 yılında Baudouin'e Urfa'dan bir elçi gönderilerek şehre davet edildi. Böylece kendisine hâkimiyet sahası yaratma fırsatını yakalayan Baudouin, Thoros'a bir suikast düzenleyerek şehre hâkim oldu.²³²

²²⁹ Muharrem Kesik, *Danişmendliler(1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 74.

²³⁰ Muharrem Kesik, a.g.e., s. 74.

²³¹ Muharrem Kesik, a.g.e., s. 75.

²³² Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Ermeniler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 53-55.

Urfa Haçlı Kontluğu doğuda kurulan ilk Haçlı kontluğudur. Bu kont, kısa sürede çevredeki Samsat, Suruç gibi yerleri ele geçirerek hâkimiyet sahasını daha da genişletti²³³. Urfalı Haçlı Kontluğu ile Danişmendli arasındaki sıcak temas 1101 yılında başladı. Çünkü Danişmend Gazi Malatya'ya hâkim olmak istiyordu. Bu amaçla Danişmend Gazi Malatya'yı muhasaraya başladı. Malatya hâkimi Gabriel ise coğrafi olarak kendisine daha yakın olan Urfalı Haçlı Kontluğundan yardım istemek yerine Antakya Prinkepsi I. Bohemund'a haber göndererek Türkler'e karşı yardım istedi.²³⁴

Malatya hâkimi Gabriel'in talebi üzerine yol düşen I. Bohemund yanına Ermeni patriği Giprianus ile Maraş Ermeni patriği Grigores'i ve Richard de Salerne'yi aldı. Bu kişiler herhangi bir tedbir almadan yollarına devam ederken, Danişmend Gazi'nin Malatya'yı Aksu vadisinden ayıran bölgede kurduğu tuzağa düştüler (1100).²³⁵ Bu sırada yanlarında olan Ermeni patriği Giprianus ve Grigores öldürüldü.²³⁶ Danişmend Gazi, I. Bohemund, Richard ve yanlarında bulunan birkaç önemli kişiyi esir aldı.²³⁷

Haçlı reisinin başına gelen bu felaketi savaş meydanından kaçan bir kişi Urfa Kontluğuna bildirdi. Urfa Kontu Baudouin haberi alır almaz yanında bulunan çok az bir kuvvetle derhal Malatya istikametine yöneldi. Danişmend Gazi, Baudouin 'in geldiğini öğrenince değerli esirini kaybetmekten korktuğu için Malatya muhasarasını kaldırdı. Baudouin ise üç gün süreyle Türkleri takibe aldı ancak Danişmendli arazisinde pusuya düşmekten korktuğu için geri dönüp Malatya önüne geldi.²³⁸

Bu sırada Bizans İmparatoru Aleksios ise Bohemund'un esir düştüğünü öğrenince, bu tehlikeli düşmanı kontrol altına alabilmek için Danişmend Gazi'ye haber gönderdi ve şayet Bohemund'u kendisine teslim ederse 260.000 Bizans altını vermeyi vaat etti.²³⁹ Bohemund ise Bizanslıların teklifinden korktuğu için Danişmend Gazi'ye "Bizans İmparatoru'nun teklifini ret edip, bu teklifin yarısı kadar meblağayı almaya razı

²³³ Işın Demirkent, "Haçlılar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.14, TDV Yay, İstanbul 1996, s. 530

²³⁴ Coğrafi mesele olarak kendisine daha yakın olmasına rağmen, damadı Toros'a yaptıklarında dolayı Urfa Kontu I.Baudouin'e müracaat etmeyen Gabriel, I.Baudouin'e göre Ermenilerle arasının daha iyi olduğu anlaşılan Antakya Prinkepsi'nden yardım istemiştir. Bkz. Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Ermeniler*, s.74.

²³⁵ A.g.e., s. 75.

²³⁶ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-namesi* (952-1136), *Papaz Grigor'un Zeyli* (1136-1162), s. 205.

²³⁷ Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi* (1098-1118), C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990,s. 67.

²³⁸ Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi* (1098-1118), s. 68.

²³⁹ Nadir Karakuş, "Müslümanlara Esir Düşen Haçlı Soyluları", Necmennddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.45, 2018, s. 55

olursa, Antakya Prinkepsliği, Urfa Kontluğu, Kudüs Krallığının kendisiyle ittifak tesis edeceğini ve Bizans hakimiyetindeki bazı toprakları ele geçirmesine yardımcı olacağını, Antakya'nın eski hakimi Yağısıyan'ın ailesini serbest bırakacağını" söyleyerek onu ikna etti.²⁴⁰ Kurtuluşu için gereken parayı Urfa kontu Baudoin, Patrik Bernand, Küçük Ermenistan hükümdarı Kond Vasil'in ve Bohemund'un İtalya'daki akrabalarının yardımlarıyla temin edildi.²⁴¹ Haçlıların cüreti, Bohemund'un serbest bırakılmasıyla daha arttı.²⁴² Bohemund Antakya'ya döndüğünde Müslüman halkın elindeki topraklara saldırdı ve vergileri arttırdı.²⁴³

Bu sırada I. Kılıç Arslan, Elbistan'daki Ermenilerin yardım çağrısı üzerine Elbistan'ı ele geçirerek onları Haçlı zulüm ve işkencesinden kurtardı. Sonra Antakya'ya bir sefer düzenlemek için hazırlık yaparken Danişmend Gazi'nin 100.000 fidyeye karşılığında Bohemund'u serbest bıraktığını öğrendi. I. Kılıçarslan bu habere çok öfkelenildi. Çünkü parayı kaybetmekle birlikte karşısında güçlü bir ittifak oluşuyordu. Bu hususu Büyük Selçuklu Sultan'ı Berkyaruk'a bildirerek Danişmend Gazi'nin Haçlılar ile anlaşma yaparak kendilerini küçük düşürdüğünü ve Müslümanlara leke sürdüğünü dile getirdi. Danişmend Gazi'nin kendisinin de ele geçirmek istediği Malatya'yı (18 Eylül 1102) fethetmesi, Bohemund'un yaklaşık 3 yıldır esaret altında tutulduktan sonra fidyeye karşılığı serbest bırakılması (1103) bu coğrafyada yeni bir Haçlı kuvveti oluşmasından kaygılanan I. Kılıçarslan nazarında iyi karşılanmadı.²⁴⁴ Bu sebeple Sultan Antakya seferinden vazgeçerek Malatya yakınlarındaki Danişmend Gazi'nin üzerine yürüyerek onu mağlup etti.

Kerimüddin Aksarayı İki hükümdar arasındaki olayın nedenini farklı olarak kaydetmiştir. 1101 Haçlı Seferi'nde Danişmend Gazi'nin Kılıçarslan'ı yardıma ikna etmek için verdiği sözleri tutmaması onu öfkelenдіrmіştі. Aksarayı'ye göre; Danişmend Gazi Kılıç Arslan'a söz verdiği 100 bin dirhemi gönderdi. Ancak Elbistan'ı ona teslim etmeyi yavaşlatarak kızının çeyizini hazırlamakla meşgul olduğunu bildirdi. Ayrıca

²⁴⁰ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s. 77.

²⁴¹ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, s. 32.

²⁴² Gülseri Okudan, "Haçlı Seferleri Tarihi", Antalya 2015, s. 9

²⁴³ Bohemund esaretten kurtulunca doğruca Antakya'ya gitti. Onun gelmesiyle halkın morali yükseldi. Antakya'ya henüz yerleşmeden büyük şehirlerin Kınnesrin ve civarındaki yerlerin halkına haber göndererek vergi istedi, bu yüzden Müslümanların başına gelecek felaketler Danişmend'in ona yaptığı iyilikleri silip yok etti. Bkz. İbn'ül Esir, *El Kamil Fit Tarih*, s. 281.

²⁴⁴ Muharrem Kesik, a.g.e., s. 78.

Elbistan'ı da düğün günü teslim edeceğini söyledi. Bu haberi duyan Kılıçarslan üzülmekle 100 bin dirhemi geri gönderdi. "Ben ücret için değil İslam'ı korumak için geldim benim onun dirhemine ve dinar'ına ihtiyacım yok" diyerek kırıncılığını dile getirdi.²⁴⁵

Sultan Kılıç Aarslan, Danişmend Gazi'ya saldırmak için her fırsatı değerlendiriyordu. Danişmend Gazi'nin hasta olduğunu duyunca Elbistan ve Zıbatra'yı (Doğansehir) fethederek Malatya 'ya yürüdü. Danişmend Gazi'de sağığına kavuşunca Kılıçarslan üzerine yürüdü. Ancak Kılıçarslan'a karşı koyamayacağını anlayınca geri çekilmek zorunda kaldı.²⁴⁶

3.3. Danişmendli- Ermeni İlişkileri

Danişmendli Beyliği kuruluş yıllarından itibaren gerek tebaası gerekse sınır komşusu olarak ilişki içinde bulunduğı topluluklardan birisi de Ermenilerdir. Bizans İmparatorluğu tarafından göç ettirilen Ermenilerin bir kesimi Danişmendli topraklarında yaşarken, bir kesimi de Çukurova bölgesine²⁴⁷ giderek burada siyasi bir varlık oluşturdular. Danişmend Gazi ve Ermeniler ile ilişkiler Malatya'nın fethi sırasında ortaya çıktı. 1085 yılında Büyük Selçuklu Sultanının tabii olarak Malatya'yı kuşatan Danişmendliler şehri kuşatmadan başarısız oldular. Danişmendlilerden kısa bir süre sonra şehri I Kılıç Arslan kuşattı. Sultan Kılıç Arslan Süryani Patriği Malatya'yı yöneten Gabriele'e elçi olarak göndererek ona şehri teslim etmesini teklif etti. Fakat anlaşmayı reddeden Gabriel, elçi olarak gelen Süryani Patriği öldürdü.²⁴⁸ Sultan kuşatmaya devam ederken Haçlıların İznik'e girdiğini öğrenince Malatya muhasarasına son verdi.²⁴⁹

1001 yılında Danişmend Gazi, Anadolu'ya giren Haçlı kuvvetlerini Sultan Kılıç Arslan ile birlikte imha ettikten sonra tekrar Malatya'yı kuşattı. Malatya halkına zalimce davranan Gabriel, insanları öldürüp mallarına el koyduğu gibi kızı Morphia'yı

²⁴⁵ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayı, *Müsameretü'l Ahbar*, s.21.

²⁴⁶ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s.79

²⁴⁷ Mehmet Ersan, "Danişmendli Kilikya Ermenileri ile Siyasi İlişkiler", *Danişmendliler Sempozyumu 12-13 Kasım 2015 Bildiriler*, Tokat 2016, s. 51.

²⁴⁸ Gregory Abu'l Farac, *Abu'l Farac Tarihi*, s. 336-337.

²⁴⁹ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s. 62.

kız kardeşinin oğlu Urfa Kontu Baudouin du Bourg ile evlendirdi.²⁵⁰ Gabriel'in zulmu dayanılmaz hale geldiğinde kaynaklarda ismi zikredilmeyen iki asker Malatya'yı Danişmend Gazi'ye teslim etti (18 Eylül 1102).

Danişmend Gazi tarafında üç yıl kuşatılan Malatya'da kıtlık meydana gelmişti ve alım gücü düşerek ürünlerin fiyatında artış olmuştu. Malatya halkı bu şartlar altında yaşarken şehrin Danişmend Gazi'nin eline geçmesiyle rahat bir nefes aldılar. Ayrıca Danişmend Gazi emirlerine şehre girdiğinde halkın canına ziyan verilmemesini emretti. Bu yüzden askerler sadece şehirde değerli gördükleri eşyalara el koydular.²⁵¹

Danişmend Gazi Malatya halkına son derece iyi davrandı. Süryani Mihael, Danişmend Gazi'den söz ederken "*Malatya Danişman zamanında birçok iyilik gördü. Bereket refah çoğaldı.*" sözlerini kullanmaktadır. Çünkü Danişmend Gazi kendi topraklarından Malatya'ya tohumluk buğday, öküz vs. gibi gerekli ihtiyaçlarını getirterek halka dağıttı. Uzun yıllar esir olarak tutulan kişileri serbest bıraktı.²⁵²

Şehrin eski idarecisi Gabriel ise ağır işkencelere maruz bırakıldı. Bir kısım Hristiyanlar, Aziz Piskopos'un öldürülmesini ve diğer kişilere yaptığı işkenceleri hatırlayarak ona da yanı muameleyi yapıp intikam almak istediler. Daha sonra Gabriel karısının olduğu Katya (Qatya) Kalesinin önüne getirilerek karısından kaleyi teslim etmesi istedi. O ise bu durumu kabul etti gibi görünerek "Küçük Midas'ı "nişan olarak gönderdi ve kaleyi teslim etmesini söyledi. Midas Ermenice'de "verme" demektir. Kendilerine hile yapıldığını anlayan askerler Gabriel'i öldürerek cesedini köpeklere attılar.²⁵³

Danişmend Gazi 1104 yılında vefatından sonra Malatya 28 Haziran 1105 yılında Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan tarafında ele geçirildi.²⁵⁴

Danişmedli ve Ermeni ilişkileri Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud ve kardeşi Melik Arap arasındaki mücadele aracılığıyla da devam etti. Bu dönemde Danişmendli

²⁵⁰ Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi (İkinci Kısım)*, s.47; Bu evlilik hakkında geniş bir bilgi için bkz. Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontuluğu Tarihi*, s. 81.

²⁵¹ Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s. 76.

²⁵² Süryani Mihail a.g.e., s. 48.

²⁵³ Süryani Mihail, a.g.e., s. 48.

²⁵⁴ Burada bahsettiğimiz Danişmend Gazi, Danişmend Gümüştekin Ahmet Gazidir. Ayrıca kabri Niğdeli Kadı Ahmed'e göre Niksarda bulunmaktadır. Bkz; Muharrem Kesik, *Danişmendliler*, s. 80-81.

Emir Gazi 1124²⁵⁵ tarihinde Malatya 'yı ele geçirmiştir. Malatya'nın Danişmendliler tarafından ele geçirilmesini ve bu olaya Sultan Mesut'un destek vermesini bir ihanet olarak değerlendiren Melik Arap 30 bin kişilik bir ordu ile Sultan Mesud'a saldırarak galip geldi. Sultan Mesud, Bizans İmparatoru II. Ioannes'in yanına giderek kendisine yardım talebinde bulundu. Bizans İmparatoru'ndan gereken yardımı alan Sultan Mesud kayınpederi Emir Gazi ile birleşerek Melik Arap'ı mağlup ettiler. Savaşı kaybeden Melik Arap ise Kilikya Ermeni prensi Toros'a sığındı.²⁵⁶

Melik Arap Toros'tan sağladığı kuvvetler ile 1127 yılında Emir Gazi'nin oğlu Muhammed'i ve daha sonra Muhammed'in oğlu Masara Hâkimi Yunus'u esir etti. Melik Arap hız kesmeden Emir Gazi'nin üzerine yürüdü fakat Emir Gazi'nin bir savaş hilesine başvurması onun savaşta mağlup olmasına sebebiyet verdi. Melik Arap Bizans İmparatoruna sığınmak zorunda kaldı.²⁵⁷

Danişmend Gazi bu olaydan birkaç yıl sonra Karadeniz sahillerine sefer düzenleyerek önemli başarılar elde etti. Bu sırada Ermeni Baronu Toros'ın²⁵⁸ ölüm haberini aldı. Toros'un yerini oğlu Konstantin almasına rağmen saray entrikası sonucunda ortadan kaldırıldı. Konstantin yerine Toros'un kardeşi Leon geçti. Kilikya Ermenilerinin durumundan yararlanmak isteyen Emir Gazi, askerlerini Kilikya bölgesine gönderdi (1130). Çukurova'da ilerleyen Danişmendli kuvvetlerinin karşına Ermeniler çıkmaya cesaret edemediler.²⁵⁹ Anazarba bölgesinde ilerlediklerinde Antakya Prisnepsi II. Bohemund ile karşılaştılar. Çünkü Bohemund'da Danişmend Gazi gibi aynı düşünceyle hareket etmişti. Yapılan savaşı kazanan Danişmend Gazi oldu. Danişmendliler Haçlı lideri Bohemund'un kesik başını ve ele geçirdikleri savaş

²⁵⁵ Muharrem Kesik, a.g.e., s. 90.

²⁵⁶ Burada bahsi geçen Danişmend Gazi Gümüştekin Ahmet Gazinin oğlu Emir (melik) Gazidir. Bkz; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.169.

²⁵⁷ Mehmet Ersan, "Danişmendlilerin Kilikya Ermenileri ile Siyasi ilişkileri", s. 52.

²⁵⁸ Toros etrafındaki siyasi çekişmelere rağmen etrafındaki Ermenileri bir araya getirerek Anavarza'yı ve Sis'i ele geçirmiştir. Bu toprakları ele geçirmesiyle Kilikya' da toplanmakta olan Ermeni hakkı için önemli bir dönüm noktası olmuş, ilk kez Prenslük ve Baronluk kimliğini kazana bir yönetime kavuşmuşlardır. Bkz: Elmon Hançer, "Kilikya Ermeni Prenslüğünün İkinci Başkenti Anavarza", *Adalya*, S.XIX, 2016, s. 290.

²⁵⁹ Mehmet Ersan, "Danişmendlilerin Kilikya Ermenileri ile Siyasi ilişkileri," s. 53.

ganimetlerini alarak geri döndüler. I. Leon ise bu bölgeden Türklerin ayrılmasından sonra geçitleri tutarak geriye kalan Haçlı askerlerini öldürdü.²⁶⁰

I. Leon, Haçlılar'ın mağlup edilmesinden sonra Misis, Adana ve Tarsus'u ele geçirdi. Böylelikle Ermeniler de Türkler için tehlike arz etmeye başladı. Çünkü Ermeniler elde ettikleri başarılarından sonra Türk bölgelerine yağma yaparak halka zara vermeye başlamışlardı. Bu durum karşında Danişmend Gazi Ermeniler üzerine bizzat sefere çıktı. Türkler Ermenilere ait birçok kaleyi ele geçirince I. Leon barış istemek zorunda kaldı. Her yıl vergi ödemekle birlikte Ermeni eşkiyalarının Türk topraklarına saldırılarına engel olacağına dair ant içti. Ancak I. Leon, hem vergi vermeyerek hem de eşkiyaların hareketlerini önlemeyerek verdiği söze sadık kalmadı. Danişmend Gazi ise Karadeniz sahillerinde taarruz halinde bulunduğundan bu Ermeni çetelerinin faaliyetlerine müdahale edemedi.²⁶¹

Emir Gazi 1134 yılında vefat etmesi üzerine yerine oğlu Melik Muhammed Danişmendli tahtına geçti. Melik Muhammed 1137 yılında Şublas kalesine saldırmasına rağmen başarılı olamadı. Bu sırada Bizans İmparatoru Çukurova'ya ulaşmıştı. I. Leon, Rupen ve Toros adındaki oğulları ile beraber Feke kalesinde savunmaya geçmesine rağmen esir düşmekten kurtulamadı ve çocukları ile birlikte İstanbul'a götürüldü.²⁶² 1139 yılında Kilikya üzerine tekrar sefer düzenleyen Melik Muhammed Feke ile Keban ve Kızıldağ bölgelerinden esir ve pek çok ganimet elde ederek geri döndü.²⁶³

6 Aralık 1143 tarihinde Melik Muhammed'in ölümünden sonra oğulları ve kardeşleri arasında başlayan taht kavgalarıyla Danişmendli Beyliğinin gücü zayıfladı.²⁶⁴ Bu arada Bizans İmparatorluğu tarafından tutsak alınan I. Leon'un oğullarından II. Toros İstanbul'dan kaçarak Kilikya'ya ulaştı ve etrafındaki sadık Ermeniler'inde desteğiyle Kilikya Ermeni Baronluğu tahtına çıktı. Çevresindeki toprakları ele geçirmeye çalışan Toros, Bizans'ın ele geçirmiş olduğu şehir ve kalelere saldırıya başladı. 1151 tarihinde Tarsus ve Misis başta olmak üzere Bizans'ın elinde bulunan şehir ve kaleleri zaptetti. Bizans'ın gönderdiği Andronikos komutasında kuvvetleri de

²⁶⁰ Hüseyin Kayhan, "Danişmendli Ermeni ilişkilerine Genel Bir Bakış", *Ermeni Araştırmaları 2. Türkiye Kongresi Bildirileri*, I, ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 2007, s. 23.

²⁶¹ Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Ermeniler*, s. 122-123.

²⁶² Mehmet Ersan, "Danişmendlilerin Kilikya Ermenileri ile Siyasi ilişkileri," s. 54.

²⁶³ Süryani Mihail, a.g.e., s. 115.

²⁶⁴ Abdülkerim Özaydın, "Danişmendliler" s. 471.

mağlup ederek aynı zamanda babası Leon'un sürgün hayatının intikamını da almış oldu.²⁶⁵

Melik Muhammed'in vefatından sonra Danişmendli-Ermeni ilişkileri, Selçuklu-Ermeni ilişkileri çerçevesinde oldu. Çünkü Anadolu'daki siyasi güç Türkiye Selçuklu devletine lehine değişti.²⁶⁶ Kilikya Ermeni Baronu II. Toros'un Bizans komutanı Andronikos'u yenmesi ve bu bölgelere hâkim olması üzerine Bizans İmparatoru Manuel Ermeniler aleyhine Sultan Mesud'a para ve hediyeler göndererek onu kendi tarafına çekmeyi başardı. 1153 tarihinde Sultan Mesud, damadı Danişmendli Yağıbasan'ı da yanına alarak Kilikya seferine çıktı. Lakin Ermeniler Toros dağlarının geçitlerini kestikleri için Türk kuvvetleri fazla ilerleyemediler. Sultan karargahını o bölgede kurduktan sonra bir elçi göndererek II. Toros'u kendisine tabi olmaya çağırdı. Fakat bu teklif II. Toros ve Ermeniler tarafından kabul görmedi.²⁶⁷

Sonuç olarak Danişmendli Beyi Muhammed'in ölümü sonrasında planlı bir Ermeni siyaseti kalmamış; ancak güneydeki saldırılarda ihmal edilmeyerek, üzerlerine birkaç sefer düzenlenerek sindirilmeye çalışılmıştır.²⁶⁸

²⁶⁵ Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Ermeniler*, s. 129-131.

²⁶⁶ Mehmet Ersan, *Danişmendlilerin Kilikya Ermenileri ile Siyasi ilişkileri*, s. 54.

²⁶⁷ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 190-191

²⁶⁸ Hüseyin Kayhan, "Danişmendli Ermeni ilişkilerine Genel Bir Bakış", s. 25.

SONUÇ

Anadolu coğrafyasının, uygun iklim şartlarına, verimli topraklara ve önemli ticaret yollarına sahip olması birçok devlete cazip gelmiş ve bu devletlere ev sahipliği yapmasında büyük katkı sağlamıştır. Bu bölgeye zaman zaman fetih hareketleri düzenlenmiştir. Büyük Selçuklu Devleti'nin hükümdarlarından Çağrı Bey bu coğrafyaya ilk defa keşif amaçlı gelmiş ardından göç hareketi başlamıştır. 1071 yılında yapılan Malazgirt Meydan savaşından sonra Doğu Roma İmparatorluğu başındaki Romanos Diyojenos yenilerek Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış oldu.

Bu savaşta Sultan Alparslan'ın yanında yer alan Danişmend adında bir emir vardır ki bu emir savaş sırasında gösterdiği gayreti ve tavsiyeleriyle Alparslan'ın dikkatini çekti ve Anadolu'daki bazı yerler ona ıktı olarak verildi. Sultan Alparslan Danişmend Gazi'ye onun idaresi altındaki toprakların vergiden muaf tutulacağı, ayrıca Bizans topraklarından ele geçirdiği yerlerin de kendisine ait olacağını dair söz verdi.

Beyliğin kurucusu Danişmend Ahmed Gazi'dir. Danişmend bilge kişi ya da muallim anlamlarını taşımaktadır. Bu unvanı daha sonra gelen beylerde kullanmıştır. Sivas'a gelen Danişmend herhangi bir güç ile karşılaşmadan 1071 yılında Beyliği kurmuştur. Daha sonra sınırlarını genişletmeye başlamıştır. O dönemde önemli su kaynaklarına ve ticaret yolları üzerinde bulunan Malatya şehrini elde etmek için mücadele vermiş hatta bu şehir Türkiye Selçuklu Sultanlarını ve Danişmendli beylerini karşı karşıya getirmiştir. Danişmend Gazi Antakya Prinkepsi Bohemund'u Niksar kalesine hapsedmesi onun komşu devletler ve beylikler karşısında prestijini arttırırken bir yandan da Haçlı tehlikesinin oluşmasına neden olmuştur. Zira birçok sebepten dolayı Anadolu'ya gelen Haçlılar yönlerini Niksar'a çevirmiştir. 1001 yılı Haçlı seferleri başladığında ise Danişmendli Beyi, Türkiye Selçuklu Devleti, Mengücekliler ve Artuklu Beylerinin desteğiyle Haçlılar ile başarılı bir şekilde mücadele edilmiştir. Çünkü bu mücadele Danişmend Gazi için Anadolu'da var olma mücadelesiydi.

Ölümü sonrası başa geçen Emir Gazi beyliğin sınırlarını genişleterek Anadolu'da en büyük Türk gücü haline getirdi. Bu dönemde Malatya ele geçirildi. Danişmendli Emir Gazi Atuklu Belek Gazi, Mengücekoğulları arasındaki husumette Belek Gazi'yi destekleyerek Mengücekoğullarının uzun süre Danişmendli nüfuzu altında kalmasını

sağlamıştır. Türkiye Selçuklu Devleti taht mücadelesinde damadı I. Mesud'u destekleyerek bu devlete ait topraklarını da sınırları içine kattı. Bu kapsamda değerlendirecek olursak Türk Beyleri siyasi geleceklerini garanti altına almak için birbirleriyle çatışma içine girmiştir. Ancak bunun tam akside olmuş 1001 haçlı seferleri düzenlendiğinde birbirleriyle siyasi mücadeleye giren Türk beylerinin Hristiyanlara karşı ortak hareket etmişlerdir. Melik Muhammed döneminde Muhammed'de basının izinden giderek pek çok başarı elde etmiştir. Ancak melik Muhammed'den sonra Anadolu'da dengeler değişmiştir. Danişmendli Muhammed'in vefatından sonra hanedan üyeleri arasında taht mücadelesi başlamış beylik Sivas, Kayseri, Malatya kolu olarak 3'e ayrılmıştır. Bu mücadele Anadolu'da Danişmendli gücünün kırılmasına ve Türkiye Selçuklu Devletinin güçlenmesine yol açmıştır. Türkiye Selçuklu Devleti tarafından bu kollar teker teker ele geçirilmiştir.

Anadolu coğrafyasının Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Danişmendli beylerinin katkısı çok büyüktür. Bu mücadelelerde büyük gayretleri olan Danişmendli Beyliği kurucularının menşei ve emirlerinin gayretleri hususunun bilinmesi elzemdir. Çünkü onlar hayatlarını bu toprakların İslamiyet ile buluşmasına ve İslamiyet'in bu topraklarda ilelebet kalmasına atamışlardır.

KAYNAKÇA

- AB'UL-FARAC, Gregory, *Ab'ul Farac Tarihi*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1950.
- AB'UL-FARAC, Gregory, *Ab'ul Farac Tarihi*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, C.II, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara 1950.
- ALPTEKİN, Coşkun, “Artuklular”, *TDV İslam Ansiklopesi*, C.3, TDV Yayınları, İstanbul 1991, ss.415-418.
- ALPTEKİN, Coşkun, “Belek b. Behram”, *TDV İslam Ansiklopesidisi*, C.5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, ss. 402-403.
- BAYRAM, Mikail, “Danışmendoğulları Devleti’nin Dini Siyaseti, *Danışmendliler Sempozyumu 12-13 Kasım 2015 Bildiriler*, Tokat 2016, s. 21-29.
- BOZHAN, Zelal, Türkiye Selçukluları ile Danışmendli Arasındaki İlişkiler, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray, 2013.
- BUTLER, R. Urban, “Urban II”, *The Catolic Encyclopedia*, C. 15, The Encyclopedia Press, Newyork 1913, ss.210-211.
- CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev: Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.
- CAHEN, Claude, *Türklerin Anadolu’ya İlk Girişi*, Çev: Yaşar Yücel –Bahattin Yediyıldız, Ankara 1998.
- ÇEÇEN, Esra, *Türkiye Selçuklu Devleti ve Danışmendli Beyliği Arasındaki Askeri Siyasi ve Sosyal İlişkiler (1092-1178)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2017.
- DEMİR, Mustafa, “Danışmendli Devleti’nin Kurucusu Danışmend Ahmet Gazi’nin Tarihi Kişiliği, *Danışmendliler Sempozyumu 12-13 Kasım 2015 Bildiriler*, Tokat 2016, ss. 33-40.
- DEMİRCİ, Mustafa, “Selçuklular ile Danışmentliler Arasındaki Evlilikler ve Evlilik Diplomasisi”, *Danışmendliler Sempozyumu 12-13 Kasım 2015 Bildiriler*, Tokat 2016, ss. 42-50.
- DEMİRKENT, Işın, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- DEMİRKENT, Işın “1101 Yılı Haçlı Seferleri”, Prof Dr. Fikret Işıltan’a 80. Doğum Yılı Armağanı, İstanbul 1995, ss. 17-56.

- DEMİRKENT, Işın *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990.
- DEMİRKENT, Işın, “Haçlılar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.14, TDV Yay, İstanbul 1996, ss. 525-556.
- DEMİRKENT, Işın, “Kılıçarslan I”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.25, TDV yayınları, Ankara 2002, ss. 396-399.
- DEMİRKENT, Işın, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004.
- DİA Komisyon, “Ammuriye”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.3, İstanbul 1991, s. 79.
- ERSAN, Mehmet, “Danişmendlilerin Kilikya Ermenileri ile Siyasi ilişkileri” *Danişmendliler Sempozyumu 12-13 Kasım 2015 Bildiriler*, Tokat 2016, ss. 51-55.
- ERSAN, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK Yayınları, Ankara 2007.
- ESİR, İbn'ül, *El Kamil Fi't-Tarih*, Çev: Abdülkerim Özaydın C.XI, Bahar Yayınları, İstanbul, 1987.
- ESİR, İbn'ül, *El Kamil Fi't-Tarih*, Çev: Abdülkerim Özaydın. C.X, Bahar Yayınları, İstanbul 1991.
- FAZLULLAH, *Reşidü'd-din, Cami'ü't-Tevarih Selçuklu Devleti*, Çev: Erkan Göksu-H.Hüseyin Güneş, Selenge Yayınları, İstanbul 2011.
- FERDİNAND, Chalandon, *Essai sur le Regne D'Alexiler Comnene (1081-1118)* A.Picard et Fils, Paris 1900.
- HANÇER, Elmon, “Kilikya Ermeni Prensiğinin İkinci Başkenti Anavarza”, *Adalya* S.XIX, 2016, ss. 283-314.
- KAFESOĞLU, İbrahim, “Alparslan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.2, TDV Yayınları, İstanbul, 1989, ss. 526-530.
- KANAR Tetik, Emine, *Ortaçağ'da Niksar*, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2019.
- KARAKUŞ, Nadir, “Müslümanlara Esir Düşen Haçlı Soyluları”, *Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.45, 2018, ss. 51-74.
- KAYA, Abdullah “Mengüceklilerin Danişmendliler ile Münasebetleri”, *Danişmendliler Sempozyumu 12-13 Kasım 2015 Bildiriler*, Tokat 2016, ss. 57-64.

- KAYA, Selim – DENİZ, Arda, “Sultan Şahin Şah Devri Türkiye Selçuklu Devleti’nin Danişmendlilerle Münasebeti (1084-1117), *Danişmendliler Sempozyumu 12-13 Kasım 2015 Bildiriler*, Tokat, 2016, ss. 65-72.
- KAYHAN, Hüseyin, “Artuklu-Danişmenli ilişkileri hakkında”, *Belleten*, C.LXXII, S.264, TTK Yayınları, Ankara, 2008, ss. 475-481.
- KAYHAN, Hüseyin, “Danişmendli Ermeni ilişkilerine Genel Bir Bakış”, *Ermeni Araştırmaları 2.Türkiye Kongresi Bildirileri*, I,ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ankara, 2007, ss. 21-18.
- KESİK, Muharrem “Danişmendliler- Türkiye Selçuklu Devleti İlişkileri (1116-1164)”, *Danişmendliler Döneminde Niksar’da Tıp, Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 6-8 Ekim 2000, ss. 52-73.
- KESİK, Muharrem, “Danişmendli Beyliği- Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu İlişkileri”, *Osmanlı Araştırmaları XXXIV*, s. 119-144.
- KESİK, Muharrem, “Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan’ın İstanbul’u Ziyareti Türklerin Tarihteki İlk Uçuş Denemesi”, *Belleten*, C.LXVI, S.247, (Aralık 2002), ss. 839-848.
- KESİK, Muharrem, “Türkiye Selçukluları ile Danişmendli Arasındaki İlişkiler”, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=373143> Erişim tarihi: 21.11.2019.
- KESİK, Muharrem, “Bizans İmparatoru Ioannes Komnenos’un Danişmendliler Hâkimiyetindeki Niksar’ı Kuşatması”, *Danişmendliler Sempozyumu 12-13 Kasım 2015 Bildiriler*, Tokat 2016, ss. 73-78.
- KESİK, Muharrem, *Danişmendliler (1085-1178) Orta Anadolu’nun Fatihleri*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2017.
- KESİK, Muharrem, Emir (Melik) Gazi (1104-1134), *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, III/2, 2014, ss. 157-181.
- KILIÇ, Mustafa,” Melik Muhammed Döneminde Danişmendli Devleti,” *Danişmendliler Sempozyumu 12-13 Kasım 2015 Bildiriler*, Tokat 2016, ss. 79-84.
- KOMNENA, Anna, *Alexiad Malazgirt’in Sonrası*, Çev: Bilge Umar, İstanbul 1996.
- KÖYMEN, Mehmet Altay, Selçuklu Devri Türk Tarihi, Dil-ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara 1982.

- MAALOUF, Âmin, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, Çev: Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.
- MAHMUD-İ AKSARAYİ, Kerimüddin, *Müsameretü'l Ahbar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- MATEOS, Urfalı, Urfalı Mateos Vekayi-namesi (952-1136), Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), Çev: Hrant D. Andreasyan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.
- MİHAİL, Süryani, *Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi (İkinci Kısım)*, Çev: Hrant D. Andreasyan, 1944.
- OCAK, Ahmet Yaşar, "Danışmendname", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.8, TDV Yayınları, İstanbul 1933, ss. 478-480.
- OKUDAN, Gülseri, "Haçlı Seferleri Tarihi", Antalya 2015, ss. 1-16.
- ÖNGÜL, Ali, Mengücekler <https://www.altayli.net/mengucekler.html>- Erişim Tarihi: 07.12.2019
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, "II. Kılıçarslan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.25, TDV Yayınları, Ankara 2002, ss. 399-403.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Danışmendliler", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.8, TDV Yayınları, İstanbul 1993, ss. 469-474.
- RUNCIMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev: Fikret Işıltan, C.II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- SERDAR, Murat, "12.ve 13. Yüzyıllarda Tokat'ın Temel Özellikleri", *Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyum*, C.1, Tokat 2014, ss. 633-651
- SERDAR, Murat, "1101 Haçlı Seferlerinin Son Durağı Merzifon", *III. Uluslararası Geçmişten Günümüze Merzifon ve Amasya Yöresi Sempozyumu*, Ed: Asım Çoban, Hasan Babacan, Mustafa Çolak vd., Edge Akademi Yayıncılık, Ankara, 2015, ss. 59-67.
- SEVİM, Ali, "Rıdvan b. Tutuş", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.35, TDV Yayınları, İstanbul, 2008 ss. 49-50.
- SEVİM, Ali, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- SEVİM, Ali, *Malazgirt Meydan Savaşı*, TTK Yayınları, Ankara 1971.

- SEVİM, Ali, *Orta Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi (başlangıçtan 1086'ya kadar)*, TTK Yayınları, Ankara 1987.
- SOLMAZ, Sefer, “Danışmendli-Büyük Selçuklu Tabiiyet- Metbuiyet ilişkileri”, *Danışmendliler Sempozyumu 12-13 Kasım 2015 Bildiriler*, Tokat 2016, s. 111-122.
- SOLMAZ, Sefer, “Danışmendli” <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=372855>, Erişim tarihi: 30.11.2019.
- SOLMAZ, Sefer, *Danışmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları*, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2001.
- SOLMAZ, Sefer, “Danışmendliler” <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=372855&/D%C3%A2ni%C5%9Fme%20ndliler/-Dr.-Sefer-Solmaz-> Erişim Tarihi: 18.11.2019.
- SÜMER, Faruk, “Mengüçöklüler”, *TDV Ansiklopedisi*, C. 29, TDV Yayınları, Ankara 2004, ss. 138-142.
- TURAN, Osman, “Selçuklu Sultanı II.Kılıç Arslan”, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=373153> –Erişim Tarihi: 22.12.2019.
- TURAN, Osman, *Selçuklu Tarihi Türk İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998.
- TURAN, Osman, *Türk-Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2009.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1944.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Büşra KIRCAER

Doğum Yılı ve Yeri: 20.11.1992 Turhal/Tokat

Eğitim Durumu:

Lisans Öğrenimi: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Mezunu

Yüksek Lisans Öğrenimi: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih
Anabilim Dalı Ortaçağ Bilim Dalı Öğrencisi

Yabancı Dili: A2 seviyesi

Bilimsel Faaliyetleri : -

İş Deneyimi: 2015 yılında Tokat Plevne lisesi staj deneyimi

2019-2020 Toki Avrupa Konutları Ortaokulu Sosyal Bilgiler Öğretmenliği

İletişim

E-Posta Adresi: b.olgun9215@gmail.com